

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**UYUŞTURUCU MADDE KULLANIMINA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ:
TUNCELİ ÖRNEĞİ**

Özlem SEVİNÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TUNCELİ – 2021

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**UYUŞTURUCU MADDE KULLANIMINA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ:
TUNCELİ ÖRNEĞİ**

Özlem SEVİNÇ
(20170100305)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TUNCELİ-2021

10/01/2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Özlem SEVİNÇ

Danışman
Prof. Dr. Murat Cem DEMİR

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans ders döneminden, tezimin son aşamasına kadar her zaman desteğini hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Murat Cem DEMİR'e, verdiği önerilerle tezimin zenginleşmesini sağlayan değerli hocam ve jüri üyesi Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR'a ve jüri üyesi Prof. Dr. Erdal YILDIRIM'a teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

Bu yola beraber çıktığım, her zorlandığımda yanımda bulduğum ve sadece eğitim hayatımda değil artık özel hayatımda da yerleri olan arkadaşlarım Sabahat CEBBUR, Fatma DEMİR ve Songül ASLAN' a çok teşekkür ederim.

Bu sürecin başında manevi olarak her zaman desteğini hissettiğim her zor durumumda en değerli varlığımı emanet edebildiğim canım arkadaşlarım Meltem ER ve Gökhan ER'e, tez yazım aşamamda destekleri ile her zaman yanımda olan Dilek DENERİ ve Veysel DENERİ'ye, bunun yanında iş hayatımda zaman zaman yoğunluklar yaşadığımda destek olan mesai arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Bu yol benim için uzun ve meşakkatli bir yoldu, zorlandığım dönemlerde çok uzaklardan çalışma planları yaparak, onların üniversiteye hazırlandığı benim tez aşamama denk gelen dönem de beni motive eden, yeğenlerim Sude ÜNAL ve Ceren SEVİNÇ'e, çok teşekkür ederim.

Hayatımda her zaman yanı başımda bulduğum, her zorlukta sırtımı yasladığım, varlıklarına her zaman şükrettiğim annem Asiye AYDIN ve babam Mustafa AYDIN'a, desteğini her zaman hissettiğim, yaparsın diyerek beni cesaretlendiren yengem Derya AYDIN ve ağabeyim Halil İbrahim AYDIN'a çok teşekkür ederim.

Hayatıma girdiği andan itibaren yapmak istediğim her konu da bana destek olan, bu süreçte en çok kahrımı çeken eşim Kenan SEVİNÇ'e ve tez aşamamda motivasyon kaynağım olan hayatımdaki en değerli varlıklarım kızım Öykü SEVİNÇ ve oğlum Türker SEVİNÇ'e çok teşekkür ederim.

**Özlem SEVİNÇ
TUNCELİ-2021**

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	I
TEŞEKKÜR	II
ŞEKİLLER LİSTESİ	V
TABLOLAR LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VII
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.3. Tanımlar	4
1.4. Sınırlılıklar.....	5
2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	6
2.1. Araştırmanın Modeli	6
2.2. Araştırmanın Yöntemi	6
2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	7
2.4. Veri Toplama Aracı	8
2.5. Verilerin Toplanması ve Analizi	9
3. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	10
3.1. Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve İlişkili Kavramlar	10
3.2. Uyuşturucu Madde Bağımlılığı Yapıcı Maddeler ve Ortak Özellikleri	16
3.3. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilişkili değişkenler.....	18
3.3.1. Cinsiyet.....	18
3.3.2. Eğitim	19
3.3.3. Sosyoekonomik durum	20
3.3.4. Biyolojik ve psikolojik faktörler	20
3.3.5. Sosyokültürel çevre ve teknolojik yenilikler	22
3.3.6. Yaş	23
3.3.7. Aile	24
3.4. Uyuşturucu Madde Bağımlılığını Açıklayan Kuramlar	25
3.4.1. Uyuşturucu madde bağımlılığını açıklayan psikolojik kuramlar.....	25
3.4.2. Uyuşturucu madde bağımlılığını açıklayan biyolojik kuramlar	26
3.4.3. Uyuşturucu madde bağımlılığını açıklayan sosyolojik kuramlar	27
3.4.3.1. Alt kültür teorisi	27
3.4.3.2. Damgalama (etiketleme) teorisi.....	28
3.4.3.3. Sosyal – öğrenme teorisi.....	29
3.4.3.4. Sosyal uyumsuzluk, anomi	30
3.4.3.5. Çatışma kuramı.....	31
3.5. Dünya’da ve Türkiye’de Uyuşturucu Madde Bağımlılığı	32
3.5.1. Dünya Uyuşturucu Madde Bağımlılığı.....	32
3.5.2. Türkiye’de Uyuşturucu Madde Bağımlılığı	34
3.6. Uyuşturucu Madde Bağımlılığını Önlemeye Yönelik Çalışmalar	37
3.6.1. Dünyada uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele	37
3.6.1.1. Uluslararası kuruluşlar.....	38
3.6.1.2. Dünyada uyuşturucu maddelerle mücadelede uluslararası antlaşmalar	39

3.6.2. Türkiye’de uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele	41
3.7. Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ile İlgili Literatür	43
3.7.1. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili yurt dışı literatür	43
3.7.2. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili yurt içi literatür	44
4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMA.....	46
4.1. Madde Bağımlılığının Başlangıcı Üzerine Algılar	46
4.2. Madde Bağımlılığı ve Toplumsal Algı	48
4.3. Madde Bağımlılığında Çevresel Etkenler	51
4.4. Ailenin Bütünsel Olarak Madde Bağımlılığına Etkileri	53
4.5. Sosyo-Kültürel ve İnançsal Yapının Madde Bağımlılığına Etkileri	58
4.6. Yaş Faktörünün Madde Bağımlılığına Olan Etkileri	60
4.7. Ebeveynlerin Madde Bağımlılığı ile İlgili Bakış Açıları ve Kaygıları	61
4.8. Madde Bağımlılarının Topluma Kazandırılmasıyla İlgili Çözümsel Bakış	64
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	67
6. KAYNAKLAR.....	69
ÖZGEÇMİŞ	74
EKLER	75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1. Araştırmanın modeli **Error! Bookmark not defined.**

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2. 1 Katılımcı demografik veriler	8
Tablo 3. 1. DSM-IV-TR (2000) Madde bağımlılığı tanı ölçütleri.....	13
Tablo 3. 2. DSM-IV-TR (2000) Madde kötüye kullanımı tanı ölçütleri	14
Tablo 3. 3. 1990-2017 Nüfusa oranla madde kullanımı	33
Tablo 3. 4 Ülkelerde ele geçirilen afyon, morfin ve eroin miktarları 2018	36
Tablo 4. 1. Katılımcıların göre madde bağımlılığına başlama nedenleri.....	46
Tablo 4. 2. Katılımcıların çevrelerinde madde bağımlısı olma durumu ve kullanılan madde	48
Tablo 4. 3. Katılımcılara göre sosyal çevrenin madde kullanımına etkisi.....	52
Tablo 4. 4. Katılımcılara göre aile tutumları ve madde bağımlılığı ilişkisi	54
Tablo 4. 5. Katılımcılara göre ailenin eğitim düzeyi madde kullanımı ilişkisi	56

KISALTMALAR

AMATEM	:Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇEMATEM	: Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Araştırma, Tedavi ve Eğitim Merkezi
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
ESPAD	:Alkol ve Diğer Uyuşturucularla İlgili Avrupa Okul Araştırması Projesi (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs)
DSM-IV	:Ruhsal Hastalıkların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabının Dördüncü Çeviri Metni (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition)
LSD	:Yarı-sentetik Psikoaktif Halüsinojen (Liserjik Asit Dietilamid)
KOMSDB	:Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TUBİM	:Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
UNODC	:Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime)
UMYK	: Uyuşturucu ile Mücadele Yüksek Kurulu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

ÖZET

Uyuşturucu madde kullanımının her geçen gün artması ve kullanım yaşının düşmesi büyük bir tedirginlik yaratmaktadır. Birçok kurum ve kuruluş madde kullanımının önüne geçmeye yönelik çözüm arayışındadır. Madde bağımlılığı sadece bireye değil, topluma da ciddi zararlar vermektedir. Toplumsal olarak yapılan hatalar bağımlılığa başlama ve devam etme durumlarını etkilemektedir. Tüm dünyanın mücadele ettiği bu küresel sorunun çözümünün temelinde toplumsal bilinçlenme bulunmaktadır.

Çalışmanın temel amacı; madde bağımlılarına toplumsal bakış açısının, yönelim nedenlerinin, ebeveyn kaygılarının tespiti ve bilinç düzeylerinin belirlenip toplumsal ve bireysel düzeyde çözüme destek olması amaçlanmaktadır. Bu doğrultu da Tunceli kültüründe yetişmiş, eğitim düzeyleri, medeni durumları ve ebeveynlik durumları farklı dokuz katılımcının dahil olduğu, uyuşturucu madde bağımlılığına toplumsal algıyı belirlemeye yönelik hazırlanan sorularla derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak madde bağımlılığına yönelik bilinç düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak; toplumun madde bağımlılığına dair tedirginlikleri olduğu ve özellikle ebeveyn olan katılımcıların kaygı düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında maddeye başlamada çevresel etmenlerin baskın olduğu ama çevreye yönelimde de ailenin bütünsel olarak etkili olduğu görülmüştür. Tunceli örneğinde gerçekleştirilen çalışmada inançsal yapının etkisinin olmadığı ve kültürel bazı etmenlerin direkt maddeye yönlendirmese de dolaylı olarak etkisinin olduğu kanaatine varılmıştır. Tüm bunlar göz önüne alındığında maddeye ulaşımın engellenmesi tamamen mümkün olmasa da toplumun bilinçlendirilmesi ile madde kullanımının önüne geçilmesi mümkün görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu madde, madde bağımlılığı, toplumsal algı

ABSTRACT

A Sociological Perspective on Drug Use: Tunceli Student

The increasing of using drugs more and more eachday and the decrease in the age of use cause a high level of anxiety. Many institutions and organization sare in search of solutions top revent drug use. This addiction harms not only the individual but also thesociety. Social mistake saffect the starting and maintaining addiction. Social a warenes sunderlies at the basis of the solution of this global problem which the whole world is struggling with.

As the main purpose of the study; It is aimed to determine the social perspective and parental concerns, reasons of tendecy and awareness levels of substance addicts and support solution at social and individual level. In this direction, it was tried to determine the level of a wareness of drug addiction using the in-depth interview method with questions prepared to determine the social perception of drug addiction, including nine participants who were raised in the Tunceli culture, whose education levels, marital status and parental status were different.

As a consequence; It is determined that society has worries about drug addiction and especially the anxiety levels of the participants who are parents are at an dramatic level. Beside, it is observed that environ mental factors is dominant to start the addiction, also family factor is effective to gravitate to this environ mental factor integrally. In the study conducted in the Tunceli sample, it is concluded that religious structure has no effect and some cultural factors has an indirect effect, although they don't direct to the drugs. Considering all the sefacts, although it is not completely possible to hind eraccessing to drugs, it seems possible to prevent using drugs by raising the a wareness of the society.

Keywords: Drugs, drug addiction, social perception

1. GİRİŞ

Uyuşturucu madde bağımlılığı tüm toplumları etkisi altına alan, küresel çözümlerinin yanında ülkelerin kendi içinde de çözmeye çalıştıkları bir sorundur. Uyuşturucu madde bağımlılığı tüm dünya da olduğu gibi ülkemizde de ciddi derece de toplumsal, ekonomik ve psikolojik sorunlara neden olmaktadır. Uyuşturucu maddelerin etkileri bireylerin toplumsal hayattaki konumlarından, aile içi iletişime kadar birçok yönden olumsuzluklar oluşturmaktadır. Oluşan bu olumsuz durumlara neden olan uyuşturucu madde bağımlılığının biyolojik ve psikolojikolarak tanımlamaları yapılmaktadır.

Bunlardan bir kaçına değinirsek; madde bağımlılığı, beyni etkileyen uyaranları içeren yapısı ile keyif verici etkiler yaratmaktadır. İçeriğindeki maddeler daha çok tedavi amaçlı ilaç niteliğine sahip olsalarda, kişilerde bıraktıkları rahatlatıcı etkilerin devamını sağlamak veya yokluğunda yaşanan sıkıntıların oluşmaması için maddeyi sürekli alma arzusu ve beyin hastalığı olarak tanımlanabilir (Uzbay ve Yüksel, 2003).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yapılan tanımlama da ise maddeye karşı bağımlılık oluşumunu bireyin maddeye ulaşmak için her türlü çabayı göstermesi, süreç içerisinde maddenin dozunu artırma psikolojik ve fizyolojik olarak maddeye karşı hassasiyet gelişmesi olarak tanımlamaktadır (Çetin, 2013).

Tanımlamalarda daha çok psikolojik ve fizyolojik etkilerinden bahsedilerek tanımlamalar yapılmakta ve birey üzerindeki etkileri yine bu iki terim üzerinden değerlendirilerek çalışmalarda yer verilmektedir.

Uyuşturucu madde bağımlılığı tanımlamalarından psikolojik ve fizyolojik olarak iki bağımlılık türü ortaya çıkmaktadır. Psikolojik bağımlılık daha çok bireyin sınırları içerisinde kullanımı ve etkisi varken, fizyolojik bağımlılıkta maddenin kullanım miktarının sürekli artması yani tolerans gelişimi ve maddenin alınmaması durumunda tüm bağımlılarda aynı şekilde gözlenen yoksunluk krizleri oluşturması gözlenmektedir.

Yoksunluk krizleri durumunda maddeye ulaşmaya odaklanan birey sadece kendisine değil çevresine de zarar vermektedir. Toplumsal olarak etiketlenen ve dışlanan bu bireyler kazanılabilecekken kaybedilen bireyler olmaktadır. Devlet politikaları, örgütler gibi birçok kurum ve kuruluş madde bağımlılığı ile mücadele etmektedir. Temelinde maddeye yönelimin engellenmesi hedeflenmektedir. Bunun için başlama nedenleri ve devam etme sürecinin çok iyi irdelenmesi gerekmektedir. Toplumsal olarak sağlanabilecek bir bilinçlenme ile nedenlerin bir kısmının ortadan kalkması mümkün gözlenmektedir.

Çalışma da amaçlanan uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili toplumsal algıyı ölçmeye yönelik olarak kuramsal çerçeve ile ilişkili sorularla bulgular elde edilmesi hedeflenmektedir. Tunceli'nin kültür yapısı içerisinde yetişmiş katılımcılara aşağıda yer alan maddeler çerçevesinde uyuşturucu madde bağımlılığına bakış açısı öğrenilmeye çalışılmıştır.

- Madde bağımlılığı ve yönelim nedenleri
- Aile ve madde bağımlılığı
- Yaş ve madde bağımlılığı
- Çevre ve madde bağımlılığı
- Sosyokültürel yapı ve madde bağımlılığı
- Madde bağımlılığı ve ebeveyn kaygıları

Madde bağımlısı bir birey toplumun korkularına, tedirginliklerine ve en çok da ebeveynlerin kaygılanmasına neden olmaktadır. Toplum tarafından madde bağımlısı bireye karşı etiketlemeler yapılmakta bununla bağlantılı olarak dışlamalar bireylerin bağımlılıktan kurtulmasına engel olmaktadır.

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın metodolojisiyle ilgili bilgi verilmiştir. İkinci bölümde kuramsal çerçevede, uyuşturucu madde bağımlılığı ve tanımları yapılarak, uyuşturucu madde bağımlılığıyla ilişkili değişkenler ve uyuşturucu madde bağımlılığını açıklayan kuramlarla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölüm de çalışmanın bulgularının diğer çalışmalarla bağlantılı olarak değerlendirilmesi ve tartışması yapılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise bulgular, kuramsal çerçeve ile ilişkilendirilerek sonuç ve öneriler kısmı oluşturulmuştur.

1.1. Araştırmanın Problemi

Madde bağımlılığı geçmişte günümüze mücadele verilen bir sorundur. Sadece ülkemizde değil tüm dünya da çözümlenmeye çalışılan bu sorun tüm dünya ülkelerinin toplumsal düzeni ve ekonomik yapısını etkilemektedir. Çözümler küresel olarak belirlenip uygulanmaya çalışılsa da, bu sorunun çözümüne yönelik yerel düzeyde de birçok çalışma yapılmaktadır. Madde bağımlılığı ile ilgili verilen tüm mücadelelere rağmen hala artış içinde olması, madde kullanımının toplum tarafından normalleştirilmesi bir problem teşkil etmektedir. Madde bağımlılığının birçok nedeni bulunmaktadır, genel olarak psikolojik ve biyolojik nedenler olsa da yansımaları toplumsal sorunlara yol açmaktadır. İşte bu noktada

sosyolojik olarak problem durumlarının tespiti ve çözümünü üzerine çalışılacaktır. Toplumun içindeki sıkıntılar yine toplum tarafından oluşturulmuş ve çözümünü yine kendi içinde bulunabilir. Toplumsal bir sorun olarak madde bağımlılığı da yine kendi içinde çözüme ulaşılabilecek bir konudur. Bireyler madde kullanmaya başlıyor ve buna bağlı sorun ortaya çıkıyorsa toplumun içinde yolunda gitmeyen durumlardan söz edilebilir. Bireylerin maddeye yönelimine neden olan faktörler ve toplumun bağımlı bireyle ilgili düşünceleri bu konuda çok önemlidir. Bu nedenle toplumsal olarak madde bağımlılığına bakış açısını görebilecek bu yüksek lisans tez çalışmasının, il genelinde de daha önce tez düzeyinde böyle bir çalışma yapılmamış olması sebebiyle, Tunceli’de yapılmasına karar verilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tüm dünyayı etkisi altına alan bir olgu olarak uyuşturucu madde bağımlılığı günümüzde de olumsuz etkilerinin yansımaları nedeniyle önem taşıyan bir konudur. Uyuşturucu madde bağımlılığı; ülkeler tarafından çözülmeye çalışılan ortak problemler arasında yer almaktadır. Dil, din ve ırk farkı gözetmeksizin tüm toplumlara sosyolojik, psikolojik ve ekonomik olarak zarar vermektedir.

Türkiye’de her geçen gün uyuşturucu madde kullanım yaşı düşmekte ve kullanan oranı artmaktadır. Tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye’de ulusal ve uluslararası birçok çalışmaya katılıp çözüm aramaktadır. Bireylerin maddeyi temin etme, başlama ve devam etme süreçleri irdelenmekte ve sonuçlara göre yeni çalışmalar yapılmaktadır. Tüm bunlar göz önüne alınarak devlet politikaları, toplumsal bilinçlenme ve bireysel farkındalık oluşturarak uyuşturucu madde bağımlılığının önüne geçebilmesi hedeflenmektedir.

Ailelerin çocukları için kaygılandığı ve süreci yönetmekte zorlandıkları bir konu olan uyuşturucu madde bağımlılığı, birçok ailenin çözümlenmeye çalıştığı ve çıkmaza girdiği bir konudur. Bunun yanında yetişkinlerden birinin bağımlı olması nedeniyle boşanmalara, aile düzeninin bozulmasına vb. birçok toplumsal soruna yol açmaktadır. Bireylerin uyuşturucu madde kullanımına bağlı olarak psikolojik olarak desteğe ihtiyaç duymaları, toplumsal soyutlanma, kendisine ve çevresine zarar verme durumuna kadar birçok sıkıntı oluşturmaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında çözüm odaklı ve ciddi çalışmalarla topluma zarar veren bu sorunun çözülmesi gerekmektedir.

Bu araştırma ile bireyi etkileyen altı değişken olan aile, yaş, çevre, sosyokültürel yapı, inançsal yapı ve eğitim düzeyinin madde bağımlılığı ile arasındaki ilişkilerin

açıklanması, toplumun uyuşturucu madde kullanan birey ile ilgili düşüncelerinde değişkenlerin etkilerinin ortaya çıkartılması ve varsa farklı değişkenlerin tespitinin bulunması amaçlanmıştır. Bu şekilde, uyuşturucu madde bağımlısı bireylerin toplumsal olarak nasıl konumlandırıldığı ve yönelmelerinde etkili olan unsurların toplum tarafından nasıl irdelendiğinden yola çıkarak sosyolojik olarak ele almak mümkün olmuştur.

En genel anlamıyla bireyin uyuşturucu maddeye yönelmesinde; etkili olabilecek faktörlerin neler olduğu ve toplum tarafından bu konuda bilinç düzeyinin belirlenmesi ve birey üzerindeki etkilerinin neler olabileceği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaç doğrultusunda, farklı meslek ve yaş gruplarındaki dokuz kişi ile derinlemesine mülakat şeklinde görüşülerek, toplumun bağımlılığa başlama ve devam etme sürecinde etkili olabilecek değişkenler hakkındaki düşüncelerinin alınması ve değerlendirmesi şeklinde sonuçlandırılmıştır.

Son olarak, bu çalışma ile ülkemizdeki etkileri her geçen gün artan madde bağımlılığına dikkat çekmek, madde kullanımında etkili olan değişkenlerin ve aralarındaki ilişkinin belirlenmesine hedeflenmektedir. Toplumsal olarak madde bağımlılığı konusunda bütünsel bir bilinç kazanılması ile çözüme destek olunması amaçlanmaktadır.

1.3. Tanımlar

Çalışma sürecinde kullanılan anahtar terimlerle ilgili tanımlar;

Uyuşturucu Madde: *“Bitkisel kökenli ve/veya bir takım kimyasal yollarla oluşturulmuş sentetik moleküllerden elde edilen, merkezi sinir sistemini etkileyerek fiziksel ve/veya ruhsal olarak sakinleştirici ve/veya uyarıcı etkileri olan ve kişide sürekli kullanıma bağlı olarak zamanla daha fazla kullanma isteği uyandıran ve alınmadığında yoksunluk belirtileri gösteren tüm maddeler uyuşturucu maddedir”* (Bakanlığı, S., 2018: 3).

Bağımlılık: Bir maddeye, nesneye ya da kişiye karşı duyulan önlemez istek ve bu istediğin bireyin iradesi dışında gerçekleşmesi ve kontrolünün mümkün olmamasına bağlı olarak giderek artan düzeyde istenmesi, ona ulaşmak için her şeyi göze alabilir duruma gelmesidir (Şahin, 2007).

Uyuşturucu Madde Bağımlılığı: Bitkisel ya da kimyasal olarak bir maddenin tedavi amacı dışında kullanımına bağlı olarak, psikolojik ve fizyolojik olarak ihtiyaç duyulması, artan oranda maddeyi isteme, maddenin alınmaması durumunda yoksunluk krizlerinin

yaşanması ve neden olmasına bağlı olarak günlük yaşamın etkilenmesi durumudur (Tosun, 2008).

Yoksunluk: Uyuşturucu maddelerin kullanımına bağlı olarak gelişen bağımlılık sürecinden sonra bireyin maddeye karşı fizyolojik olarak ihtiyaç duyması ve alınmaması durumunda her tüm bağımlılarda aynı şekilde seyreden fizyolojik tepkilerin ortaya çıkması durumudur (Yıldırım, 2008).

Tolerans: Uyuşturucu maddenin verdiği hissin maddenin kullanım oranına bağlı olarak değişmesi ve zaman içerisinde aynı hissi aynı orandaki maddenin vermemesi durumuna bağlı olarak artan oranda maddeye ihtiyaç duyulması durumudur (Yıldırım, 2008).

1.4. Sınırlılıklar

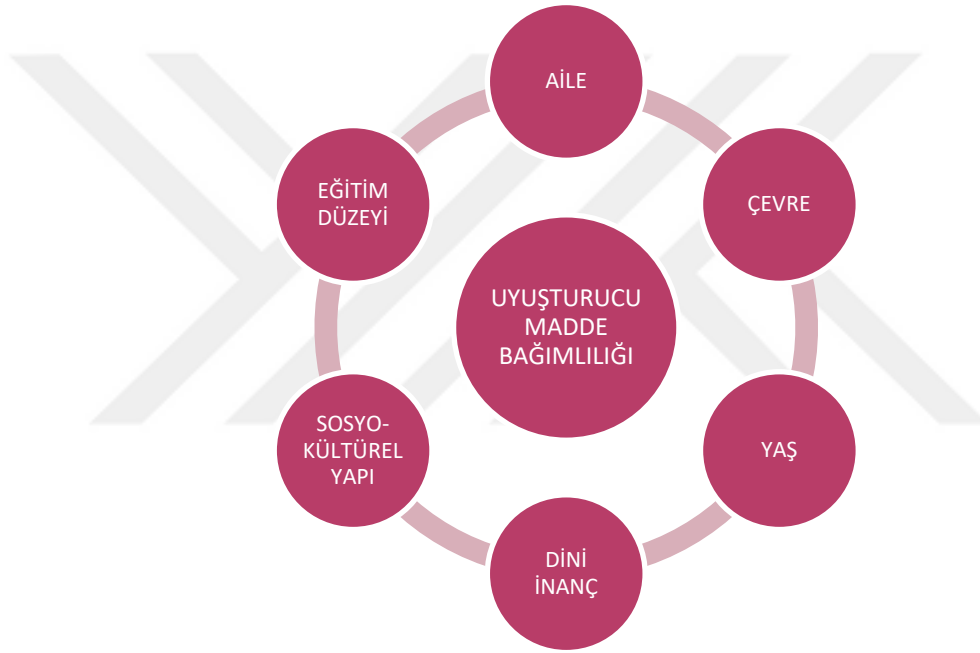
Uyuşturucu madde bağımlılığının küresel bir sorun olması ve toplumsal olarak kültürel değişkenlerle ilişkili olması nedeniyle, tek bir ilde ve tek kültürel yapı da yapılmış olması genelleme yapılması noktasında yetersiz kalmaktadır. Bunun yanında toplumsal baskı ve etiketlenme korkusu nedeniyle bazı katılımcıların sorulara yanıt verirken tedirgin oldukları gözlenmiştir. Araştırmanın pandemi dönemine denk gelmesi nedeniyle bireylerle mülakat yeri ayarlanması ve mülakatlarda maske kullanılmasına bağlı olarak iletişimde sıkıntılar olmuş ve ses kayıtlarında konuşmaların anlaşılmasında zorluklar yaşanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu alt bölümde araştırmanın modelinden bahsedilecektir. Betimsel bir araştırma yöntemi kullanılarak, uyuşturucu madde bağımlılığı ile aile, yaş, eğitim düzeyi, çevre, dini inanç, sosyokültürel yapı ilişkisi irdelenip mevcut durum ortaya çıkarılmaya çalışacaktır.

Şekil 2. 1. Araştırmanın modeli

Bu çalışma uyuşturucu madde bağımlılığı sorununun Şekil 2.1’de görülen göstergeler arasındaki ilişkileri ve etkilerinin incelenmesidir. Uyuşturucu madde bağımlılığına başlama ve devam etme nedenleri altı göstergeye indirgenerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, araştırmanın şekillenmesinde ve oluşturulmasında araştırmaya esneklik sağlamaktadır. Nitel araştırma daha ayrıntılı ve kişisel düşüncelerin ortaya çıkmasına imkan vermesi nedeniyle daha keşfedici ve bakış açısı geniş bir yöntemdir. Bireylerin duygularını düşünceleri ifade edebilmesine, bunun yanında bazen göz ardı edilen noktaların katılımcıların ifadesinde yer

bulması ile ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Özellikle sosyolojik olarak araştırılan konularda nitel araştırma yöntemi daha geniş açılarda bilgilerin elde edilmesine toplumun geneline vurgu yaparken bireyselliğinde irdelenmesini imkan vermektedir. Bu nedenle tercih edilen bu yöntem ile bireysel düşüncelerin ortaya çıkmasının yanında ortak noktalarında değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

Nitel araştırma ile ilgili birkaç tanım şu şekildedir: nitel araştırmalar uygulanan grubun davranışlarını, bakış açılarını ve eylem mantığını kavramayı ve anlamayı amaçlayan sorularla geçmişten günümüze bilgiler edinilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle özellikle davranışlar ve tutumlar incelenmektedir. Nitel araştırma, bilimsel çalışmalarda odaklanan konunun bireysel boyutunu ele almaktadır (Yüksel ve ark., 2007).

Nitel araştırma yönteminde daha çok görüşme, gözlem ve konu ile ilgili yazılı metinlerin analizi yapılmaktadır. Konu ile ilgili algıların ve olayların gözlenebildiği daha net, genel biçimde değerlendirmelerin yapılabildiği bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Nitel araştırma yönteminin kullanılması katılımcıların çekincelerini, duygusal durumlarını ve verdikleri cevaplardaki ayrıntıları bulmayı sağlamaktadır. Madde bağımlılığına bakışın değerlendirildiği bu çalışma da katılımcıların bedensel tepkilerinin verdikleri cevaplarla uyuma durumundan, madde bağımlısı bireylerle ilgili düşüncelerine kadar arka plana atılmış duygu durumlarını ve önyargılarının ortaya çıkmasını desteklemiştir. Yapılan araştırmanın sosyolojik bir araştırma olması ve problem durumunun tespiti için önem arz eden bu durumların gözlenmesi, ayrıntılı şekilde değerlendirilip problemin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmada Tunceli'de kadın ve erkekler katılımcılarla görüşülmüştür. Araştırmanın evrenini Tuncelili olup şehir merkezinde yaşayan kişiler oluşturmuştur. Örneklem grubu bu kişilerden kartopu yoluyla seçilmiştir ancak örneklem grubuna dahil edilecek kişileri belirlerken farklı meslekler göz önünde bulunduruldu. Kartopu yoluyla seçerken farklı meslek gruplarının dahil edilmeye çalışılmasının nedeni, kişilerin mesleklerinde yaşadıkları deneyimler ve her mesleğin kendi içinde oluşturduğu normları görebilmek ve değerlendirmeyi farklı perspektiflerden yapabilmek amaçlandı. Aynı şekilde kadın ve erkek katılımcı sayısı dengelenmeye çalışılarak, dokuz kişi olacak şekilde,

toplumun farklı yaş, eğitim durumu, inanç ve medeni hal açısından rastgele seçilerek oluşturulmuştur. Katılımcı sayısının kısıtlı tutulmasının nedeni katılımcıların sorulara verdikleri yanıtların benzer nitelik taşımaya başlaması ve yeterli düzeyde bilgiye ulaşılmasıdır. Yaş grubu aralığının 22-44 yaş aralığında kalması seçimin rastgele yapılmış olması nedeniyle ve bunun yanında inanç yapısının yoğunlukla Alevi olarak çıkması, evrenimiz olan Tunceli ilinin inanç yapısının Alevilik üzerine kurulu olmasına bağlıdır. Kadın katılımcılar; K1, K2, K3, K4, erkek katılımcılar; E1, E2, E3, E4, E5, şeklinde tanımlanmıştır. Örneklem grubunun demografik verileri tabloda verilmiştir:

Tablo 2. 1 Katılımcı demografik veriler

	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Hali	Meslek	İnanç
K1	34	Lise terk	Evli	Ev hanımı	Alevi
K2	40	Lisans	Evli	Öğretmen	Müslüman
K3	36	Lisans	Evli	Aile Hekimi	Müslüman
K4	37	Lisans	Bekar	Özel Güvenlik	Alevi
E1	43	Lisans	Evli	Psikolog	Deist
E2	33	Lise	Evli	Memur	Alevi
E3	22	Ortaokul	Bekar	Terzi	Agnostik
E4	44	Lisans	Evli	Avukat	Müslüman
E5	31	Lisans	Bekar	Polis	Müslüman

2.4. Veri Toplama Aracı

Çalışma da mülakat formu kullanarak bilgilere daha ayrıntılı ulaşılması hedeflenmiştir. Mülakat formu altı demografik, on beş tez çalışmasının amacına yönelik olarak; madde kullanımı ile ilgili değişkenlerin yer aldığı bulgular kısmında oluşturulan temalarla ilişkili sorulara yer verilerek oluşturulmuştur.

Nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışma ayrıntılı bilgilere ulaşılmasına imkan vermektedir.

“Derinlemesine görüşme, araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınmasına imkan veren, yüz yüze, birebir görüşülerek bilgi toplanmasına imkan veren bir veri toplama tekniğidir. Karşıdaki kişinin duygu, bilgi, tecrübe ve gözlemlerine görüşme yoluyla ulaşılır” (Tekin ve Tekin, 2006: 101).

2.5.Verilerin Toplanması ve Analizi

Mülakatlar dokuz katılımcı ile katılımcıların çalıştığı yerlere gidilerek yapılmıştır. Tüm katılımcıların rızası alınarak görüşmeler sesli kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler sonrasında konuşma kayıtları olduğu gibi yazıya aktarılmış, her soru için ayrı bir başlık oluşturulmuştur. Sorular ile ilgili kısa açıklamalar yapılarak, katılımcıların verdiği cevaplardan bazıları eklenmiş ve benzer çalışmalardaki verilerle beraber değerlendirilmiştir.

Mülakat yoluyla elde edilen veriler daha önceden belirlemiş olduğumuz temalar çerçevesinde işlenerek analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırma problemimiz ve sorularımız doğrultusunda; madde bağımlılığının başlangıcı üzerine algılar, madde bağımlılığı ve toplumsal algı, madde bağımlılığında çevresel etkenler, ailenin bütünsel olarak madde bağımlılığına etkileri, sosyokültürel ve inançsal yapının madde bağımlılığına etkileri, yaş faktörünün madde bağımlılığına olan etkileri, ebeveynlerin madde bağımlılığı ile ilgili bakış açıları ve kaygıları, madde bağımlılarının topluma kazandırılmasıyla ilgili çözümsel bakış olarak dokuz tema oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalara mülakatta elde edilen bilgiler ilişkilendirilerek betimsel analizleri yapılmış ve yorumlanmıştır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, bağımlılıktan, uyuşturucu madde bağımlılığına, bağımlılığa yol açan etkenler ve bağımlılıkla ilişkili değişkenlerden bahsedilecektir. Bunun yanında bağımlılık biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teorilerle açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ve İlişkili Kavramlar

Uyuşturucu madde bağımlılığı denince kendi içinde barındırdığı kavramların yanı sıra ilişkili olduğu birçok kavramda akla gelmektedir. Uyuşturucu madde bağımlılığı, başta bağımlılık, uyuşturucu madde kavramlarının bütünlüğünden oluşsa da ilişkili olduğu yoksunluk, tolerans gibi diğer kavramlar da akla gelmektedir.

Bağımlılık; temelinde herhangi bir şeye bağlanma, bireylerin kontrolü dışında ona karşı aşırı istek ve arzu duyma durumu olarak tanımlayabiliriz. Bağımlılık genel olarak bir nesneye, kişiye, ya da bir olguya olan önlenebilir istek ya da farklı bir iradenin kontrolüne girmek olarak görülebilir ve insanın zihinsel davranışları ile alakalı patolojik bir davranışı yansıtır. Kişi bu bağımlılığın hayatına her ne kadar zarar verdiğini bilse de karşı koyamaması ve kendisini durduramaması durumudur (Uzbay, 2009: 5).

Bağımlılık tanımlamalarında göz önüne çıkan durum bireylerin istekleri ve kontrolleri dışında bağımlı olunan madde, durum ya da kişiye karşı, yaşadıkları yalancı mutluluğu devam ettirme arzusu içinde olsa da olmasa da bu durumu kontrol altına alamamalarıdır.

Bireyler bağımlı olduğu ne olursa olsun ona karşı savunmasız durumdadırlar. Bağımlı oldukları eğer bir maddeyse onun bireyde bıraktığı keyif hissini tekrar tekrar yaşamak ve zaman içinde daha fazla bu keyfi almak adına dozunu artırmak durumunda kalmaktadır. Bireylerin ilişki kurduğu nesne ya da durum ile ilgili ortaya çıkan özel bir durumdan söz edilmektedir. Maddenin birey üzerinde bıraktığı iyi oluş halinin, alışkanlık, tutku ve düşkünlük ile kişide eksikliği durumunda fiziksel olarak meydana gelen yoksunluk ve toleransın gelişmesi durumu olarak tanımlamaktadır (Çetin, 2013: 17).

Bireylerin bağımlılık süreci ile psikolojik, biyolojik ve hatta toplumsal olarak durumları da değişmektedir. Bulunduğu çevrenin bağımlılığı kabul etmemesi ya da tepki göstermesi durumlarında bireyler kabul görebilecekleri çevrelere yönelim göstermektedirler.

Madde bağımlısı bireyler bulunduğu maddeyi temin etmek adına oluşturacağı yeni çevre ile ilişkisini geliştirmektedir. Bağımlı kişilerin günlük olarak amaçları o maddeye ulaşma ve temin etme üzerine kurulmuştur. Sosyal alanları maddeyi bulmaya yönelik olarak şekillenmekte ve değişmektedir. Madde bağımlılığında önceki çevresinden, hayatından, bireylerden kendini soyutlamış ve her türlü sosyal aktiviteden uzaklaşmıştır (Arslan, 2016: 5).

Bağımlılık kişinin kontrolünde olmayan ve onu esir duruma düşüren maddeye karşı psikolojik ve fizyolojik olarak engellenemez bir şekilde gösterdiği yüksek arzu diyebileceğimiz bir durumdur. Bağımlılığın türü kişinin maddeye başlangıç aşamasından itibaren maddeye ihtiyaç duyma durumu, maddenin kullanım miktarı ve daha birçok özellikle kendini gösterebilmektedir. Bununla ilgili olarak psikolojik bağımlılık ve fizyolojik bağımlılık olmak üzere iki tür bağımlılıktan söz edilmektedir. Psikolojik bağımlılık, bağımlılığın başlangıcı olarak kabul edilebilir, daha çok bireyin kontrolünde olan bu bağımlılık tamamen bireyin bulunduğu duygusal durumdan kurtulma isteğini iradesi ile sağlama durumudur.

Ekşi'ye (1999) göre psikolojik(psişik) bağımlılık öğrenme yolu ile gelişen ve tüm bağımlılıklarda temel başlangıç noktasıdır. Kişilerin yaşadıkları duygu durumları, kişisel özellikleri ve kendini rahatlatma biçimi olarak da tanımlanabilir. Psişik bağımlılığın oluşması, kişisel özellikler başta olmak üzere maddenin miktarı, türü ve kullanım süresine göre değişiklik göstermektedir (Aydın, 2019: 12).

Kişinin daha çok kendi iç dünyasında yaşadığı duygusal süreçleri de içinde barındırarak oluşan ve kişi temelli özellikler taşıyan psişik bağımlılığı Köknel (1998) şu şekilde tanımlamıştır:

- Bireyin maddeye karşı aşırı istek duyması,
- Bireyin maddeyi aldığı miktarın değişmemesi ve buna ihtiyaç duymaması,
- Kullanılan maddenin sadece bireye zarar vermesi, dışarıya hiçbir şekilde yansımaması (Şahin, 2007: 6).

Psikolojik bağımlılıkta birey kontrolü bir nokta da elinde bulundurmaktadır. Bağımlı olduğu madde ile olan bağlantısını ve kullanımını kendi sağlamakta, istemediği durumlarda uzaklaşabilmekte ya da bu bağımlılığında kolaylıkla kurtulabilmektedir.

Kayaalp'in (1989) Rasyonel tedavi yönünden tıbbi farmakoloji kitabında psişik bağımlılık ve fizyolojik bağımlılık arasındaki ayrımı yaparken, psişik bağımlılığın bireyler üzerindeki etkisinin değişiklik gösterebildiğini ifade ederken, fiziksel bağımlılıkta bunun söz

konusu olmadığını belirtmiştir. Fiziksel bağımlılıkta şiddet ölçümü ise yoksunluk durumunda tespit edilebileceğini aktarmıştır (Şahin, 2007: 6).

Fizyolojik bağımlılık bireyin fiziksel olarak belirgin şekilde etkilenmesi ve buna bağlı olarak dış çevrenin fark edilebileceği durumlarla kendini göstermesidir. Bağımlı olunan maddenin alınmaması durumunda fiziksel olarak bir bağımlılık söz konusu ise, bireylerde tolerans gelişmekte ve yoksunluk yaşanmaktadır.

Psişik bağımlılık ile fizyolojik bağımlılık arasında en belirgin farklılardan biri psişik bağımlılıkta bireysel farklılıklar gözlenebilirken, fizyolojik bağımlılıkta her bireyde benzer durumlar ortaya çıkmaktadır. Fiziksel bağımlılık daha çok bireyin sinir sistemi üzerinde etkisini göstermekte ve maddenin kullanımını kontrol etmektedir. Bu durumda alınan maddenin miktarı gün geçtikçe artmakta ve yeterli miktarda alınmaması durumunda fiziksel tepkiler ortaya çıkmaktadır. Birey bu durumdan kaçınmak adına madde alımını artırmakta ve eksikliği durumunda oluşacak durumları yaşamamak adına kullanımına devam etmektedir (Kara, 2014: 78).

Uyuşturucu maddenin tanımlanmasında birçok durumdan söz edilmektedir. Bir maddenin uyuşturucu madde sayılıp sayılmayacağı söz konusu olduğunda kişide alışkanlık yaratması ve alma isteğinin önüne geçilememesi durumudur. Ayrıca o maddenin kişinin bulunduğu durumdan daha iyi bir his ya da diğer bir tanımla yalancı mutluluk vermesi durumudur (KOM, 1998).

“Dünya Sağlık Örgütü (WHO), “uyuşturucu bağımlılığı” yerine “madde bağımlılığı” terimini kullanmaktadır. Çok bilinen esrar, eroin, afyon gibi uyuşturucu maddelerin yanında sentetik olarak üretilen pek çok uyuşturucu-uyarıcı vb. madde, halüsinojenler ya da uçucu maddeler gibi asıl işlevi başka olan maddelerin de kötüye kullanımı olabilmektedir. Bu nedenle uyuşturucular, alkol, sigara, uçucu maddeler, sentetik uyuşturucu-uyarıcı maddeler vb. tüm maddelere karşı olan bağımlılığı “madde bağımlılığı” başlığı altında toplamak mümkündür” (Arslan, 2016: 4).

Madde bağımlılığı kişiyi tüm boyutları ile etkilemekte, kişinin alınan maddeye karşı durdurulamaz bir istek ile çevresindeki imkanları ve durumları kullanarak, tüm engelleri yok sayarak maddeye ulaşma çabasına girmesine neden olmaktadır. Bununla ilgili olarak madde bağımlılığının oluştuğunu gösteren birkaç belirtiden söz edilmektedir. Bunlar arasında maddeye karşı hassaslık gelişmesi, kullanılan maddeyi savunması, bağımlı olduğunu reddetmesi ve bırakabileceğine olan sonsuz inanç olarak sıralanmaktadır. Tolerans gelişimi ve yoksunluk krizleri de buna eşlik ederek bireyin maddeye bağımlı duruma geldiğini göstermektedir (Oktay, 2017).

DSM-IV-TR'ye göre bağımlılık, on iki aylık bir dönemde belirtilerin üçünün veya daha fazlasının bulunması ile tanımlanır (Birliği, 2002). Madde bağımlılığı tanı ölçütleri aşağıdaki tablo da gösterilmiştir:

Tablo 3. 1. DSM-IV-TR (2000) Madde bağımlılığı tanı ölçütleri

-
- Tolerans gelişmiş olması
 - a) Sinir sisteminde istenen etkiyi sağlamak için süreç içinde kullanılan madde miktarının artışına gereksinim duyulması
 - b) Aynı miktarda madde kullanılmasına bağlı olarak zaman içinde kişideki etkisinin azalması,
 - Yoksunluk gelişmiş olması
 - a) Maddeye özgü fizyolojik olarak yoksunluk krizi yaşaması
 - b) Yoksunluk krizlerini yaşamamak adına aynı ya da benzer maddenin alımının devam etmesi.
 - Madde kullanımının daha uzun sürmesi ve zaman içinde daha fazla miktarlarda alınması,
 - Madde kullanımının irade dışında olması,
 - Maddeyi temin etmek ve ya etkilerinden kurtulmak için zaman harcama,
 - Madde kullanımına bağlı olarak sosyal çevreden uzaklaşma
 - Madde kullanımına bağlı olarak psikolojik ve fizyolojik etkilerinin bilinmesine rağmen kullanımının devam etmesi
-

2003 yılı Kaçakçılık ve Organize Suçlar Raporunun bağımlılık yapan madde tanımlamasında, bireylerin sosyal olarak yaşamlarını etkilemesinin yanında, psikolojik ve fizyolojik olarak ihtiyaç duyması ve alınmaması durumunda bireyin kendisine ve çevresine zarar vermesinin yanında, satışının, bulundurulmasının ve kullanılmasının yasak olduğu psikoaktif ve narkotik maddeler olarak belirtilmektedir (EGM-KOMDB, 2004).

Günümüz de bağımlılık yapıcı madde olarak adlandırılan birçok madde, geçmişte tedavi amacıyla kullanılmıştır. Madde artık insana keyif veren, sıkıntılardan uzaklaştıran ve kendini rahat hissettiği yalancı ortamlar sağlayan bir duruma gelmiştir. Maddenin kötüye kullanımı olarak tanımlanan bu durum ile insanlar maddenin konumunu ve işlevini

değiştirmiştir. Maddenin kötüye kullanımında olumsuz sonuçlar, toplumsal uyumsuzluklar tekrar tekrar görülse de vazgeçilememesidir.

Bir maddenin kötüye kullanımının belirlenmesi için, on iki aylık bir süreçte maddeyle ilişkili olarak belirtilerin sürekli ya da belirli aralıklarla ortaya çıkması durumu sözkonusudur. Madde bağımlılığında yer alan tolerans, yoksunluk yerine madde kötüye kullanımın da sonuçların bireye zarar vermesine karşın devam eden bir kullanım vardır. Maddenin kötüye kullanımında bireysel ve toplumsal sorunların sürekli olarak ortaya çıkmasına rağmen kullanımın devam ettiği görülmektedir. DSM-IV-TR'ye göre madde kötüye kullanımı, on iki aylık bir dönem içinde belirtilerin en az birinin kendini göstermesi üzerine konmaktadır (Birliği, 2002).

DSM-IV-TR'ye göre madde kötüye kullanımının tanı ölçütleri tablo 3.2.'de gösterilmiştir:

Tablo 3. 2. DSM-IV-TR (2000) Madde kötüye kullanımı tanı ölçütleri

-
- Madde kullanımının sürekli devam etmesi ile Üzerine düşen sorumlulukları ve görevleri yerine getirmemesi,
 - Madde kullanımının sürekli devam etmesine bağlı olarak fiziksel sorunların göz ardı edilmesi,
 - Madde kullanımına bağlı olarak sürekli yasal sorunlar yaşanması,
 - Maddenin kullanımına bağlı olarak bireysel ve toplumsal sorunların sürekli olarak ortaya çıkması,
-

Maddenin verdiği keyif her gün daha fazla alma isteği uyanmasına ve zaman içinde vazgeçilemez hale gelmesine neden olmuştur. İşte tüm bu durumlar madde bağımlısı olunmasında ve devamında bireylerde görülen maddeye karşı aşırı istek ve ulaşma çabasının sonuç bulamaması durumunda ortaya çıkan fiziksel tepkiler yoksunluk oluşumuna neden olur. Yoksunluk krizlerinde bağımlı birey fizyolojik olarak maddenin eksikliğini yaşamakta ve istemsizce bu eksikliği giderme yollarını aramaktadır.

Bu durumlar genelde uyuşturucu maddelerin kullanımına bağlı olarak bağımlılık oluşumundan sonra aniden kesilmesi durumunda fiziksel sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır, bu sorunlar bireye ve çevresine zarar verme boyutuna kadar gitmesi durumuna yoksunluk sendromu denmektedir. Yoksunluk sendromunun şiddeti maddenin kullanım süresine ve

gelişen fizyolojik bağımlılığa göre bireyi ölüme kadar götürebilmektedir. Tüm bu durumları yaşamamak ya da kaçınmak için birey madde kullanımına devam etmektedir (Yıldırım, 2008: 7).

Yoksunluk ile ilgili olarak Köknel (1998) bağımlı kişilerde, maddeden mahrum kalınmasına bağlı olarak fiziksel bazı belirtiler ortaya çıkar. Bunlar daha çok sinir sistemi ile bağlantılı baş ağrısı, kasılmalar, sinirlilik hali gibi belirtilerdir. Bahsedilen fiziksel belirtiler ortaya çıkmıyorsa herhangi bir yoksunluk durumundan söz edilemez. Yoksunluğun derecesi ise fiziksel bağımlılıkla doğru orantılıdır (Şahin, 2007). Yoksunluk durumları bireylerin madde ile olan bağlarını gösteren bağımlılık sürecinin devam etmesidurumunda şiddetlenerek, birey ve çevresi için ciddi sıkıntılara neden olan bir durumdur. Yoksunluk krizleri bireylerin kendi kontrolünde sandığı madde kullanımının, artık iradesinin dışında olduğunu gördüğü anlardır. Madde bağımlısı bireyin, bağımlı olduğunu kabullenme evresinden sonra ani olarak maddeyi kesmesi biyolojik, fizyolojik ve bilişsel birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Yoksunluk krizleri bu süreçte artmakta ve saldırganlık, dengesizlik, depresyon gibi belirtiler ortaya çıkmaktadır.

Maddenin alınmaması durumunda ortaya çıkan yoksunluk krizleri bireyin kendisine ciddi derece zarar vermesi boyutuna kadar gitmektedir. Bu nedenle madde bağımlısı bireylerin tedavisinde aşamalı bırakma ya da o maddenin yerine geçebilecek yoksunluk krizine neden olmayacak tedavi amaçlı maddeler kullanılmaktadır (Oktay, 2017: 6).

Yoksunluk krizlerinde ortaya çıkan en net durum artık madde kullanımı bireyin iradesi dışındadır. Birey onu bulabilmek adına her şeyi göze alabilecek konuma gelmiştir. Kendi isteği ile madde bağımlılığından kurtulmaya çalışan bir birey bile tedavi sürecinde maddeyi almaya devam etmekte, yoksunluk krizleri ile çevresine ya da kendisine zarar vermesi engellenmeye çalışılmaktadır.

Madde bağımlılığında yoksunluk kadar sorun oluşturan diğer bir durum tolerans gelişimidir. Tolerans gelişimi de yoksunluk kavramı gibi madde alımının sayısı yanında miktarının yetersizliğini tanımlar. Bağımlılarda tolerans gelişimi ile birlikte zamanla kullanılan miktar artar ve kullanılan maddeye göre tolerans oluşur. Aynı kimyasal gruptaki maddeler ya da ilaçlardan biri için tolerans gelişmişse bu tüm grup için geçerli olmakta, buna çapraz tolerans denmektedir. Bağımlılar madde kullanma sıklık ve miktarını zamanla arttırmak zorunda kalır. Çünkü zamanla alınan doz ve sıklık ihtiyacı karşılamayacak, eksik kaldıkça ihtiyaç duyulan miktar artacak yaşanan sahte mutluluk hali azalacaktır (Çetin, 2013).

Yoksunluk krizleri tolerans gelişine bağlı olarak da gelişmekte, kullanılan miktar zaman içinde bireyde yarattığı keyif verici durumu yaratmamakta ve daha fazla alımına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreçte tolerans gelişimine bağlı olarak alınan miktarın artması yoksunluk krizi oluşumunu da etkilemektedir. Uyuşturucu madde bağımlılığında önemli yer tutan ilişkili bu iki kavram tedavi sürecinin en önemli basamaklarını da oluşturmaktadır.

Bağımlılık döngüsü olarak tanımlanan durum ise bireyin bağımlılık yapıcı maddeyi merak ve denemesi ile başlayan, süreç içinde maddeye ihtiyaç duymaya başlaması, bağımlılığın geliştiğini gösteren tolerans gelişimi ve yoksunluk krizleri ile kendini gösteren bir durumdur. Bağımlı birey bu döngü de; ben bağımlı olmam, istersem bırakırım, bırakacağım, bir kereden bir şey olmaz söylemleri ile gün geçtikçe bağımlılık döngüsünün içine girmektedir.

3.2. Uyuşturucu Madde Bağımlılığı Yapıcı Maddeler ve Ortak Özellikleri

Bağımlılık yapan maddelerin sayıları günden güne artmaktadır. Bağımlılık yapan maddelerin çeşitli sınıflandırılmaları yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalar elde edildikleri duruma göre yapay bağımlılık yapıcı maddeler, doğal bağımlılık yapan maddeler ve ilaçlar, yasal olanlar ve olmayanlar, merkezi sinir sistemi üzerindeki etkilerine göre sınıflandırıldıkları bilinmektedir. Uzbay (2009) tarafından bağımlılık yapıcı maddeler aşağıdaki şekilde listelenmiştir:

- “Alkol (Etil Alkol)
- Barbitüratlar
- Benzodiazepinler
- Nikotin içeren tütün ürünleri
- Kafein ve metilksantinler
- Psikomotorstimülanlar
- Kokain, amfetaminler, kationin (Khat)
- Opioidler
- Opium, heroin, morfin, kodein, meperidin, fentanil, levorfanol, pentazosin, tramaol, metadon, l-alfaasetilmethadol (LAAM)
- Kannabis ve türevleri
- Esrar
- Halüsinojenler
- Liserjik asit dietil esteri (LSD), psilosibin, liserjikasidamid, dimetiltriptamin, harmin ve harmalin, ibogain, meskalin
- Uçucu solventler (inhalanlar)
- Toluen, ksilen, benzen, trikloretilen
- Diğer
- Fensiklidin, ketamin, antikolinergikler (biperiden), dronabinol” (Uzbay, 2009: 17).

KOM (1998) tarafından bir maddenin uyuşturucu madde olarak tanımlanması için bazı kriterlerden söz edilmiştir. Maddenin keyif verici olması, sahte mutluluk yaratması ve insan iradesinin ortadan kalkıp kalmadığına bakılarak karar verilmesi gerektiği söylenmektedir. Uyuşturucu maddelerinin içerisinde yer alan bazı maddelerin özellikleri nedeniyle merkezi sinir sisteminde kısa süreli rahatlama sağlamaktadır. İşte bu bileşenler bireyin bağımlılığına ve devamında beynin bu uyarana ihtiyaç duymasına neden olmaktadır.

Bağımlılık yapan maddeler kendi içinde birçok sınıflandırma yapılmasına rağmen, bağımlılık yapıcı madde olarak tanımlanmalarında birey üzerindeki etkileri ve özellikleri dikkate alınmaktadır. Bağımlılık yapıcı maddelerin özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Bireylerin madde alımına bağlı olarak davranışlarında, duygu ve düşüncelerinde değişiklik meydana gelmesi, keyif halinin oluşması gibi değişikliklere neden olması,
- Bireyler de yarattığı keyif verici durum, daha çok madde alımına neden olmaktadır. Bağımlılık yapıcı maddelerin en belirgin özelliklerinden biri de farklı yapı da olsalarda bireylerin sinir sistemi üzerindeki etkilerine bağlı olarak duygu durumunda belirgin bir değişiklik yaratması bireye rahatlama ve keyif hissi vermesidir.
- Madde kullanan bireylerin yalancı mutluluk olarak tanımlanabilecek duygu durumunu yaşaması, çevresinden bağımsız olarak yaşadığı bu duygu durumunun içinde kalmaya aşırı istek ve arzu duymasıdır.
- Madde kullanımına bağlı olarak kişide yarattığı hissi devam ettirmek için bireyin maddeye ulaşma istediği ve temin etmek amacıyla her türlü yolu denemesi, zarar görebileceğini bile bile ulaşmaya çalışma isteğini yaşaması durumudur.
- Bağımlılık yapıcı maddelerin tümünde, zaman içinde tolerans gelişimi oluşmaktadır. Maddeye ulaşamama durumunda ise yoksunluk krizleri ile kendini göstermektedir (Çetin, 2013: 19).

Tüm bunlar bütünsel olarak değerlendirildiğinde bireye kısa süreli olarak keyif veren bağımlılık yapıcı maddenin, aslında bireyin hayatını tümüyle kontrol altına alan, onu yönlendiren ve yaşantısında köklü olarak ona zarar veren bir sorun olduğu görülmektedir. Bireylerin maddeye başlangıç aşamasında kontrol altında olduğunu sandığı madde kullanımı süreç içinde bireyin iradesi dışında maddeye köle olmuş bir konuma getirmektedir.

3.3. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilişkili değişkenler

Uyuşturucu madde bağımlılığına başlama ve devam etme sũrecinde ilişkili olan biręok değişkenler bulunmaktadır. Bu değişkenler bireylerin maddeye yœneliminden, devam ettirme sũreęlerine kadar etkili olmakta ve yine aynı Şekilde tedavi sũrecinde de bũyœk œnem taşımaktadır.

3.3.1. Cinsiyet

Cinsiyetin toplumdaki yeri tũm dũnya da farklılık gœstermektedir. Genel olarak duruma ve olaya gœre değişen bu fark aynı Şekilde madde bağımlılığı içinde farklılık oluşturmaktadır. Cinsiyetin toplumdaki yerine bağlı olarak, erkek madde bağımlısı birey kadın madde bağımlısı bireylere gœre daha rahat davranmakta ve etiketlenmekten çekinmemektedir. Aynı Şekilde madde bağımlısı bireylerle yapılan ęalıřmalar ve tedavi yœntemleri daha ęok erkek bağımlılara gœre dũzenlenmektedir.

œgel madde bağımlılığı sorunu Tũrkiye’de daha ęok erkeklerle ilgili bir sorun olarak gœrũldũęũnũ ama kadınların da madde bağımlılığı konusunda sorunlar yaşadığından sœz etmektedir. Madde bağımlılığı konusunda sadece œlkemizde değil tũm dũnya da erkeklere ait bir sorun gibi algılanmakta ve œnleme, tedavi ęalıřmaları buna gœre Şekillenmektedir. Kadınların toplumdaki yeri ve konuma geğmişe gœre değişmekte ve buna bağlı olarak toplumsal roller arasındaki uğurum azalmaktadır (œgel, 2010: 3).

œgel’inde bahsettiği gibitũm dũnyada madde bağımlısı kadınlarla ilgili daha az ęalıřma yapılmaktadır. Bunun yanında œlkemizdeki madde bağımlısı kadınlardan ęok fazla sœz edilmemesi ataerkil yapı, kadının toplumsal konumu ve bunlara bağlı olarak damgalanmanın etkisi de bũyœktür. Gũnũnũmũzde kadınların konumunun değişimi biręok yœnden bakış ağıllarını da değiştirmektedir. Eskiden kadınların sigara iğmesinin, alkol kullanmasının olumsuz karşılandığı toplumumuzda da artık normal olarak değerlendirilebilmektedir. Bunun yanında madde bağımlılığı cinsiyet açısından değerlendirildiğinde kadın ile erkek arasındaki madde seğimi, kullanım oranı ve maddenin etkisinde farklılıklar olduğundan bahsedilmektedir.

Tũm bunlar gœz œnũne alındığında kadınların fizyolojik œzelliklerine bağlı olarak maddelere karşı duyarlılıkları da erkeklere gœre farklılık gœstermekte, kullanım

oranlarındada cinsiyete göre değişiklikler görölmektedir. Bununla ilgili olarak yapılan çalışmalar da bunu göstermektedir.

“Sigara kullanım istatistikleri;“Doğan’ın (2001) Sivas ilinde yaptığı bir çalışmada kızların %59.0’nun, erkeklerin %73.1’nin; Kaya ve Çilli’nin (2002) yaptığı çalışmada erkeklerin %33.3’ünün kadınların %21.3’ünün; Tot ve arkadaşlarının (2004) yaptığı çalışmada erkeklerin %44.3’ünün kadınların %32.2’sinin sigara kullandığı belirlenmiştir.”Alkol kullanım oranları; “Akvardar ve arkadaşlarının (2001) üniversite öğrencileri arasında yaptığı bir çalışmada erkeklerin %49.3’ünün kadınların %45.7’sinin; Buğdaycı ve arkadaşları (2003) yaptığı çalışmada alkol içiciliğinin erkeklerde %54.1, kızlarda %34.1 olduğunu; Tot ve arkadaşları (2004) ise erkeklerin %53.8’inin kadınların %33’ünün alkol kullandığını; şaşmaz ve arkadaşları (2006) erkeklerin %27.6’sının kızların %20.9’unun hayat boyu en az bir kez alkol denediğini, yine erkeklerin %12.3’ünün kızların %4’ünün son 30 günde alkol içtiğini bildirmiştir.” Kimyasal madde kullanım istatistikleri; Ülkemizde yapılan çalışmaları incelediğimizde, Doğan’ın (2001) Sivas ilinde yaptığı bir çalışmada Uçucu madde kullanma oranı kızlarda %16.3, erkeklerde %9.3, esrar kullanma oranı kızlarda %1.6, erkeklerde %2.1 olarak bulunmuştur” (Kutlu, 2011: 91).

Toplumsal olarak cinsiyet rollerinde keskin bir ayrıma gidilse de, uyuşturucu madde kullanan bireyler arasında cinsiyet açasından çok fazla fark olmadığı göze çarpmaktadır.

3.3.2. Eğitim

Eğitim insanı her durumda ve konumda özgür kılan, özgüvenini destekleyen bir unsurdur. Sadece kişinin eğitim düzeyi değil anne ve babanın da eğitim düzeyi değerlendirilmesi gereken bir değişkendir. Ebeveynler açasından bakıldığında madde kullanımının başlanması ve devam etme konusunda eğitim seviyelerinin etkisi gözlenmemektedir. Madde kullanan bireyin eğitim düzeyi ise ilişkili olduğu diğer kavramlara birlikte önem arz etmektedir. Madde kullanımı konusunda genel kanı eğitim seviyesi düşük bireylerin daha çok madde kullanımına yöneldiği yönündedir. Bunun nedeni ise çevresel faktörlerdir, eğitim seviyesi düşük kişilerin çalışma ortamına erken girmesi, madde kullanan bireylere ve maddeye ulaşımının daha kolay hale gelmesinden kaynaklanmaktadır.

Eğitim seviyeleri yüksek kişiler maddenin zararları konusunda daha bilinçli olmakta ve aldığı maddenin ilerleyen süreçte onun için nasıl sorunlara yola açaabileceği konusunda bilgiye sahip olmasını sağlamaktadır. Bunun yanında eğitim seviyesi, sosyal çevreyi oluşturan unsur olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durumda madde ile tanışma ve maddeye ulaşma durumunu belirlemektedir.

Ebeveynlerin eğitim durumları ise; çocuklarına yaklaşımları, madde kullanımı konusun da bilinçlendirmeleri ve bu durumu daha kısa sürede fark etmelerini

sağlayabilmektedir. Bağımlı bir bireyin bağımlılıkla mücadeleye girdiği dönemde ona destek olabilecek en önemli unsur çevresinin bilinç düzeyinin yüksek olmasıdır. Bu süreçte özellikle ebeveynlerin yaklaşımları büyük rol oynamaktadır. Eğitim düzeyi yüksek bir ebeveyn bu durumu daha çabuk kontrol altına alabilmektedir.

Ülkemizde eğitim seviyesi ile ilgili yapılan araştırmalardan biri olan;

2019 yılı TÜİK verilerine göre “ *Okuryazar olmayan %4, bir öğrenim kurumundan mezun olmayan %4.9, ilkokul mezunu %24.8, ilköğretim mezunu %11,3, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunu %12,3, lise ve dengi meslek yüksekokulu mezunu %21,2 ve yüksekokul ve fakülte mezunu %18’dir*” (URL-1, 2020).

Eğitim seviyesinin gün geçtikçe arttığı ülkemizde madde kullanımı konusunda okullar da daha çok farkındalık çalışması yapılmakta ve yeni nesilin bu konuda bilinçli olması sağlanmaktadır.

3.3.3. Sosyoekonomik durum

Madde kullanımı ve sosyoekonomik durum ilişkisi ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda belirgin bir ilişki gözlenmemektedir. Bağımlılığın birçok değişkeni göz önüne alındığında sosyoekonomik durumla ilişkili olan diğer değişkenlerde göz önüne alınarak bir değerlendirmeye gidilmelidir. Bağımlılığın farklı boyutları göz önüne alındığında bireyin sosyoekonomik düzeyi yüksek olsa dahi yalancı bir mutluluğa ihtiyaç duymaları durumunda maddeye yönelebileceği gibi sosyoekonomik durumu düşük bir bireyinde bulunduğu ortamdaki kaynaklı yönelim gösterebileceği dikkate alınmalıdır. Sosyoekonomik durum bireyin seçeceği madde için tercih oluşturmasını sağlamaktadır.

Ekonomik gelir ile madde bağımlılığı arasındaki ilişki aslında madde kullanım türünün değişmesi noktasında bir ilişki görülmektedir. Madde kullanımında sosyoekonomik durum daha çok kullanılan maddenin türünü belirlemektedir. Gelir düzeyine bağlı olarak seçilen eroin, kokain türü maddeler geliri daha yüksek olanlar tarafından tercih edilirken esrar, kimyasal haplar gelir düzeyi düşük kişiler tarafından tercih edilmektedir (Ersöğütçü, 2015).

3.3.4. Biyolojik ve psikolojik faktörler

Madde bağımlılığı ile ilişkisi en yüksek faktörlerden biri olan biyolojik ve psikolojik faktörler bireyin tüm hayatını etkisi altına alabilecek güce sahip olabilmektedir. Bilimsel

olarak anne ve babanın genlerinin aktarımı ile oluşan çocuk, bu genlerde yer alan her türlü özelliği taşımaktadır.

Anne ya da babada bulunan bir hastalık genler yoluyla geçebilmektedir. Bunun yanında annenin gebelik sürecinde psikolojik, çevresel ve fizyolojik olarak içinde bulunduğu her şey bebeğe etki etmektedir. Madde bağımlılığı ve kalıtsal faktörler ile ilgili olarak yapılan araştırmalar zararlı maddelerin daha bebek ana rahmine düştüğünde etkilemeye başladığını göstermektedir. Kullanılan maddeye bağlı olarak doğan çocuklarda bazı bağımlı davranışları, madde kullanan birey kasılmaları ve krizleri görülmektedir. Özellikle de sentetik yeni tarz madde kullanan ebeveynlerin çocuklarında daha sık rastlanmaktadır (Koçum, 2012).

Madde bağımlılığına etki eden etmenler arasında bireyden bağımsız ve bireye en çok zarar veren olarak nitelendirebileceğimiz biyolojik faktör, anne ya da babanın kullanımına ve genetik olarak sahip olduğu rahatsızlıklarla bağlantılı olarak bireyi etkilemekte ve yönelimine neden olmaktadır.

Biyolojik olarak genlerle ilgili yapılan ikiz çalışmaları, aile çalışmaları ve evlatlık çalışmaların dabelirgin şekilde kalıtsal faktörün etkisi görülmektedir. Tabi ki kalıtsal faktörlerin ortaya çıkışı bazen bir uyarana gereksinim duymakta bu nedenle bireyde bu kalıtsal özellik bulunsada uyarının olmadığı ortamlarda ortaya çıkmamaktadır.

Günümüzde her konu da sözü edilen psikolojik faktör, bireyi tamamlayan ve bazen bilinçaltında bazen bilinç düzeyinde dışavurumla kendini gösteren bir konumdur.

Gelişen yenedünya ile sosyal iletişimin azaldığı, insanların psikolojik problemlerinin arttığı bu dönemde, bazen kendini kanıtlama, bazen yaşanmışlıkları unutmak adına bir çıkış arayışı oluşmaktadır. Madde bağımlılığı birçok değişken ilişkili olsa da ortak noktaları psikolojik problemler olarak görülmektedir. Psikolojik problemler yaşayan bireyler bu durumdan kurtulmak için arayış içine girmektedir. Uyuşturucu maddenin verdiği yalancı iyi oluş hali bireylerin maddeye yönelmesine neden olmaktadır (Oktay, 2017).

Madde bağımlısı bireylerin yaşadıkları rahatlama hissi temelinde sinir sistemine bağlı uyarılarda oluşmaktadır. Beynin sinir sistemi üzerindeki rahatlama hissine ihtiyaç duyması ise bireyin psikolojisi ile bağlantılıdır. Maddeye başlama ve yönelim nedenleri temelinde psikolojik rahatlama noktasında buluşmaktadır. Tabi ki psikolojik süreçler sadece bugünkü yaşantılarla ilişkili olmamakla beraber, anne karınından itibaren bireyin tüm yaşamını içine alan bir süreçtir. Psikolojik olarak geçmiş dönemlerde yaşanan sıkıntılar ve

eksikler zaman içinde ortaya çıkmakta ve bu süreci kontrol altına alamayan bireyler madde gibi kısa süreli rahaticılara ihtiyaç duymaktadır.

3.3.5. Sosyokültürel çevre ve teknolojik yenilikler

Sosyokültürel çevre bir bireyin gelişim aşamalarının tümünde etkisi bulunan, bireyi şekillendiren bir olgudur. Bulunduğu sosyokültürel yapı ona inançlarını, davranışlarını ve kişiliğini oluşturan diğer unsurları sunmaktadır. Bireyin gelişim aşamalarında sosyokültürel çevresi tarafından kabul gören her unsur ona etki etmekte ve yönelimine neden olmaktadır.

Bireylerin aile ortamından sonra sosyalleştikleri ve yeni kazanımlar edindikleri ortam onlara yol gösterici ve şekil vericidir. Özellikle ergenlik döneminde içinde bulunulan çevrenin daha da önem kazanması, bireyin maddeyi denemesine ve kullanımına başlamasına sebep olmaktadır. İhtiyaçları arasında uyuşturucu madde kullanımı bulunmamasına rağmen çevresel birçok etmen maddeye yönelime neden olmaktadır. Madde kullanımının normalleşmesine bağlı olarak toplumlarda madde kullanımında artış gözlenmektedir (Kurupınar, 2012).

Madde bağımlılığının kültürel faktörlerle ilişkisi toplumsal olarak değişkenlik göstermektedir. Bazı toplumlar tarafından asla kabul edilmeyen madde kullanımı, bazı toplumlarda normal karşılanmaktadır. Ülkeler arasında da gözlenen bu durum bazı ülkelerde hiçbir yasal yaptırımı yokken ülkemizde kullanımı, bulundurulması ve satışı kanunlarla yasaklanmıştır. Ülkemizde madde kullanımı ile ilgili yasaklar yer alsada kültürel çeşitliliğe bağlı olarak kullanım durumu değişmektedir. Bazı kültürlerde normalleştirilen madde kullanımı bireylerin madde kullanımını deneyimlemesinin önünü açarken, bazı kültürlerdeki normlar, değerler madde kullanımı engellemeye yöneliktir.

Hiçbir birey madde bağımlılığına normal şartlarda ihtiyaç duymamaktadır. Bireyler yaşamlarının başlangıcından itibaren içinde bulunduğu aile, arkadaş çevresi, sosyal çevresi gibi ortamlarla sosyalleşir ve o ortamlarda birçok şey gibi madde kullanımını da deneyimler (Arslan, 2016).

Madde kullanımıyla ilgili olarak yapılan birçok araştırma verisinde ülkemizde ve dünyada artış hızının yüksek olduğu görülmektedir. Bu kadar hızlı bir yayılım olmasının nedenleri arasında teknolojik yenilikler de ilk sıralarda yerini almaktadır. Özellikle yeni nesilin teknolojik olarak daha fazla bilgiye sahip olması ve zamanlarının büyük bir çoğunluğunu internet ortamında geçirmeleri bu durumu desteklemektedir. Sanal ortamlarda

uyuşturucu madde kullanımının özendirilmesi ile ilgili reklamlar, filmler gibi birçok teşvik edici platformlar bulunmaktadır. Bunun yanında maddenin temininin kolaylaşmasına neden olan teknolojik yeniliklerle beraber toplumsal kabul edilebilirlik madde kullanımının günden güne artmasına neden olmaktadır.

3.3.6. Yaş

Madde bağımlılığı ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında daha çok ergenlik döneminde kullanımın başladığı gözlenmektedir. Bu dönem bireylerin psikolojik ve fizyolojik olarak birçok değişim yaşadığı, çevresel faktörlerin en etkili olduğu dönemdir. Aileden kopuş çevreye yönelim olarak ifade edebileceğimiz bu dönemde, akranların fikirleri, düşünceleri ve davranışları kişi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Bu dönemde maddeye yönelim arkadaş çevresinin kullanmasına bağlı olarak, ergenin ailesi ile olan ilişkisindeki sorunları başka bir bakış açısı ile değerlendirmesi ve onlara karşı olarak yönelmesinin yanında, duygusal olarak hassas olunan bu dönemde yaşanan küçük sıkıntıların onlara çok daha büyük sıkıntılar olarak gözükmesi maddeye yönelmesinde etkili olmaktadır.

Madde bağımlılığı tüm yaş gruplarında görülmesine rağmen en yoğun kullanım ergenlik çağındadır. Bunun nedenleri arasında bireyin kendini kanıtlama, anne ve babanın iletişimdeki unsurları kendine risk olarak algılamasına bağlı olduğu görülmektedir (Uzbay, 2009).

Madde kullanımında her yaştan bireyin madde kullanımına yönelebildiği görülmektedir. Fakat başlama yaşının giderek düşmesi tehlike arz etmektedir. Ergenlik dönemi ve öncesinde madde kullanımı daha çok merak duygusu ile bağlantılı olarak çevresel faktörlerle birleşerek deneyimlemeleri ile başlamaktadır.

2008 yılında meclis araştırma komisyonu tarafından çalışmada kullanılan maddeler ve yaş ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır.

“ESPAD çalışması sonuçları 2003: Lise çağında olan 16 yaş grubundaki öğrencilerin %50’si sigara ve %45’i alkol kullandıklarını belirtirken, erkeklerin %6’sı ve kızların %2’si esrar, tüm öğrencilerin %4’ü uçucu madde, %3’ü reçetesiz edindikleri bir trankilizan, %3’ü anaboliksteroidler ve %2’si de ecstasy kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sigara ve alkolün ilk kullanımı 12- 15 yaşları arasında iken diğer maddelerin ilk kullanımı pek çok öğrenci için daha yakın zamanda (örneğin; 16 yaşlarında) olmaktadır. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu kokain, eroin, esrar, ecstasy veya trankilizanları duyduklarını bildirmişlerdir. Erkeklerin %9’dan, kızların %5’ten fazlası belirtilen maddelerden herhangi birini deneyebileceklerini itiraf etmişlerdir” (Raporu 2008: 120).

Madde kullanımına başlamada yaşın en etkili faktörlerden biri olduğu görölmektedir. Madde kullanımında diğer etkili bir faktör olan psikolojik durum, ergenlik döneminin hormonal değişimlerine bağlı olarak psikolojik sıkıntıları da beraberinde getirmekte ve bu süreçte maddeye ulaşılması durumunda deneyimleme kaçınılmaz olmaktadır.

3.3.7. Aile

Aile doğumdan itibaren birey için her anlamda normlarını, değerlerini sağladığı bir ortamdır. Bireylerin gelişimlerinde en büyük role sahip olan aile içinde birçok değerşkeni de barındırmaktadır. Ailenin yapısı, eğitim seviyesi, sosyoekonomik durumu ve çocuğa karşı olan tutumları bireyin yönelimlerine karar vermesinde en büyük etkendir.

Ailenin, kişinin yaşamına etkisi göz ardı edilemez derece de önemlidir. Kişiye şekil veren, ilk öğrenmelerini gerçekleştirdiği ve bir ayna gibi yansımaları bulduğu yerdir. Aile toplumu şekillendiren en küçük yapıdır. Bireylerin ilk deneyimlerini yaşadığı yer olan aile ile madde kullanımı arasında yüksek oranda bir ilişki görölmektedir (Arslan, 2016).

Aile ile ilgili değerşkenlerden biri olan tutumlar bireyle olan ilişkileri belirleyici niteliktedir. Sürekli kontrol altında olan bir birey kaçamaklar yapmaya ya da aşırı özgür bırakılan bir bireyde dışarda sevgi ve değerleri aramaya yönelecektir. Bu nedenle aile ortamında ebeveynlerin tutumu çok önemlidir. Bireylerin kendilerini rahatlıkla ifade edebildikleri, değer gördüklerini hissettikleri, sevgi anlamında doyum sağladıkları bir aile ortamı doğru kararlar vermelerinde, durmaları gereken yerleri hayatları boyunca iyi belirlemelerin de etkili olacaktır.

Aile de yeterli derece de sağlanamayan sevgi ve güven eksikliği, çocuğun bir arayışa girmesine neden olacaktır. Kendini güven de hissedebileceği ortam ve maddeler bu eksikliği tamamlamaya yönelik olacaktır. Kişilerin bağımlılık yapan maddeye yönelmesinde ailenin etkisi çok fazladır. Her insanın ihtiyaç duyduğu sevgi ve değerli olmak kişilik gelişimi için önemlidir Bu iki gereksinimi aile içerisinde karşılayamayan bireyler zaman içerisinde bunların arayışına girecek ve farklı yönelimler arayacaklardır (şahin, 2007).

Bireylerin içinde ulunduğu aile ortamında madde kullanımı da maddeye yönelimdeki etkenlerdendir. Anne ya da babanın madde kullanımının aile içindeki ortama yansımaları bireylerin maddeye bakışını belirlemektedir. Aile ortamında madde kullanımı sıkıntı yaratmıyor ve kabul edilebilir olarak değerlendiriliyorsa madde kullanımı kaçınılmaz

olmaktadır. Aksi durumda ise bireyin maddeye karşı önyargılı yaklaşmasına ve kullanımından kaçınmasına neden olmaktadır.

Aileyi bütünsel olarak değerlendirdiğimizde bireylerin için en önemli etkenlerin başında yer aldığından söz edebiliriz. Çevresel etkenler ne kadar etkili olursa olsun aile de sağlanan sağlıklı bir iletişim, sevgi ve değer ortamı bireyin maddeye yaklaşımını büyük ölçüde etkileyecektir.

3.4. Uyuşturucu Madde Bağımlılığını Açıklayan Kuramlar

Bu bölümde uyuşturucu madde bağımlılığı kuramlar çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır. Madde bağımlılığı ile ilişkili psikolojik, biyolojik ve sosyolojik kuramlar ele alınarak, teorilerle irdelenecektir.

3.4.1. Uyuşturucu madde bağımlılığı açıklayan psikolojik kuramlar

Madde bağımlılığında etkisinin olduğu düşünülen psikolojik faktörler bireyin kontrolü dışında yapılan ve zaman içerisinde kendini ortaya çıkaran bir yapıya sahiptir. Bireylerin yaşantıları boyunca yaşadıkları dönemlere has bazı özellikler bulunmakta, dönem içinde bu özelliklere uygun ortamların sağlanamaması ya da eksiklikler olması durumunda birey bu dönemde takılı kalmakta ve ilerleyen süreçlerde o dönemin özelliklerini taşıyan yanlış yönelimlerle kendini göstermektedir.

Bununla ilgili olarak madde bağımlılığını açıklamaya yönelik olarak Sigmund Freud'un kişiliğin gelişimine ilişkin kurumsal yaklaşımlarını; psikoseksüel gelişim kuramı ve yapısal kişilik kuramı olarak geliştirildiği görülmektedir. Psikoseksüel gelişimde beş ana dönemden bahsedilmektedir. Bu dönemler oral dönem (0-18 ay), anal dönem (1,5-3 yaş), fallik dönem (3-6 yaş), latent dönem (6-12 yaş), genital dönem (erlilik sonrası) olarak sıralanmaktadır. Her dönemin kendi içinde cinsel olarak doyuma ulaşılmasını sağlayan etmenler yer almaktadır. Bu dönemlerden biri olan oral dönem, daha çok ağız yoluyla emme, ısırma ve çiğneme ile cinsel doyumun sağlandığı bir süreçtir. Bu dönemde yeterli doyum sağlayamayan bireylerin dönem özelliklerinde takılı kalmasına neden olmaktadır. Bebeklik döneminde anne memesi ile sağlanmaya çalışılan doyum ilerleyen süreçte yerini farklı madde kullanımlarına bırakmaktadır. Bu dönemi madde bağımlılığı ile ilişkilendirerek şu şekilde açıklanmaktadır. *“İnsanın gelişim sürecinde ağız dönemine ilişkin nesnelere şekil*

değiştirir ve madde bağımlılarında çocukluk çağında doyum sağlayan süt ve anne memesi gibi nesnelere, ilerleyen yaşlarda yerini alkol, sigara ve maddeye bırakarak bu nesnelere doyum sağlar ve hazza ulaşır” (Ögel, 2010: 5).

Oral döneminde yaşanan sorunlar bireylerin kişilik özelliklerine de yansımaktadır. Yapısal gelişim kuramında bireylerin kişilikleri id, ego, süperegö olarak üç sistemin ilişkileri ile oluşmaktadır. Bu kişilik gelişimi ile ilgili olarak;

“Sigmund Freud’un kuramında id bilinçdışı, ego bilinç ve süper ego “bilinç öncesi (ön bilinç)” ne karşılık gelir. Bilinçli zihin, bir insanın herhangi bir anda farkında olduğu şeydir (gerçeklik). Bilinç öncesi “kullanılabilir bellek ” olarak tanımlanabilir. Bir insanın “şu anda” düşünmediği fakat kolaylıkla hatırlayabildiği şeylerdir. Bununla birlikte Freud’a göre bu ikisi sadece buzdağının tepesiydi: İnsan zihninin en büyük kısmı gizlidir – bilinçsizdir – insanların kolayca farkına varmadığı durumlardır. Bunlar ya bilinçsiz, örneğin dürtüler ve içgüdüler olarak ortaya çıkar, ya da hayatın belli bir noktasında “gizli” olabilirler, çünkü insanlar böylesi travmatik hatıraların farkında olamaya katlanamazlar”(URL-2, 2017).

Bireylerin kişiliklerinin id bölümünde yer alan cinsel dürtüler ve saldırganlık belli durumlarda ortaya çıkmakta ve egonun kontrolü yok sayarak süper egoya karşı gelerek sadece ulaşmak istediği hedefe gitmektedir. İşte madde bağımlılığı süreci bunlardan biridir. Bireylerin bilinçdışında yer alan durumların herhangi bir uyaran ile ortaya çıkması ve bu süreçten sonra bilinçli davranışlarını engelleyen maddenin esiri olup, ahlaki normları yok sayması süreci olarak gözlenmektedir. Bunun yanında bazen bireyler süper egonun baskıcı ve katı kurallarına karşı direnç geliştirmek ve rahatlamak adına da maddeye yönelim sağladığı tespit edilmiştir. Tüm bunlar bireylerin psikolojik olarak temelde yer alan gelişim dönemlerinde yaşanan eksiklik ya da sorunun ilerleyen süreçte kendini göstermesi ve bu durum ile başa çıkamayacak hale geldiği anda durumdan kurtulmak adına maddeye yönelimin olduğu görülmektedir.

3.4.2. Uyuşturucu madde bağımlılığını açıklayan biyolojik kuramlar

Madde bağımlılığı üzerinde etkili olduğu düşünülen faktörlerden biri olan biyolojik alt yapı birçok çalışma ile değerlendirilmektedir. Anne ve babanın genlerinin birleşimi ile oluşan çocuk, aynı şekilde bu genlerin taşıdığı özellikleri de içinde barındırmaktadır. Birey genler yoluyla edindiği fiziksel görünüşle beraber hastalıkları da taşımaktadır. Bağımlılığa yönelim ya da devam etme sürecinde baskın rol oynadığı söylenen biyolojik etmenler birçok araştırmaya konu olmaktadır.

Madde bağımlılığının aileden genetik yollarla geçtiği şeklinde görüş ilk olarak eski Yunan okullarında değerlendirilmiştir. Bugünkü düşünce ise madde bağımlılığının genetik açıdan etkilenen çok geniş bir alana sahip bütüncül çok faktörlü bir bozukluk olduğudur (Coşkunol ve Altıntoprak, 1999).

Genlerin madde kullanımı üzerinde etkili olabileceği yapılan birçok çalışma ile görülmektedir. Bunlar arasında ikiz çalışmaları, aile çalışmaları ve evlatlık çocuklar üzerine çalışmalar yer almaktadır. Özellikle tek yumurta ikizlerinde yapılan çalışmalarda birinin madde bağımlısı olması durumunda diğesinde de yüksek oranda bağımlılığa yöneliminin olduğu gözlenmektedir.

Bunun yanında yapılan diğeri bir çalışma evlat edinilen bireylerle yapılmıştır. Danimarka ve İsveç'te yapılan evlat edinme ve madde bağımlılığının genetik yönü ile ilgili çalışmalarda bağlantılı olduğu yönünde veriler elde edilmiştir. Madde bağımlısı ailelerin evlatlık olarak verilen çocukları, madde bağımlısı aile de yetişen çocukların çoğunlukla maddeye yönelimli olduğu görülmektedir. İsveç'te yapılan bir diğeri çalışmada evlatlık edinilen çocuk örneğinde yapılan çalışmada iki farklı madde bağımlılığı tipi görülmüştür. Bunlarda tip 1 de genetik olarak anne ve babadan ya da her ikisinde de geçmiş olan madde bağımlılığı bazı çevresel faktörlerin etkili olması ile ortaya çıkarken, tip 2 de ise çevresel faktörlerden daha baskın hale gelmiş genetik bir faktör kendini göstermektedir. Bu bireyler erken yaşlarda maddeye başlamakta ve madde bağımlılığı oranı yüksek olarak seyretmektedir (Coşkunol ve Altıntoprak, 1999).

Tüm bunlar madde bağımlılığı üzerinde genetik faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Fakat göz ardı edilmemesi gereken bir nokta da genetik olarak bu özelliği taşıyan bir bireyin de çevresel faktörlerin etkisi altında kalabileceğini ve yönelime engel olunabileceğini göstermektedir.

3.4.3. Uyuşturucu madde bağımlılığı açıklayan sosyolojik kuramlar

Bu başlık altında uyuşturucu madde bağımlılığının yarattığı toplumsal sorunlara bağlı olarak, sosyolojik kuramlar çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Uyuşturucu madde bağımlılığı; alt kültür teorisi, damgalama, sosyal uyumsuzluk-anomi, sosyal öğrenme, çatışma kuramları ile irdelenecektir.

3.4.3.1. Alt kültür teorisi

Alt kültür kavramı toplumda yer bulamayan bir grubun kendileri için oluşturdukları yeni kültürel olgularla yapılandıkları durumlar olarak tanımlayabiliriz. Buldukları toplumda daha çok dışlanan, kabul göremeyen bireylerin, kendilerini kanıtlamak ve göstermek adına oluşturduğu genellikle sapkın davranışlar olarak nitelendirilebilecek davranışlarla kendi kültürlerini oluşturmaları durumudur. Aslında bu bireyler toplumda yer almak isteyip, kabullenilmeye ihtiyaç duyarken bir yandan da varlıklarını ispatlama çabasındadırlar.

Alt kültür kavramı sosyoloji de daha çok suç kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Alt-kültür kavramının daha çok gençlik üzerindeki çağrışımı ve etkisi ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Sosyoekonomik olarak düşük seviyedeki bireyler daha çok orta sınıfa özenmekte, imkanları bu sınıfın hayatını ve düzenini desteklemediği için, kendilerini farklı şekilde ifade edecekleri bir ortam yaratmaktadırlar. Oluşturulan bu ortam alt-kültür olarak karşıt görüş ve düşüncelerle kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bunun yanında dikkat çekebilecekleri bir konumdur (Bozkurt, 2019: 29).

Alt kültür kavramının daha çok gençler arasında görülmesi, sosyoekonomik etkilerin yanında nesiller arasındaki çatışmaya bağlı olarak ortaya çıktığı gözlenmektedir. Farklılıkları ile bir araya gelen ve kendi içinde yeni normlar oluşturarak , kabul edildikleri bir ortam yaratmaktadırlar.

Alt-kültür kavramını tanımlarken toplumda farklı görülen bireyleri, madde bağımlılarını ve sosyoekonomik olarak düşük statülü bireylerden bahsedildiğini söylemektedir. Merton bireylerin sapkın davranışlarını değerler ile araçlar arasındaki gerilim olarak söylerken, Cohen bunun daha bütünsel olarak alt-kültür yoluyla gerçekleştiğini savunur (Yaman, 2016).

Madde bağımlılığında da gözlenen alt kültür kavramı, bireylerin etiketlenmeden ya da eleştirilmeden bulunabildiği ve madde kullanımının kabul edilebilir bir davranış olarak görüldüğü bu topluluklardır.

3.4.3.2. Damgalama (etiketleme) teorisi

Bireylerin içinde yaşadığı toplum, çevre ve aileye bağlı olarak o grubun özelliklerini taşıdığı düşünülmesi durumunu etiketleme olarak tanımlanabilir. Etiketleme bireylerin yeni bir ortama girecekleri durumda ilk değerlendirilme aşamasında göz önüne alınan bir olgudur. Her zaman olumlu olarak bir etiketleme oluşmamaktadır, zaman zaman da

toplumsal olarak kabul edilmeyen çevre ve özellikleri olumsuz etiketlenmeyi de beraberinde getirmektedir. İşte bu nokta da etiketleme teorisi ortaya çıkmaktadır. Daha çok olumsuz etiketlemeleri değerlendirmekte ve buna bağlı olarak oluşan sapkın davranışlara vurgu yapmaktadır.

Etiketlenmiş bireylerin bazen o etiketlenmeyi içermemesine rağmen, bu şekilde anılması bireyin topluma tepkisine ve buna bağlı olarak etiketlendiği duruma kimliğe göre sapkın davranışlarla yönelmesine neden olmaktadır (Çalışkan ve Akca, 2017: 359).

Etiketlemede, bireyler sadece bir durum ile ilgili değil, bunun aynı sıra aile, fiziksel görünüm, meslek, dil, din gibi birçok konuyla ilgili etiketlenebilmektedir. Etiketlemenin birey üzerinde oluşturduğu olumsuz yönlerinin vurgulanması ve artık etiketi ile anılması söz konusudur. Bu nedenle etiketlendiği grup dışında kabul görememekte ve o gruptan ayrılabilir o etiketi taşımaya devam etmektedir.

Lemert tarafından etiketleme teorisi birincil ve ikincil sapma olarak irdelenmiştir. Birincil sapmayı bireylerin içinde bulunduğu toplum ile uyuşmayan davranışları sergilemesi durumu olarak değerlendirirken ikincil sapmayı ise bireyin toplumsal olarak kabul edilmeyen davranışları tepki olarak göstermesidir. Etiketlenen birey kendi içinde bulunduğu grupta kabul görmemesi nedeniyle, kabul görebileceği gruba dahil olması ile suça yönelmesi olarak tanımlanmaktadır (Çalışkan ve Akca, 2017: 362).

Madde kullanımının da bireyin toplumsal olarak kabul edilmemesi ve madde bağımlısı olarak etiketlenmesi ile başlayan sürecin devamında, birey bırakmak istese de toplum tarafından etiketlendiği için toplumsal kabul daha da zorlaşmaktadır. Bu da birçok madde bağımlısı bireyin toplumsal olarak kabul edilmeyeceği görüşü ile madde bağımlılığına devam etmesi ve kabul gördüğünü düşündüğü grup içinde sapkın davranışlarını sürdürmeye devam etmesi olarak yansımaktadır.

3.4.3.3. Sosyal – öğrenme teorisi

Tüm insanlar doğumlarından itibaren çevrelerinde olan herşeyi gözlemlemektedirler. Gözlemledikleri bu durumları taklit etmeleri ile başlayan bu süreç hayatlarındaki tüm öğrenmelerde görülmektedir İnsanlar içinde buldukları aile ile ilk öğrenmelerini sağlamaktadır. Daha sonra çevre, arkadaş ve okul olarak diğer sosyal ortamlarda yeni kazanımları öğrenmektedirler. Tüm bu öğrenmeler gözlem ve taklit yoluyla

oluşmaktadır. Bu öğrenmelerin doğru ya da yanlış olduğu verilen pekiştireçlerle belirlenmekte ve kalıcı hale gelmesi sağlanmaktadır.

Tarde tarafından sosyal öğrenme teorisi olarak ortaya atılan bu durumla ilişkili olarak suçlu kişilerle ilgili olarak, kalıtsal faktörleri reddederek bu bireylerin normal bireyler olduklarını belirtmektedir. Bireylerin taklit yoluyla öğrendiğini savunan Tarde suçunda bu şekilde öğrenildiğini savunmaktadır (Bozkurt, 2019).

Sosyal öğrenme de üzerinde önemli durulan en büyük etken çevre olarak görülmektedir. Çevrede onaylanan ya da gözlemlenen herşey birey tarafından kabul edilebilir bir öğrenme olarak görülmekte ve yaşam da uygulanmaktadır. Sosyal öğrenme de diğer faktörlerin etkisi düşünülmemekte, hatta yok sayılmaktadır. Uyuşturucu madde kullanımı ve suç faktörü gibi durumlarla ilgili olarak ilişkili değişkenlerde göz ardı edilip, bu durumların gözlem ve taklit yoluyla kazanıldığı savunulmaktadır.

Madde bağımlılığının oluşmasında da sosyal öğrenmenin üzerinde durulması gerekmektedir. Bireylerin koşullandıkları durumlar, olaylar arasında bağlantı kurulması ile madde kullanımına yönelim gerçekleşmekte ve devamında pekiştirilmektedir (Ögel, 2010). Madde kullanımında belirlenen sosyal çevre bu duruma alt yapı oluşturmaktadır. Bulunduğu ortamda madde kullanımının olması bireyin bu yönelimini normalleştirmekte ve süreç içinde çevresindeki bireyleri taklit ederek maddeyi deneyimleme durumuna gelmektedir. Bireylerin sosyal çevrelerinde gözlemledikleri ve yaşantıları ile içselleştirdikleri durumlar madde bağımlılığına yönelimde ve devamında etkili olmaktadır. Sosyal öğrenme de çevresinde olan ve gözlemlenen herşey birey tarafından öğrenilebilir kabul edilip, öğrenme süreci içinde kalıcı hale gelmektedir.

3.4.3.4. Sosyal uyumsuzluk, anomi

Toplumun kendi içerisinde oluşturduğu kuralların, zaman içerisinde zayıflaması, kontrolden çıkması ve süreç içerisinde artık ahlaki değerlerin yitilmesi yani toplumsal düzensizliğe bağlı olarak anomi kavramı ortaya çıkmaktadır. Anomi de toplumsal eşitsizliklerden söz etmek mümkündür. Toplumdaki normlar ile sağlanan düzenin kaybolmasına bağlı olarak, bireylerin güvenini kaybetmesi ve toplumla olan ilişkisinin kopması durumudur.

Merton anomi kuramını tanımlarken, kültürel hedeflerin ön planda olduğu ve bunları sağlamak amacıyla normlar oluşturulduğundan bahsetmektedir. Kültürel hedefler toplum

için önem arz ederken, herhangi bir engellenme ya da normların uygulanamaması durumunda bir ayrışmada söz konusu olmaktadır. Bu ayrışma toplumsal düzeni etkilemekte ve anomi oluşmaktadır (Can, 2004: 99).

Anominin çözümüne yönelik olarak, bireylerin toplum için de kendilerine yer bulabilmeleri ve bütünlüğünü sağlamalarına yönelik desteklenmesi gerekmektedir. Süreç içerisinde bireylerin kendilerini ifade edebildikleri ortamlarda uzlaşmacı ve çözümcü olmaları kaçınılmaz olacaktır. Gelişen ve değişen toplumlarda zamanla sosyal normlar ve değerler değişim göstererek anomiyi ortaya çıkarmaktadır. Anomi kavramı normal bir durumda patolojik olarak nitelendirebileceğimiz duruma geçiş normale karşı durma olarak nitelendirebiliriz. Normal kavramı, toplum tarafından onaylanan ve kabul edilen davranışlar iken, patolojik olarak nitelendirilen toplumun onaylamadığı ya da hoş karşılamadığı farklı durumlar olarak bahsedebiliriz. Anomi kavramı normale karşı durma, bu duruş bazen bir bireye bazen bir topluma karşı olabilmektedir (Dağıstanlı, 2019).

Madde kullanımı da aynı şekilde bireylerin topluma karşı bir tavır alması ile ortaya çıkabilmektedir. Toplumsal normlar arasında kabul görmeyen uyuşturucu madde kullanımı, bireylerin ayrı tutulmasına, toplum dışında kalmasına neden olmaktadır. Toplum tarafından dışlanan birey artık toplumla ve çevresindeki kişilerle bağını koparmaktadır. Toplumda kendine yer bulamayan bireyler geri çekilmekte, kendine özel bir alan oluşturmakta ve topluma ait tüm normları, inançları reddetmektedir. Bu bireyler kendileri için oluşturdukları bu yeni alanda birleşmekte ve toplumdan kendilerini soyutlayacak bir yaşam biçimini tercih etmektedirler.

3.4.3.5. Çatışma kuramı

Bireyler yaşadıkları toplum içinde eşit haklara sahip olmak isterler, fakat toplumda oluşan gruplar arasındaki sosyal, siyasal ve ekonomik haklar arasındaki eşitsizlikler çatışmaya neden olmaktadır.

Marx çatışma kuramını şu şekilde açıklamaktadır. *“Toplumsal örgütlenme mülkiyet ve üretim ilişkisi çerçevesinde kendini var etmiştir. Alt yapının üst yapıyı etkilemektedir. Üretim ilişkileri, sermaye sonucu oluşan mülkiyetin belirlediği örgütlerde sınıflar arasındaki çatışmada görülmektedir”* (Aydınalp, 2010: 190).

Çatışma kuramında üst sınıfın alt sınıfı yönetmesi ve kontrolü altında tutmasına bağlı olarak, alt sınıfta yoksulluk oluşmakta ve toplum içinde eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. İşte

bu durum toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Gücü elinde tutan sınıf her türlü hakka sahipken, diğer sınıfın hakları göz ardı edilmektedir. Haklarını alamayan gruplar çatışma içerisine girmekte ve haklarını elde etmek için mücadele vermektedirler. Zaman içerisinde bu mücadele üst sınıfa zarar vermeye dönüşmektedir.

Üst sınıf ve alt sınıf arasındaki farklar toplumun bütünleşmesini de engellemekte ve bu sınıfsal ayrım alt sınıfın farklı yönelimlerini, üst sınıfla olan çatışmasına neden olmaktadır. Tabi ki madde bağımlılığında üst ve ya alt sınıf arasındaki ekonomik farklılıklar kullanılan maddenin türünü belirlemektedir. Üst sınıf tarafından tercih edilen madde ile alt sınıf tarafından tercih edilen maddeye kadar farklılık görülmektedir.

3.5. Dünya’da ve Türkiye’de Uyuşturucu Madde Bağımlılığı

Uyuşturucu maddelerin tüm dünya ülkelerinde çok eski zamanlardan beri kullanımına rastlanmaktadır. Bu maddelerin ilk kullanımı daha çok tıbbi amaçlı ya da inançsal törenlerde kullanıldığı görülmektedir. Zaman içinde uyuşturucu maddelerin etkilerinin rahatlatıcı, keyif verici etkilerinin görülmesi ile kötüye kullanımın arttığı zaman içinde de yaygınlaştığı görülmektedir. Dünyada ve Türkiye’de uyuşturucu madde bağımlılığının tarihsel süreçte hangi aşamalardan geçtiği ve günümüzdeki kullanımı ile ilgili olarak başlıklar altında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.5.1 Dünya Uyuşturucu Madde Bağımlılığı

Uyuşturucu maddelerin kullanımı ile ilgili tarihe bakıldığında, eski zamanlar da daha çok tedavi amaçlı kullanımına rastlanmaktadır. Zaman içerisinde tedavi amaçlı kullanımının yanında keyif verici olduğunun tespit edilmesi ile maddenin kötüye kullanımına başlandığı görülmektedir. Tabi ki bu süreç içerisinde uluslararası düzeyde madde temini ve maddenin ulaşılması ile ilgili birçok sorunu da beraberinde getirdiği ve maddenin kullanımının yaygınlaştığı tespit edilmektedir.

Tarihsel süreçte mekone olarak bilinen afyon maddesinin, acıyı dindirici özelliklerinden dolayı M.Ö. 5. yüz yılda Melos’luDiagoras tarafından kullanıldığı ve maddenin etkilerinin yalancı bir dünyanın kapıları açtığını keşfetmesi ile kullanımını ciddi yaptırımlar ile yasakladığı görülmektedir (Babaoğlu, 1997).

Madde kullanımının tarihi ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda Hannoverli farmakolog Friedrich Helm Sertusner'in 1817 yılında morfin maddesini bulduğu ve ağrı kesici olarak kullanıldığı sonrasında maddenin keyif verici yönünün keşfedilmesi ile Avrupa'da kullanımının arttığı, bulunamadığı dönemlerde yaşanan yoksunluk krizleri nedeniyle Morfinmani Sendromu olarak tanımlara geçtiği görülmektedir (Kara, 2014).

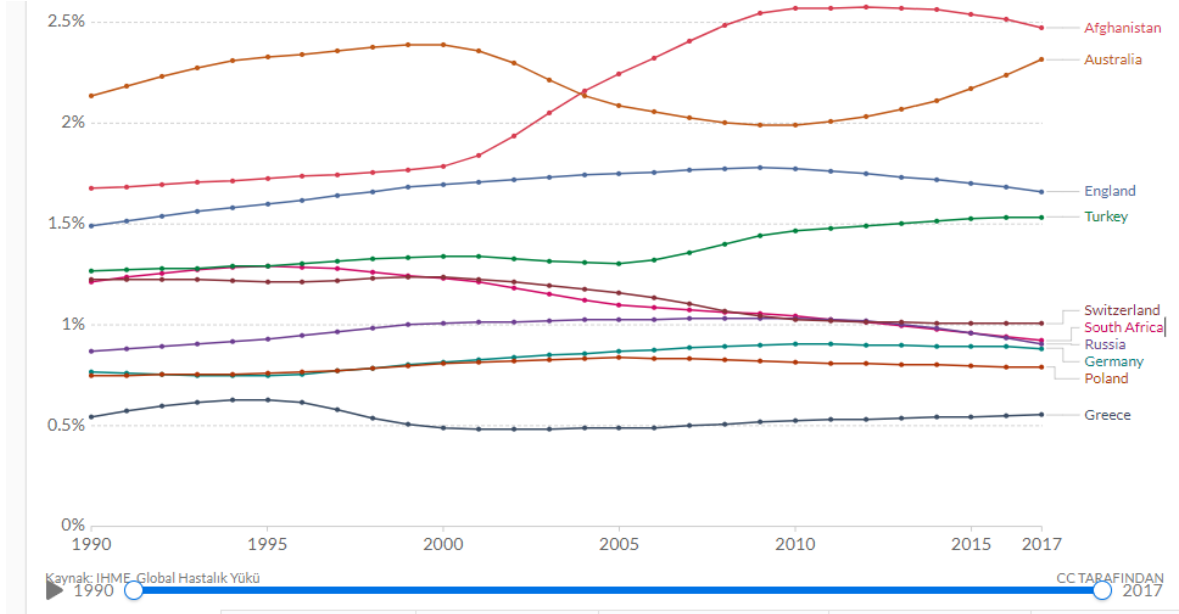
Almanya'da Bayer'de çalışan kimyager Felix Hoffman, 21 Ağustos 1897'de ağrıların en hızlı şekilde geçmesini sağlayan ve yoğun şekilde morfin içeren bir karışım bulmuştur. Bayer firması maddeyi eroin adıyla eczanelerde satışını yapmaya başlamıştır. Maddenin aşırı dozda tüketilmesinden kaynaklı insan ölümleri ortaya çıkınca maddenin satışı yasaklanmış ve karaborsadan satış yapılmaya başlanmıştır. 1931'de de tamamen yasaklanmıştır (EGM- KOMDB, 2001).

Uyuşturucu maddelerin keşfedilmesi ve beraberinde gelen yasaklamalar, maddenin yasal olmayan yollardan temine neden olmuştur. Bunun yanında maddenin bazı ülkeler tarafından ekonomik bir gelir kaynağı ile piyasaya girmesi ülkeler arasında sorunlara hatta savaşların çıkmasına neden olduğu görülmektedir. Bunun en belirgin örneği Çin ve İngiltere arasında yaşanan 1. ve 2. Afyon savaşlarıdır.

Madde bağımlılığı sorunun gün geçtikçe büyüdüğu görülmektedir. Bunu en belirgin şekilde gösteren verilerden biri de bir yıl içinde üretilen madde miktarı tespitidir. Uyuşturucu maddelerin temelini oluşturan afyon tek başına ya da farklı maddelerin karışımı ile oluşturulan birçok maddenin içeriğinde bulunmaktadır. UNODC 2005 yılı verilerine göre *"Bağımlılık yapan madde yakalamaları, 1985 ve 2003 yılları arasında dünyada 4 kat artmış ve bu yakalamaların yarıdan fazlasını esrar, %25' ini afyon ve türevleri, %10' unu amfetamin ve %7' sini kokain yakalamaları oluşturmaktadır"* (KOSMDB, 2006).

Uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili olarak ülkelerin 1990-2017 yılları arasındaki ülkelerin nüfusları ile kullanım oranları; bir önceki yıl içinde en az bir ay boyunca üç veya daha fazla bağımlılık göstergesinin varlığı olarak tanımlanarak tablo 3.3.'de verilmektedir (URL-3-2020)

Tablo 3. 3.1990-2017 Nüfusa oranla madde kullanımı

(Afghanistan-Afganistan, Australia- Avustralya, England- İngiltere, Turkey- Türkiye, Switzerland- İsviçre, South Africa- Güney Amerika, Russia-Rusya, Germany- Almanya, Poland- Polonya, Greece-Yunanistan)

Tabloda görüldüğü üzere dünya üzerindeki on ülke arasındaki madde kullanımının Afganistan ve Avustralya'da nüfusa oranla %2'nin üzerinde seyrettiği, Türkiye ve İngiltere'de 2017 verilerine göre nüfusa oranla %1,5 civarında kullanım olduğu, diğer ülkelerin %1 ve altında seyrettiği, en düşük kullanımın Yunanistan'da %0,5 oranında olduğu görülmektedir. Tüm dünyayı etkisi altına alan madde bağımlılığı sorunu birçok ülkede gün geçtikçe artış göstermektedir.

3.5.2. Türkiye'de Uyuşturucu Madde Bağımlılığı

Türkiye'de uyuşturucu madde bağımlılığını geçmişten günümüze irdeleyebilmek için Anadolu'da ilk uyuşturucu maddenin ortaya çıkışı ile başlanılmaktadır. Bununla ilgili olarak Anadolu'da M.Ö. 5000 yıllarından beri afyonun yetiştirildiği bilinmektedir. Aynı şekilde haşhaş ve kenevirinde tedavi amaçlı olarak Sümerler' de kullanıldığını görülmektedir (Ögel, 1997).

Uyuşturucu maddelerin geçmişinin M.Ö. dayandığı birçok belge de görülmektedir. Maddelerin etkileri bazen kutsal, bazen lanetlenmiş olarak kabul edilmesine neden olsa

da, kötüye kullanımın zaman içerisinde ortaya çıktığı görülmektedir. Anadolu'nun tarıma elverişli olması özellikle bu bölgede haşhaş ve kenevirin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Anadolu'ya göç eden Türkler zaman içerisinde haşhaş keşfetmiş ve bu ürünü çok uzun yıllar yetiştirmişlerdir. Sadece Türkler değil bu bölge de yaşayan Rumlar ve Ermenilerde aynı şekilde tarımsal ürün olarak haşhaş yetiştirmişlerdir. Haşhaş üretiminin birçok açıdan kullanımı sözkonusuydu, bir yandan afyon elde edilirken bir yandan da haşhaş yağı elde ediliyordu. Bunun yanında hayvanlar için yem ve kerpiç yapımında kullanılıyordu (Bozkurt, 2015).

Osmanlı döneminde birçok padişah tarafından alkol ve uyuşturucu maddelerin kullanımını ile ilgili ceza uygulamaları görülmektedir. Madde kullanımına bağlı olarak devlet düzeninin bozulmaya başladığı ve devlet adına hoş olmayan söylentilerin çıktığı, buna engel olmak amacıyla madde kullanımına imkan veren bir çok yerin yasaklandığı bilinmektedir.

Bununla ilgili olarak yeniçerilerin isyan etmesinin uyuşturucu madde kullanımına bağlı olduğu düşünülmüş ve buna engel olmak amacıyla İstanbul'da bulunan kahvehane gibi madde kullanımına neden olabilecek tüm yerler kapatılmıştır. Koyulan yasalara uymayanlara ağır cezalar verilerek diğer kullananların korkması amaçlanmıştır (Köknel, 1998).

Osmanlı döneminden sonra Türkiye Cumhuriyetinde de önem verilen ve yasalarla düzenleme yapılan konulardan biri de bağımlılık yapıcı maddelerdir.

Türkiye'de uyuşturucu maddelerle ilgili olarak ilk kanun 1 Mart 1926 tarihinde 765 sayılı Türk Ceza Kanununun da yer verilmiş ve maddenin her türlü bulundurma, kullanma ve satma gibi hususların yer aldığı 403. ve 404. maddede şu şekilde belirtilmiştir;

“Madde 403 – (1/3/1926 tarih ve 765 sayılı Kanunun hükmüdür.) Tıbbi afyon ve afyon hulasasını, morfin ve emlahını ve diasetil morfin ve bunların emlahını ve kodeinden maada afyon şifhikaleviyatını ve bunların emlah ve müştakkatını ve kokain emlah ve müştakkatını ve esrar ve müstahzaratını kaçak suretiyle ithal ve Türkiye dahilinde bir mahalden diğer bir mahalle nakil edenler ve ettirenler ve izinsiz satanlar ve alanlar veya satmak üzere nezdinde bulunduranlar ve bunların alınıp satılmasına ve her ne suretle olursa olsun tedarikine vasıta olanlar veya mahsus bir mahal tedarikiyle veya diğer bir suretle halkı celbederek bunların kullanılmasını kolaylaştıranlar altı aydan aşağı olmamak üzere hapis olunur ve yüz liradan bin liraya kadar ağır cezayı nakdi alınır.

Madde 404 – (1/3/1926 tarih ve 765 sayılı Kanunun hükmüdür.) Yukarıdaki maddede yazılı şeyleri her ne suretle olursa olsun verenler, alanlar veya bir yere toplanarak kullananlar veya yanında bulunduranlar iki aydan altı aya kadar hapis olunur ve beş liradan elli liraya kadar ağır cezayı nakdiye mahkûm edilir. Cezayı hafifletecek sebepler bulunduğu takdirde kullananlar hakkında yalnız ağır cezayı nakdi hüküm edilebilir” (URL-4, 2020)

1930 yılında Japon bir firma tarafından İstanbul'da eroin fabrikası kurulmuştur. Tabii ki bu durum kaçakçılık gibi olayların oluşması ve bazı ülkelerin buna karşı gelmesi

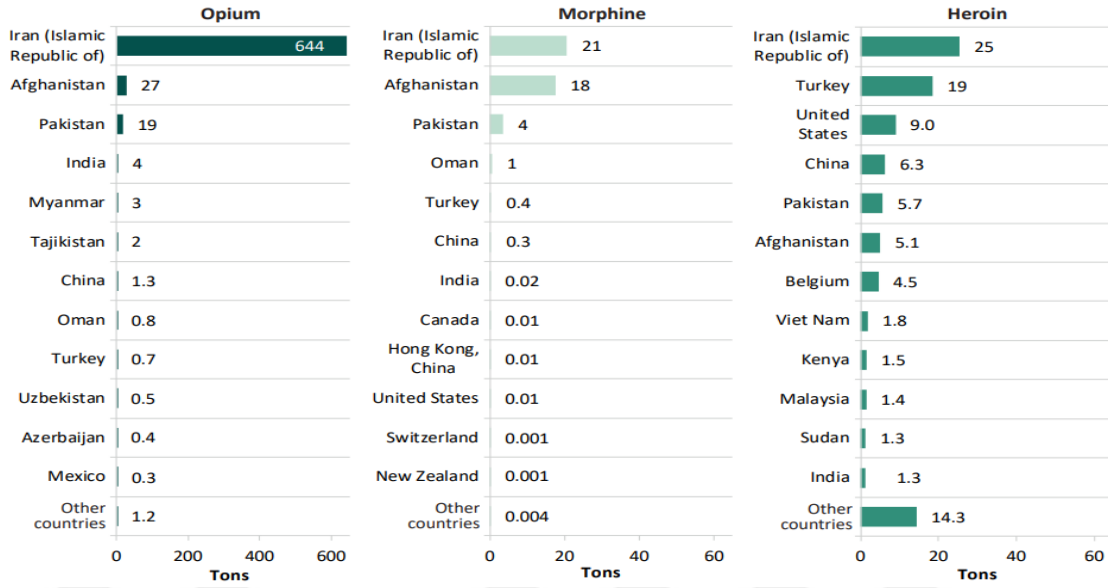
nedeniyle Atatürk tarafından toplanan bakanlar kurulu kararı ile İstanbul'daki eroin fabrikası kapatılmıştır (Bilgen, 1998). 1938 yılında da bu konudaki tekel Toprak Mahsulleri Ofisi'ne devredilmiştir. Ülkemizin tarımsal alanlarının elverişli olması nedeniyle yasal olarak üretilen afyonda 1938-1971 yıllarını kapsayan süreçte, dünya'nın yarısından fazlasını üreten bir konuma gelinmiştir. Bu süreçte diğer ülkelerin yasal olmayan afyon üretimi ile ilgili Türkiye'ye karşı yapılan suçlamalar nedeniyle 1971 yılında hükümet tarafından üretim tamamen durdurulmuştur. Haşhaş ekimine 1974 yılında belirli şartlar gözetilerek, ekim alanları bakanlar kurulu tarafından belirlenip izin verilmiştir. Daha önceleri haşhaşın çizilmesi tekniği ile yapılan toplanma işlemi yasaklanmış bunun yerine haşhaş direk olarak Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından satın alınarak, Bolvadin'e yer alan Afyon Alkaloidleri Fabrikasına gönderilmiştir (Şahin, 2007).

Günümüzde hala haşhaş üretiminin kontrolü Bakanlar Kurulunun 13/04/1987 tarih, 87/11703 sayılı kararıyla Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Tek elden yürütülmesi kontrolün yapılmasına ve ekim alanlarından çıkan ürünler ile ilgili doğru verilerin alınmasını sağlamaktadır.

Ülkemizin stratejik konumundan kaynaklı uyuşturucu madde alışverişinin ortasında yer almaktadır. Sentetik maddeler daha çok batıdan doğuya, eroinin ise doğudan batıya ticareti söz konusudur. Tüm bu uyuşturucu maddelerin ticaretinden çift yönlü olarak Türkiye etkilenmektedir. Tüm bu maddelerin ülkemizden geçişi kullanımına ve yeni maddelerin ülkemize girmesine neden olmaktadır. Tüm Dünya ülkelerinde sorun teşkil eden eroin ve kokainin talep edilmesi ve kullanımı Türkiye'de de aynı şekilde sıkıntı yaratmaktadır (TUBİM, 2020).

UNODC 2020 raporunda ele geçirilen en yüksek miktarda afyon, morfin ve eroin miktarını tablo 3.4. de şu şekilde belirtmiştir;

Tablo 3. 4 Ülkelerde ele geçirilen afyon, morfin ve eroin miktarları 2018

(Opium-Afyon, Morphine-Morfin, Heroin-Eroin)

Raporda yer alan veriler incelendiğinde eroin miktarının en yoğun olduğu ülkelerden biri de Türkiye'dir (UNODC, 2020). Bu bize gösteriyor ki Türkiye'de halen uyuşturucu maddelerin üretimi, temini ve kullanımı ile ilgili ciddi sıkıntılar söz konusudur. Osmanlı döneminden günümüz Türkiye'sine kadar madde kullanımı ile ilgili birçok tedbir alınmış ve yaptırımlar uygulanmıştır. Günümüzde de halen birçok çalışma yapılmakta ve madde kullanımının önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

3.6. Uyuşturucu Madde Bağımlılığını Önlemeye Yönelik Çalışmalar

Uyuşturucu maddelerine ekonomik olarak ülkeleri olumsuz şekilde etkilemesinin yanında bu konu da rantelde etmeye çalışan ülkelerde söz konusudur. Uyuşturucu maddelerin ekonomik yönü terör örgütlerinden, politik yaptırımlara kadar birçok yönden ön plana çıkmaktadır. Tarihsel süreç içinde ülkeler tarafından hiçbir tedbir alınmaması zaman içerisinde verdiği zararın büyümesine ve ulusal kararların yanında uluslararası kararların alınmasını da gerekli kılmıştır. Bununla ilgili olarak dünyada ve Türkiye'de uyuşturucu madde bağımlılığını önlemeye yönelik çalışmalar alt başlıklarda irdelenecektir.

3.6.1. Dünyada uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele

Uyuşturucu maddelerin kişisel zararlarının yanında toplumsal da birçok zarara neden olduğu görülmektedir. Huzurlu, sağlıklı ve güvenilir toplum inşaa etmeye çalışan tüm ülkeler madde bağımlılığına karşı mücadele vermektedir. Bu mücadele süreci sadece kullanım yönünden değil, üretim, satış gibi yönlerden de mücadele gerektirmektedir. Bir ülkenin ulusal düzeyde aldığı kararların yanında uluslararası düzeyde de bazı kararlar ve antlaşmalar yapılması mücadele güçlü bir etki oluşturmaktadır. Uyuşturucu maddelerle ilgili mücadele de uluslararası düzeyde kararlı ve tutarlı bir yol izlenmesi adına birçok antlaşmaya da yer verilmiştir.

3.6.1.1. Uluslararası kuruluşlar

Uluslararası kuruluşlar küresel anlamda sorun teşkil eden uyuşturucu madde bağımlılığının çözümü için kararlı ve birlikte yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu sorun sadece ulusal düzeyde kontrol altında tutulması ile sağlanamayacağına öngörülmesi nedeniyle işbirliği içinde çalışmayı kabul eden birçok ülkenin içinde bulunduğu uluslararası kuruluşlar ile bu çalışmalar yürütülmektedir. Bu kuruluşlar tarihsel süreç içinde sorun yaratan durumların gözlemlenmesi ile kendi içinde gruplara ayrılarak uyuşturucu madde ile farklı yönlerden mücadele etmekte ve uyuşturucu maddenin denetimi konusunda yapılan çalışmaları yürütmektedirler. Bu kuruluşlarla işbirliği içinde çözüm odaklı çalışılmaktadır. Bu kuruluşları şu şekilde sıralayabiliriz;

- “Uluslararası Narkotik Kontrol Kurulu (INCB)-The International Narcotics Board)
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (UNFAO)
- Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Denetimi ve Suç Önleme Ofisi (UNODC)
- Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeler Komisyonu
- Birleşmiş Milletler Yakın ve Ortadoğu Alt Komisyonu
- Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Madde Kaçakçılığıyla Mücadele Eden Ulusal KuruluşBölüm Başkanları (HONLEA)
- Uluslararası Narkotik İlaçlar Denetim Organı (INCB)
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO).
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT).
- Avrupa Konseyi.
- Pompidou Grubu (PompidouGroup - CooperationGroupto Combat DrugAbuseandIllicitTrafficking in Drugs).
- Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (EMCDDA)
- Dublin Grubu.
- Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT).
- Uluslararası Polis Örgütü (İnterpol)” (Bilgen, 1998).

3.6.1.2. Dünyada uyuşturucu maddelerlemücadelede uluslararası antlaşmalar

Uyuşturucu maddelerle mücadelede ülkeler arasında birçok antlaşmalar yapılmıştır. Bu konuda yaşanan sorunlar ve olası yaşanması muhtemel sorunlar üzerinden maddelerle belirlenen antlaşmalar birçok ülkenin dahil olması ve antlaşmayı imzalaması ile uyuşturucu maddelerin üretiminden ticaretine kadar bütün aşamaların kontrol altında tutulmasını sağlamaktadır. Uyuşturucu maddeler ile ilgili yapılan antlaşmalar ve içerikleri şu şekildedir;

Shangai Afyon Anlaşması (1909), Çin'deki üretilen afyon miktarının tüketiminin artması ve buna bağlı olarak üretiminde artması nedeniyle, Çin sınırlarında da tehlike oluşturmasının engellenmesi amaçlanmıştır. ABD, Almanya, Avusturya, Macaristan, Çin, Fransa, İtalya, Hollanda, İngiltere, İran, Japonya, Portekiz, Rusya, Siyam Ülkelerinin katılımı ile gerçekleşen bir toplantı yapıp bu konuda ilk uluslararası antlaşma olarak tarihe geçmiştir. Antlaşma maddelerinde yer alan kararlar temenni niteliğinde kalmıştır (Bilgen, 1998).

La Haye Afyon Anlaşması ve Konferansı (1912-1914), uyuşturucu maddelerin tanımlamalarının yapıldığı, buna bağlı olarak içeriklerine göre sınıflandırmalarına yer verilen maddelerin üretim ve tüketimleri ile ilgili kararların alındığı bir antlaşma olmuştur. Antlaşmanın yürürlüğe girmesi 1914 yılında yapılan La Haye Afyon konferansında kararlaştırılmıştır (EGM, 2000).

Birinci Cenevre Afyon Anlaşması (1925) La Haye Afyon Antlaşmasında yer alan maddelerin kabul edilmesinin yanında, bu maddelerin uluslararası üretim, tüketim ve satışının kontrollü olarak yapılması, bununla ilgili olarak hukuki düzenlemeler yapılması kararlaştırılmıştır (Köknel, 1998).

İkinci Cenevre Afyon Anlaşması (1931), bu antlaşma ile daha önce yapılan iki antlaşmanında maddelerinin yer aldığı tamamlayıcı nitelikte yeni maddelerinde eklendiği kırkdörtülkenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Maddelerin üretim kontrollerinin kanunlarla sınırlandırıldığı ve Türkiye'nin de 2108 sayılı kanunla katıldığı antlaşmadır (Bilgen, 1998).

Bangkok Anlaşması (1931), Siyam Ülkeleri ile Batı Avrupa devletleri arasında yapılan bu antlaşma ile uzak doğu ülkelerinde uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili değerlendirme yapılmıştır. Birçok yasal düzenlemenin yapıldığı ve kabul gördüğü bir antlaşmadır (Bilgen, 1998).

Üçüncü Cenevre Anlaşması (1936), bu antlaşma daha çok uyuşturucu maddelerin sebep olduğu uluslararası suçların tanımlamalarının yapılması ve bununla ilgili olarak

alınması gereken önlemlerin yer aldığı bir protokoldür. Taraflar tarafından uyuşturucu maddelerle ilgili olarak her türlü alışverişin suç sayılmasını kabul gören bu antlaşmaya Türkiye 1937 yılında katılmıştır (Köknel, 1998).

Paris Protokolü (1948), Doğal maddelerin yanısıra ortaya çıkan sentetik maddeler nedeniyle yapılan toplantıda sentetik maddelerin kontrollü üretimi ile ilgili kararlar alınmıştır. Sentetikler maddeler de doğal uyuşturucu maddelerle aynı sınıflandırma da yer almasına, katılım gösteren ülkelerin yeni sentetik madde tespitinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirmeyi taahhüt etmişlerdir (Şahin, 2007).

Newyork Afyon Anlaşması (1953), Birleşmiş Milletler ekonomik ve sosyal konseyinin kararı ile haşhaş ve afyon üretiminin kontrolünün resmi kurumlar tarafından yapılmasına, afyonun kullanımı konusunda bilimsel ve tıbbi amaçlara yönlendirilmesine, üretimi ile ilgili olarak ruhsat sisteminin kullanılmasına karar verilmiştir. Türkiye bu sözleşmeye altı ay sonra imza atarak katılım göstermiştir (Bilgen, 1998).

TEK Sözleşmesi (1961), Birleşmiş Milletler bu tarihten önce yapılan antlaşmaların istenilen düzeyde sonuç alınamaması nedeniyle maddelerde düzenlemelere gidilmiştir. Uyuşturucu maddelerle ilgili tanımlamalar yapılmış ve tümantlaşmaların tamamını kapsayan kompleks bir sözleşme hazırlanarak katılımcı kırk ülke tarafından imzalanmıştır. Türkiye bu sözleşmeye beş yıl sonra 1966 yılında katılım göstermiştir (Köknel, 1998).

Psikotrop Maddelere Dair Sözleşme (1971) uyuşturucu maddelerin kötüye kullanımının bireylere ve çevresine verdiği etkiler göz önüne alınarak, bu ilaçların tedavi amacıyla kullanımının bile kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Bu sözleşmede yer alan maddelerin katılımcı ülkelerin kanunlarında da yer alması, sözleşme ile ilgili katılımcı ülkelerin kendi içlerinde ya da diğer katılımcılarla ilgili olarak oluşabilecek her türlü sorun durumunda uluslararası adalet divanına başvurulmasına karar verilmiştir. Bu tarihte ilk uluslararası yaptırım olarak kabul edilmektedir (EGM, 2000).

Viyana Sözleşmesi (1988) uyuşturucu maddelerin ekonomik boyutunun da ele alındığı uyuşturucu maddelerin üretim aşamasından ticaret aşamasına kadar kontrol altında tutulması ve uluslararası düzeyde uyuşturucu maddelerle ilgili suçlarda mücadeleyi ve etkinliği artırmak amaçlanmıştır. Bunun yanında uyuşturucu maddelerin uluslararası ticareti de 1971 yılında yapılan sözleşme ile eş düzeyde kararlarla devamı niteliğini taşımaktadır (Çetin, 2013).

3.6.2. Türkiye’de uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele

Tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye’de ulusal ve uluslararası düzeyde uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele etmektedir. Türkiye bu mücadelede birçok kurumdan destek almakta ve işbirliği içinde bu süreç yönetilmektedir. Madde bağımlılığının tarihi çok eskiye dayanması nedeniyle Cumhuriyet döneminden itibaren uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele için yapılan çalışmalara yer verilecektir.

Cumhuriyeti’in ilanı ile uyuşturucu maddelerle ilgili olarak 1926 yılında 1639 sayılı maddeler kanunu, 1932 yılında 1918 sayılı kaçakçılık kanunu, 1933 yılında 2108 sayılı maddelerin üretimi ile ilgili kısıtlamalar ve düzenlemeler yapılmıştır (Ceylan, 2019). Tüm bu maddelerin içeriklerinde madde üretiminin ve ticaretinin kontrol altında tutulması, kara para olarak adlandırılabilir kaçak üretim ve satışın engellenmesi hedeflenmiştir.

Türkiye’nin 1932 yılında Milletler Cemiyetine üye olması ile haşhaş tarımında kısıtlamalara gidilmiş ve afyon ticaretinin İktisat Vekâleti’ne bağlı olan Uyuşturucu Maddeler İhisarı’na verilmesine I. Cenevre Afyon sözleşmesi kabul edilerek, 1938 yılında tek elden kontrolünü sağlamak amacıyla Toprak Mahsülleri Ofisi’ne verilmiştir (EGM, 2000). Madde üretimi, satışı konusunda sorunların patlak vermeye başladığını gösterir nitelikteki bu kararlar ile madde üretiminin kontrol altına alınarak, yasadışı madde üretiminin önüne geçilmesi, madde kullanımının daha çok tıbbi alanlarda doğru şekilde kullanımının teşvikini sağlamak amaçlanmıştır.

Ülkemizdeki arazilerin afyon üretimine elverişli olması beraberinde birçok yasal düzenlemenin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Devletin kontrol altında tutmaya çalıştığı madde üretiminin sınırları aşması ve kontrolünün süreç içinde sıkıntıya girmesi alınması gereken önlemlerle ilgili kuruluşları alarma geçirmiştir. Madde üretimi yanında kullanımının da artış göstermesi toplumsal bir sorunla beraber, ekonomik yapıda sorunlara neden olmaktadır. Anayasa’da yapılan birçok düzenleme ile bu sorunun kontrollü şekilde çözümüne çalışılmaktadır.

Türkiye’de uyuşturucu maddelerle ilgili temel yasal düzenlemeler şu şekildedir;

- “26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu,
- TCK Md. 188 Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti,
- TCK Md. 190 Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırmak,
- TCK Md. 191 Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmaya ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak,

- *TCK Md. 192 Etkin pişmanlık, 12.06.1933 tarihli ve 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun ve 03.06.1986 tarihli ve 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanun” (Çetinöz, 2019).*

Tabi ki sadece yasal düzeyde değil, belli başlı kurumların çalışmaları da bu konuda önem arz etmektedir. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadele birçok kurum bu konuda destek olamakta ve faaliyet göstermektedir. Uyuşturucu madde ile ilgili sadece bağımlılık süreci değil ülkelere en çok zararı veren kaçakçılık da söz konusudur. Bu konuda alınması gereken önlemlerle yasadışı ticaretin önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda büyük sorumluluk taşıyan kurumlar arasında Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü Mali Suçlar Araştırma Kurulu, Adli Tıp Kurumu, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sağlık Bakanlığı’dır. Bunun yanında diğer kurumlarda toplumsal olarak farkındalık yaratarak, toplumsal olarak bilinç düzeyinin artmasını destekler nitelikte çalışmalar yapmaktadır. Uyuşturucu madde bağımlılığı tek bir koldan mücadele verilemeyecek kadar büyük ve sıkıntı yaratan bir problemdir. Bu nedenle kamu kurum ve kuruluşları yanında, sivil toplum örgütlerinin de desteği ile bu problemin çözümüne destek olunmaktadır.

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM), Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı bünyesinde ulusal düzeyde verileri takip ederek hizmet sunmaktadır. TUBİM uyuşturucu maddelerin üretim ve tüketimleri ile ilgili verileri değerlendirerek, ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde Türkiye’nin madde kullanımı ile ilgili haritasını ortaya koyan çalışmalar yapmakta ve paydaşlarla bu konuda verilebilecek mücadeleleri organize etmektedir.

Bu süreçte büyük bir özveri ile çalışan sivil toplum kuruluşları arasında Yeşilay Cemiyeti, AMATEM ve ÇEMATEM yer almaktadır.

Yeşilay Cemiyeti 1920 yılında İstanbul’da "Hilal-i Ahdar" adıyla kurulmuştur. Daha sonra anlamını yitirmeden Yeşilay olarak adlandırılmıştır (URL-5, 2020). Yeşilay genel olarak alkol, sigara ve uyuşturucu madde ile ilgili çalışmalar yapmakta ve kendi bünyesinde oluşturduğu tüzüğü de bunlara yer vermektedir. Günümüzde Yeşilay yaptığı çalışmalarla mücadelenin toplumsal bölümünde önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal bilinçlendirme ve madde bağımlısı bireylere verdiği psikolojik destek ile bu süreçte önemli bir konumdadır. Ulusal düzeyde diğer kurumlarla işbirliğinin yanında uluslararası teşkilatlarla da işbirliği içinde çalışmalarını yürütmektedir.

Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi (AMATEM), 1980 yılında kurulup, 1983 yılında Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi bünyesinde alkol ve madde bağımlısı bireylerin tedavisinde hizmet vermeye başlamıştır. Madde bağımlısı bireylerin daha çok kendi istekleri üzerine başvuru yapması ile bireylerin hastane dışında bu sürecinin kontrol altına alınamayacağı kaaanatine varılmasıyla, hastane oratamında tedavisine başlanmaktadır. Bu süreçte vücudun maddeden arındırılması, bireye psikolojik yardım ve iyileştirme sunulması ile yürütülen bir kompleks bir süreci içermektedir. Tabi ki sadece tedavi gören bireyin değil yakın çevresinin de bu konuda bilinçlenmesi üzerine çalışmalar yapılmaktadır (Ceylan, 2019).

Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi (ÇAMATEM), madde bağımlısı çocukların yetişkinlerden farklı olarak uygulanması gereken tedavi yöntemleri nedeniyle kurulmuştur. Çocukların maddenin zararları ile ilgili yeterli düzeyde bilince sahip olamamları nedeniyle daha çok kendi rızaları dışında tedavi merkezine alımları gerçekleşmektedir.

Tüm çalışmalar aslında temelinde maddenin kötüye kullanımının engellenmesi ve maddenin üretimi konusunda devletlerin kontrollünde olması amaçlanmaktadır. Tabiki devletlere verdiği ekonomik zararlar dışında bireylere verdiği zararlarda irdelenmekte ve bununla ilgili birçok çalışma yürütülmektedir. Yasalarla kısıtlamalar ya da kontroller getirilmekte ve bu konu da birçok ülkeden daha iyi mücadele sonuçları alınmaktadır.

3.7. Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ile İlgili Literatür

Madde kullanımı ile ilgili yapılan birçok araştırma bize gösteriyor ki uyuşturucu maddelerin insanlık tarihi kadar eskiye dayanan bir kullanımı söz konusu. Tarihsel dönemler de uyuşturucu maddelerin daha çok tıbbi olarak kullanıldığı, ilerleyen süreçlerde dini törenlerde yer aldığını görüyoruz. Uyuşturucu maddelerin tehlike arz etmeye başladığı dönem ise maddenin kötüye kullanımı ile başlıyor.

3.7.1. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili yurt dışı literatür

Robert E. Roberts, Catherine Ramsay Roberts, Yun Xing tarafından 2007 yılında "Drug and Alcohol Dependence" dergisinde "Comorbidity" of Substance Use Disorders and Other Psychiatric Disorders Among Adolescents: Evidence from an Epidemiologic Survey"

adı ile yayınlanan makale de; 11-17 yaş arasındaki gençlerden oluşan bir grup ile bilgisayar destekli kişisel görüşmeler ve kendi kendine uygulanan kağıt anketler kullanılarak veriler toplanmıştır. Madde bağımlılığı ile psikiyatrik bozuklukların irdelendiği çalışmada; “*Madde bağımlıları ile diğer psikiyatrik bozukluklar arasındaki ilişkinin, özellikle bu tür komorbidite ve ilişkili fonksiyonel bozukluk riskinde bağımlılığa karşı kötüye kullanımın rolü hakkında daha fazla spesifikasyon sağlar*” sonucuna ulaşılmıştır (Roberts ve ark, 2007).

AnnabelBoys, John Marsden, John Strang “*Health Education Research*” dergisinde “Understanding reasons for drug use among young people: a functional perspective” adlı makale gençlerin uyuşturucu kullanma nedenlerini araştırmıştır. Bu çalışmada tedavi sürecine hiçbir şekilde dahil olmamış, çoklu uyuşturucu kullanıcıları örnekleminde esrar, amfetamin, ecstasy, LSD, kokain hidroklorür ve alkol kullanıcılarına kartopu yöntemi ile ulaşılarak mülakat yapılmıştır. Araştırma sonucunda; Bu maddelerin sosyal etkileşimleri geliştirmek için kullanıldığı varsayımlarını desteklemektedir, ancak diğer işlevler de açıktır. Örneğin, kadın görüşmecilerin yaklaşık üçte biri, kilo vermelerine yardımcı olmak için uyarıcı bir ilaç kullanmıştı. Gelecekteki eğitim ve önleme çabaları, farklı hedef gruplar için müdahaleler planlanırken bu çeşitliliği hesaba katmalıdır (Boys ve ark., 2001: 467).

"Relación entre el consumo de sustancias psicoactivas y la violencia filiofamiliar en adolescentes" adlı makale de ergenlerde psikoaktif madde kullanımı ile evlat-ebeveyn şiddeti arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda ebeveyn çocuk ilişkisinin maddeye başlama ve devam etme sürecinde etkisinin önemli olduğu ve ilişkinin boyutuna göre çocukların ebeveynleri cezalandırmak amacıyla da maddeye yönelimleri olabileceği kanaatine varılmıştır (Ávila-Navarrete ve ark., 2019).

3.7.2. Uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili yurt içi literatür

Şiddete Dayalı Suçlarda Bağımlılık Ve Bağımlılık Merkezlerinin İyileştirmedeki Rollerini konu ile ilgili olarak İsmail Kara tarafından 2014 yılında anket tekniği kullanılarak yapılan araştırma da madde bağımlılarının suça yönelimi ve bağımlılık merkezlerinin iyileştirmedeki rollerini ortaya koymayı hedeflemektedir-hedeflemiştir. 431 kişiye anket formu tekniği kullanılarak uygulanan çalışmada maddelere bağlı olarak davranışların değiştiği ve sosyal sapsmalara neden olarak suça yönelim olduğu tespit edilmiştir. Bağımlılık

sonrası rehabilitasyon çalışmalarının bu konu da etkili olduğu ve bireylerin yaşama kazandırılması konusunda önemli bir mekanizma olduğundan bahsedilmektedir.

Madde Kullanıcılarının Özellikleri ile ilgili olarak Kültegin Ögel tarafından 1999 yılında Türkiye’de çok merkezli bir araştırma olarak 10 ayrı ilde yapılan çalışmanın ikinci aşamasında; kullanılan maddeye göre esrar, uçucu madde, hap ve eroin kullanan kişilere kartopu yöntemi ile ulaşılarak yarı yapılandırılmış bir soru formu kullanılmıştır. Madde Kullanıcılarının özellikleri hakkında sosyal yaşam, başlama yaşı, ailedekullanan bireylerin etkisi, dini durum, cinsiyete bağlı madde kullanımı gibi birçok istatistiki bilgiye ulaşılarak yeni çalışmalara yol gösterici olabilecek niteliktedir.

Atalay Bahar tarafından 2018 yılında “Uyuşturucu Madde Kullanımının Nedenleri ve Bağımlılık Oluşum Sürecinde İletişimsel Yaklaşımların Rolü ve Önemi: Polis Kayıtları Üzerinden Olgusal Bir İnceleme“ çalışmasında polis sorgulamalarında 24 uyuşturucu kullanıcı ile görüşülerek derinlemesine görüşme yapılmış 24 uyuşturucu kullanıcıdan elde edilen veriler alan çalışması olarak değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda; 24 derinlemesine görüşmeden elde edilen veriler, uyuşturucu madde kullanımına yönelim nedenleri, ailevi, rol modellere öykünme, arkadaş ortamı, sosyal çöküntü, eğlence amaçlı, merak, hastalık bahanesi ve sosyal medya/internet üzerinden kolay erişim olarak sıralanabilecek sekiz ana başlık altında kategorisel analizle çözümlenmiştir. Olguların ifadesel çözümlenmesinden elde edilen analize göre, bu nedenler arasında en çok öne çıkanın ise ailevi nedenler olduğu saptanmıştır (Bahar, 2018: 1-2).

Günümüzde gençlerin madde bağımlılığına yönelim nedenleri birçok çalışmaya konu olmuştur. İrfan Başkurt tarafından hazırlanan “Gençlik, Madde Bağımlılığı ve Korunma Yolları” adlı makalede de psikososyal bir yaklaşım ile eğitim, din ve çevresel etkenler incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda ailenin en önemli faktör olduğu bu nedenler ailelerin eğitsel olarak desteklenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümün de toplumsal olarak madde bağımlılığına bakış açısı, madde bağımlılığına yönelim nedenleri, madde bağımlılığının çözümüne yönelik oluşturulan temalar katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda analiz edilmiştir.

4.1. Madde Bağımlılığının Başlangıcı Üzerine Algılar

Madde bağımlılığında etkili olan birçok etmen söz konusudur. Bireysel farklılıklara ve yaşanmışlıklara bağlı olarak değişen bu etmenler, toplumsal olarak da madde bağımlılığına bireylerin bakış açılarında değişiklikler gözlenmektedir. Madde bağımlılığına yönelimde tek bir etken ile oluştuğunu söylemek imkansızdır, birbiri ile ilişkili olan değişkenlerin, yine birbirleri üzerindeki etkileri ile maddeye yönelim olduğu görülmektedir.

Madde bağımlılığının başlangıcı ve devam etme süreci ile ilgili birçok etkenden bahsedilmektedir. Bireylerin maddeye yönelimi ve devam etmesinde etkili olan etmenler; kişisel faktörler, aile, çevre ve toplumsal tutum olarak değerlendirilmektedir (Polat ve Kök, 2019: 128).

Kişisel faktörler daha çok bireyin psikolojik olarak durumundan söz ederken, çevresel faktörler içerisine arkadaş çevresi, kültürel etmenler, sosyoekonomik durumu içine alan bütünsel bir etmen olarak verilmektedir. Toplumsal tutum madde kullanımından öte madde kullanımına devam etme sürecini etkileyen bireylerin madde bağımlısı olarak damgalama durumunu ve buna bağlı olarak toplum tarafından kabullenme sürecini vurgulamaktadır.

Bu bağlamda madde bağımlılığına yönelim de nelerin etkili olabileceğini öğrenebilmek adına katılımcılara madde bağımlılığı üzerinde en büyük etkenin ne olabileceği soruldu. Katılımcıların verdiği cevaplar, farklı nedenlere ve birbiriyle ilişkili olabilecek ölçütlere işaret etmiştir. Çalışmada üç erkek ve üç kadın katılımcı, psikolojik olarak kişilerin yaşadığı problemlerin etkisiyle madde kullanımına başvurabileceğini belirtmiştir. Bir kadın ve üç erkek ise kişilerin yaşadığı yakın çevre, arkadaş ve toplumsal çevrenin etkili olabileceği üzerinde durmuştur. Çevre ve arkadaş ortamının yanında aile faktörünün etkili olabileceğini belirten üç erkek ve iki katılımcının yanında ekonomik düzeyin etkili olabileceğini dolaylı yollarla belirten üç katılımcı mevcuttur.

Tablo 4. 1. Katılımcıların göre madde bağımlılığına başlama nedenleri

	K1	K2	K3	K4	E1	E2	E3	E4	E5
Psikolojik nedenler		✓	✓	✓	✓		✓	✓	
Çevresel etmenler			✓		✓	✓			✓
Ekonomik nedenler						✓	✓		✓
Ailevi nedenler	✓			✓	✓			✓	✓

“Birden fazla ölçüt olduğunu düşünüyorum. Bir kişi eğer madde bağımlıysa aile içi iletişim, çevresel faktörler, kişinin kendi genetik yapısı sayamayacağımız kadar çok faktör var kişi kendisini zorlayıcı bir durumla karşı karşıya kaldığı andan itibaren onun üstesinden gelemediği andan sonraki süreçte kendisini yalnız hissetme, güçsüzleşme, kişinin yaşamış olduğu olumsuz yaşantıların sonucu olduğunu düşünüyorum. Bu süreç sonunda psikolojik bozukluklar sorunlardan kaynaklı gelişme sürecinde gösterir. Sonuç kısmı psikolojik etkiler ve başlama kısmında var bu sebeple ancak her bireyde bu söz konusu olmayabilir” (E1, 2020).

Kişinin yaşantısı doğrultusunda karşılaştığı ve baş etme mekanizmasını kontrol edemediği durumlar gibi birçok faktörün madde kullanımı üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir.

“Ailevi durumlar diyebiliriz arkadaş ortamı diyebiliriz maddiyatsızlık diyebiliriz ilk başta ticari amaçla girip sonradan ne bileyim kullanımına girebilir. Yani büyük ihtimalle yüzdellik dilim olarak verirsek ailevi problemler diyebiliriz” (E5, 2020).

“Arkadaş ortamı, ekonomik sebepler olur, toplumsal sebepler yaşadığın yere kadar etkiler bence” (E2, 2020).

“Psikolojik anlamda boşlukta olabilir, arkadaş çevresinin etkisinde kalmış olabilir, o boşluk anında ama bence kötü bir ruh haliyle psikolojik olarak eğer çökkünse kötüye, eğer arkadaş çevresinde de bu tarz şeyler varsa o özenti ile başlayabilir diye düşünüyorum” (K3, 2020).

E2 ve E5'in belirttiği gibi faktörler arasında, maddi anlamda sıkıntı yaşayanların başvurduğu bir araç olarak ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca çalışmada, hiç sıkıntı yaşamayan, aksine maddeye ulaşımını ve kullanımını kolaylaştıracak boyutta maddi imkânların olması da etkili faktörler arasında olabileceği tespit edilmiştir.

“Fakirlik olabilir hatta aşırı zenginlik de olabilir. Başka mutluluk kaynağı bulamadığı için kendine o şekilde yapay bir mutluluk” (E3, 2020).

Madde bağımlılığına başlama nedenleri ile ilgili olarak birçok çalışma yapılmıştır. Bunlar biri olan Koçak ve Atan tarafından 2017 yılında yapılan “Lise gençliğinde madde bağımlılığının çok kriterli karar modeli ile değerlendirilmesi” çalışmasının da aşağıda yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

“İlk olarak verilen kriterlerin önem dereceleri incelendiğinde; “Madde Kullanmaya Sürüklenme” kümesi altında “Aile içi kötü ilişki” (% 52.76); “Aile İçi İlişki” kümesi altında “Ailenin gence destek olması” (% 36.22); “Sosyal Çevre” kümesi altında “Gencin arkadaşları ile sorunlarını paylaşması” (% 45.74); “Ekonomik Durum” kümesi altında “Aile ile birlikte yaşama” (% 88.76); “Eğitim Durumu” kümesi altında “Babanın öğretim durumu” ve “Annenin öğretim durumu” (% 50.00); “Farkındalık” kümesi altında “Gencin madde kullandığını ailesi ile paylaşması” (% 66.67) kriterlerinin diğer kriterlere nispeten önemli oldukları sonucuna ulaşılmıştır” (Koçak ve Atan, 2017: 69).

Bu çalışmada katılımcılar madde kullanımına yönelimde birçok etmeden bahsetmiştir. Koçak ve Atan’ın yaptığı çalışmadan farklı olarak yönelim nedenlerinde aileden çok çevre etkisinin baskın olduğu tespit edilmiştir.

4.2. Madde Bağımlılığı ve Toplumsal Algı

Madde kullanımı da bazı toplumlar tarafından kabul görmemekte ve bireylerin toplum tarafından dışlanmalarına neden olmaktadır. Süreç içinde toplumun madde bağımlısı birey ile ilgili kabul edilebilirlik düzeyi bireylerin devam etmesi ya da tedavi sürecine girmesinde etkilidir.

Toplum içinde belirlenen normlar ile bireylerin davranışları şekillenmektedir. Bu normlar bireylerin nasıl davranmaları gerektiği konusunda bazı kurallar belirlenmektedir. Toplum içinde kabul edilebilmek için bu normlara uygun davranışlar sergilenmesi beklenmektedir. Aksi durumda toplum tarafından kabul edilmeme durumu söz konusudur (Aytaç, 2000: 15).

Tablo 4. 2. Katılımcıların çevrelerinde madde bağımlısı olma durumu ve kullanılan madde

	K1	K2	K3	K4	E1	E2	E3	E4	E5
Çevremde madde bağımlısı yok		✓	✓					✓	✓
Çevremde madde bağımlısı var	✓			✓	✓	✓	✓		
Esrar	✓			✓	✓	✓			
Kimyasal hap							✓		

Çalışmamız da katılımcılara çevrelerinde madde bağımlısı bireyler olup olmadığı, varsa hangi maddeyi kullandıkları ve madde bağımlısı bireylere yaklaşımları üzerine sorular sorularak toplumsal algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların çevresinde madde

bağımlısı bireylerin olup olmadığı, varsa kullandıkları maddeler ve miktarı ile ilgili veriler tablo 4.2.'de görülmektedir.

Katılımcıların yarısından fazlasının çevresinde madde kullanan bir birey bulunmakta ve çoğunlukla esrar kullanımını görülmektedir. Katılımcılar çevrelerindeki madde kullanan kişilerle ilgili olarak;

“Esrar vardı, sıklığı bana gelen kişinin haftada 3 defa kullanıyordu. Yoksunluk krizi maddeye ulaşımının kolaylığından dolayı yoktu. Çevresi ile ailesi ile ilişkileri bozulduğu için bana gelmişti öncesinde günlük tek sarım içtiğini bana geldiğinde de üç dal içmeye başladığını söylemişti. Sayıları doğru vermeyebilir” (E1, 2020).

E2 bağımlı kişilerin maddeyi bulamadıkları zaman alternatif olarak başka maddelere başvurduklarını bunun yanında yoksunluk durumunda oluşan durumu şu şekilde belirtmiştir;

“Şu anda pek yok ama öncesinde esrar kullanıyorlardı. Bulabildikleri sürece kullanıyorlardı. Bulamadıklarında ararlar yine bulamazlarsa alkole yönelirler, en etkili kriz durumlarında asabiyet oluyor” (E2, 2020).

K4 ise konuyla ilgili şu bilgileri aktarmıştır; *“Esrar kullanıyorlar, sigara içer gibi” (K4, 2020).*

Katılımcıların verdiği cevaplardan yola çıkarak esrar kullanımının yoğun ve teminin kolay olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında E1'in (2020) verdiği cevap doğrultusunda madde bağımlısı bireylere karşı güvensizlik olduğu görülmüştür.

Madde bağımlısı bireylere yaklaşımları ve tepkileri sorulduğunda bireyi dışlamak ya da suçlamak yerine ona yardımcı olunması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

“Toplumdan dışlamak yerine kazandırmak için bir şeyler yapardım. Örneğin kendisi ile konuşup, bir doktora bir psikoloğa yönlendirmek için kendisini ikna etmeye çalışırdım. Belki de farklı şeyler olduğunu anlatırdım kendisine. İlk öğrendiğimde şaşırırdım sanırım” (K2, 2020).

E4 (2020) destek olmaya ve yönelimin nedenini anlamaya çalışacağını şu şekilde ifade etmiştir; *“genelde pek önyargılı davranmam biraz niye kullandığını anlayıp yol göstermeye çalışırım. Niye kullandığını öğrenmeye çalışırdık olumsuz etkiler de üzüldüm niye böyle bir şey yaptı diye herhalde kendimi suçlardım.”*

Çevresinde madde bağımlısı olmayanların (K2, E4) yaklaşımları daha çok tedaviye yönlendirme ve destek olma iken, çevresinde madde bağımlısı olanların (E1, E2, E3, K4) yaklaşımlarının farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

“Koşulsuz kabul, aynı şekilde fark etmiyor” (E1, 2020). Madde bağımlısı bireylerin en çok ihtiyaç duyduğu ve bu durum karşılandığında tedaviye yönelik olsun olmasın o bireyin kazanılabileceği bir ortam oluşturulmasını sağlamaktadır.

“Sonradan öğrendim direk söyledi kullandığını onunla ilgili fikrim pek değişmedi kendi hayatımda nütürüm yani beklentim ya da bir şeyim olmadığı için arkadaş çevremden ya da diğer insanlardan, sadece biraz üzülüm tabi arkadaşım olduğu için” (E3, 2020).

Madde bağımlısı bireylerin en çok yaşadıkları durumlardan biri olan toplumsal dışlanma, onların o ortamdan çıkmalarına engel olmaktadır. Bunun yanında o bireylerle iletişim kuran herkesin de etiketlenme korkusu yaşaması kaçınılmaz sonuçlardan biridir. Katılımcılarda birinin verdiği cevap, bunu net şekilde ortaya koymaktadır.

“Normal insanlardan pek farklı değil ama şöyle söyleyeyim evlenmeden önce belki kafe de denk gelsem otururdum şimdi oturmam küçümsemek için değil ama konumuz için aynı ortamda görülmek istemem, ilk öğrendiğimde kullandığım dönem olsaydı kale almazdım şimdi kullanmıyorum. Birinin kullandığını görsem onun biraz yaşıda önemli bir kuzenim 17-18 yaşında kullansa ben ona pek bir şey yapamam etkili olacağını düşünmüyorum, pek umursamam ama şimdi 30 yaşında birisi kullansa üzülürüm, çevremdeki birisinin kullanması beni kısmen etkiler” (E2, 2020).

Madde bağımlısı bireylerin daha çok alt kültürden olduğunun kabul edilmesi, bu bireylerin suça yönelimlerinin olduğu varsayımı çevresinde tedirgin yaratmakta ve bireyle kurulabilecek iletişimi de etkilemektedir.

“Ben korkuyordum onlardan yani tabii ki şey iyi karşılanmıyor” (K4, 2020). Verilen bu cevap net bir şekilde madde bağımlılarına bakışı yansıtmaktadır.

E1 ve E3 Çevrelerinde madde bağımlısı bireyleri kabullenme yoluna giderek, tercihlerine saygı duyarken, E2 etiketlenme korkusunu dile getirerek, madde bağımlılığında yaş farkındalığına vurgu yaptı. Gençlerin çevresindeki uyarıları çok dikkate almayacağını, yetişkinlerde ise bağımlılığın geri dönüşünün zor olabileceğini belirtmiştir. E4 tarafından verilen cevapta toplumsal algı da madde bağımlılarının en sık karşılaştığı durum olan bağımlılardan korkma durumu gözlemlendi.

Madde bağımlılığı ve toplumsal algı da sadece kullanan bireyler değil aileleri ile ilgili de bir algı da mevcuttur. Bu ailelere farklı etiketlemeler yapılmaktadır. Çalışma da “Madde bağımlısı bireylerin aileleri hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilerek toplumun madde bağımlısı bireylerin ailelerine bakışı değerlendirilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu madde bağımlısı bireylerin ailelerinin ilgisiz olduğu ile ilgili ortak bir düşünce belirtmişlerdir.

“E3 (2020), “çevremde olmadığı için bilemedim ama çocuklarında varsa örneğin sorumsuz bir aileymiş gibi geliyor. Tabii ön yargılı olarak davranmıyorum tabii ki ama öyle bir önyargı oluyor.” E3 toplumsal olarak bir bakış açısını yansıtarak önyargıya vurgu yapmıştır. Madde bağımlısı bireylerin aileleri bu süreçte yaşanan etiketlemelere bağlı olarak bazen madde bağımlısı bireye daha fazla tepki vermekte ya da bu süreci en iyi şekilde yöneterek toplumsal algıyı kırmaya çalışmaktadır. Ama toplumsal olarak kalıplaşmış düşüncelerden biri olarak görebileceğimiz madde bağımlısı bireylerin ailelerinin sorumsuz ve ilgisiz olarak nitelendirilmeleri yapılan bu çalışmada da net şekilde görülmektedir.

Katılımcılardan biri bu ailelerle ilgili olumsuz düşüncelerin oluştuğundan söz ederek şunları söylemiştir

“İlgisiz bunlar çocuklarının böyle olmasına yol açılardan ziyade ilgisizlik diye düşünürüm ilgisiz aile olursa neden ilgilenmiyor diye düşünürüm niye bu halde diye düşünürüm evet biraz olumsuz düşünürüm” (E4, 2020).

Bazı durumlarda bireyler de oluşan küçük farkındalıklar toplumsal bakışta elde edilebilecek küçük noktalarla ilgili ipucu vermektedir.

K1(2020), “ya ben bazen bakıyorum da bazı aileler çok ilgisiz çok sorumsuz. Hani yani çocukta bu duruma düşer. Ama Bazen de bakıyorum da gerçekten çok anlayışlı çok iyi insanlar ama çocuk yani yolunu kaybetmiş.” Madde bağımlısı bireylerin aileleri ile ilgili ilgisiz, sorumsuz gibi etiketlemelere gidilse de madde bağımlısı bireyin yöneliminde birçok etken bulunmuştur.

Ailelerle ilgili düşünceler genel anlamda olumsuzluklar içerse de aslında birçok ailenin bu konuda bilinçsizlikten kaynaklanan yanlış davranışlarının söz konusu olduğu, çocuklarını geri kazanmak için birçok mücadele verdikleri de düşünülerek değerlendirme yapılması en doğru sonuca götürecektir.

4.3. Madde Bağımlılığında Çevresel Etkenler

Bireyler aile ortamından sonra çevreleri ile sosyalleşmektedirler. Sosyalleşme sürecinde buldukları ortamdaki tüm toplumsal olguları, davranışları içselleştirerek ayak uydurmaya çalışırlar. Sosyal kabul edilebilirlik olgusu burada devreye girmekte ve bireyi yöneten içsel durumları kontrol altına almaktadır. Bulduğu ortamda birey kendini kanıtlama çabasına ihtiyaç duymaktadırlar. Buna bağlı olarak koşulsuz bulunduğu çevredeki tüm olguları kabul etmektedir.

Aydın (2016) çevresel faktörleri aidiyet duygusu ile ilişkilendirerek şu şekilde bahsetmektedir. “Birey sosyal yaşam içerisinde kendi ihtiyacına binaen dolaylı ya da doğrudan, formel ya da informel, resmi ya da samimi bir şekilde dış dünyayla iletişim ve etkileşim halindedir. Bu vesileyle ihtiyaçlarına doyum bulmakta, kendini önemli ve değerli hissetmekte, bir yere ya da bir gruba ait olmanın verdiği duyguyla güven duymaktadır. Bütün bunlar yine tek bir şeye bağlı gerçekleşmektedir ki o da aidiyet olgusudur” (Aydın, 2016: 7).

Bununla ilgili olarak katılımcılara sorulan “Sosyal çevre madde kullanımında etkili mi? Nasıl?” sorusu ile katılımcıların madde kullanan bireylerle ilgili olarak çevresel etkenleri ne derece gördükleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4. 3. Katılımcılara göre sosyal çevrenin madde kullanımına etkisi

	K1	K2	K3	K4	E1	E2	E3	E4	E5
Sosyal çevre etkilidir	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Sosyal çevre etkili değildir								✓	

Tablo 4.3. katılımcılara göre sosyal çevrenin madde kullanımında etkisi ile ilgili olarak yapılan değerlendirme de büyük bir çoğunluk sosyal çevrenin etkili olduğunu söylemektedir. Bunun yanında sosyal çevrenin etkili olmadığını söyleyen katılımcı durumun kişide bittiğinden şu şekilde bahsetmektedir

“Arkadaş çevresi etkili diyemem tamamen insanın kendisinde de biter okuduğum lise itibarıyla çok pis bir okulda okudum Meslek Lisesi'nde okudum. Arkadaş ortamında benim arkadaşlarım gelip alkol olurlardı. Ben yanlarında buldum ama alkolü hiçalmadım, hala sigara da kullanmıyorum alkolde. İnsanda bitiyor bir şeyler arkadaş çevresi etkili demek yanlış kişilerde bitiyor” (E5, 2020).

E3 ise çevresel faktörlerin etkili olduğunu ifade etsede E5 gibi insan iradesi üzerinde durmakta ve bunu şu şekilde aktarmaktadır;

“Etkilidir. Yani şu irade denilen şey çoğu insanda güçlüdür. Çoğu insan da arkadaş çevresinden başlıyor sigara ya da esrara başlıyor esrardan sonra diğer maddelere geçiyorlar vs. kesinlikle şeydir yani” (E3, 2020) insanlarda irade güçlü olsa da çevresel etmenlerin bunun önüne geçebileceğine vurgu yapmıştır.

Birçok araştırmada da özellikler ergenlik döneminde çevresel etmenlerin büyük bir rol oynadığı ve bireyleri etkisi altına alan bir güce sahip olduğundan bahsedilmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun da çevresel etmenler üzerinde hem fikir oldukları görülmektedir.

“Arkadaş çevresi madde kullanımında etkili genelde bizim meslekte karşılaştığımız arkadaşım verdi, istedim verdi ya da yanımıza geldi. Biz ona verdik hakim bey diyorlar uyuşturucu maddeyi vermenin suç olduğunu bile düşünmüyorlar en çok esrarda karşılaşıyoruz sigara gibi içiyorlar arkadaşlar içti bende gördüm içtim diyor” (E4, 2020).

Çevresel etmenlerle ilişki oranı en yüksek olan yaş değişkeni birçok katılımcı tarafından da dile getirilmiştir. Arkadaş çevresinin baskın rol oynadığı dönemleri ifade ederek, çevrenin özendirici etkisine katılımcılar şu şekilde vurgulamıştır;

K3 (2020) “Tabi ki. Ya şöyle mesela sen kötüsün ya da sen eğlence anında çoğu böyle olmuştur yani özellikle lise üniversite ortamında; bak ben alıyorum bir şey olmadı hadi sende al bak çok iyi geliyor bir şekilde bir özendirme ve teşvik.”

K4 (2020) “Etkileniyor yani bugün içmese yarın mutlaka içiyor al sen de dene diyor mesela sigara. Sigaraya mesela çok küçük yaşta başlıyorlar neden kaynaklanıyor anne babasından görüyor özeniyor yani çocuk.”

Bunun yanında E4, K3 ve K4 ise koşulsuz kabulden bahsederek, bireylerin alınan maddenin zararı ile ilgili olarak bilgi sahibi bile olmadıklarını, çevrelerinde bulunan bireylere karşı duydukları güven ile kullandıklarından söz edilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda çevrenin madde bağımlılığı üzerinde etkisinin yüksek olduğu görülmektedir. Bahar (2018) tarafından madde bağımlısı bireylerin katılımı ile yapılan çalışma da; arkadaş çevresinin madde kullanımına yönelimde özendirici role sahip olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında etkili olan diğer faktörlerle ilgili hiçbir sorun olmasa bile tek başına arkadaş çevresinin bu yönelimi oluşturabileceğinden bahsetmektedir. Yapılan araştırmada %68 oranının da çevresel etmenlerin etkili olduğu tespit edilmiştir (Bahar, 2018).

4.4. Ailenin Bütünsel Olarak Madde Bağımlılığına Etkileri

İnsanlar ana rahmine düştüğü andan itibaren ailenin kalıtsal özellikleri yanı sıra yaşamı içerisinde ona şekil verecek olan birçok olguyu da ailesinden kazanmaktadır. Aile içerisinde gördüğü sevgi, kabullenme ve güven duygusu hayatın da yapacağı seçimlerin çoğuna yön vermektedir.

Yavuzer (2005) Çocuk Psikolojisi adlı kitabında aile kurumundan toplumu yansıtan en küçük yapı olarak bahsetmektedir. Bireylerin düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde en büyük etkenin aile olduğundan bahsetmektedir. Bireylerin ilk öğrenmelerini gerçekleştirdikleri aile ortamı ve ebeveynler karakterin oluşumunda büyük öneme sahiptir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı olan tutumları bireyin tüm yaşamını etkiler niteliktedir (Oğuz ve Özçelik, 2018).

Madde bağımlılığı üzerinde etki oranı yüksek olan aile değişkeni kendi içinde birçok açıdan irdelenebilmektedir. İlk olarak madde bağımlısı bireylerin maddeye yönelmesinde aile tutumlarının etkisini belirlemeye yönelik olarak katılımcılara “Aile tutumları ile madde kullanımını arasında sizce nasıl bir bağlantı vardır?” sorusu yöneltmiştir.

Tablo 4. 4. Katılımcılara göre aile tutumları ve madde bağımlılığı ilişkisi

	K1	K2	K3	K4	E1	E2	E3	E4	E5
Sevgi	✓				✓				
İletişim		✓	✓		✓	✓	✓	✓	
Ekonomik				✓		✓	✓		

Katılımcıların biri hariç diğerleri ailenin tutumu ile madde bağımlılığı arasında bir bağlantı olduğunu söylemişlerdir. Aile tutumunun etkisi olmadığını söyleyen E5 bu durumu şu şekilde açıklamıştır.

“Aile türlerinin etkisi olduğunu düşünmüyorum. Özgür aile diye madde kullanacak diye bir şey yok aile yapısı ne olursa olsun illaki kullanmasını istemez yani oğlunun kızının kullanmasının istemez hiçbir aile diye düşünüyorum yani” (E5, 2020). Aslında aile türlerinden aşırı hoşgörülü ebeveynlerden bahsederken, bunun eksi yanları yerine aile tutumunun önem arz etmediğini söylemektedir. Hiçbir ebeveynin bilerek ve isteyerek çocuklarını madde bağımlılığına yönlendirmeyeceğinden de bahsetmektedir.

Bunun yanında aile tutumlarının etkisi olduğunu söyleyen katılımcılar daha çok sevgi ve iletişim eksikliğinden söz etmiştir.

“Elbette vardır. Sevme sevilme ait olma temel duygularımızdır. Kişi eğer ailede anne baba gözünde kendini değerli görmüyorsa, koşulsuz kabul yoksa iletişim şekli koşullu borç bir sevgi veriliyorsa eğer çocuk burada aile içinde bulamadığı ilgiyi sevgiyi ki bu dönem 11-16 yaş arası dönem çocuk akran gruplarına uyar. Akran grupları da dış çevre ile ilişki içinde olduğundan maddeye yatkınlığı daha kolaydır, madde deyince sadece esrar değil sigarada alkol türünden bahsediyorum bu süreç tabi ki tetikler” (E1, 2020).

Sevgi eksikliğinin sonuçlarının dışa yönelim olacağını ve yöneldiği dış çevre maddeye ulaşımını kolaylaştıracağı tespit edilmiştir.

E4 ise daha çok ailenin çocukları ile olan iletişimlerine odaklanarak; *“var bence. En büyük sorunlu ve ilgisiz çocuklarına karşı ilgisiz olan aileler genelde çok oluyor. Çocukları başıboş ilgilenmeden bırakmışlar gezsin akşama kadar ne yaparsa yapsın ailelerde daha çok oluyor hep”*(E4, 2020) şeklinde belirtirken, K2 ve K3 aile içi iletişime odaklanarak şu şekilde ifade etmişlerdir.

K2 (2020), *“bence evet. Bence olduğunu düşünüyorum. Çünkü ailede yaşanan olumsuz olaylar bu anlamda birçok genci etkilediğini düşünüyorum. Olumlu tutum geliştiren ailelerde de çevre etkilidir diye düşünüyorum. Arkadaş ortamlarının çocukların”* (K2, 2020).

K3 (2020) Ailenin kendi içinde ve bireyle olan iletişiminin etkisi üzerine vurgu yapmıştır.

“Olabilir. Evet. Yani şöyle ailede iletişim sıkıntısı varsa, uyumsuzluk kavga tartışma ortamı. Çocuklar özellikle gençle iletişim kopukluğu varsa böyle ailelerde daha çok görüldüğünü düşünüyorum” (K3, 2020).

Katılımcılar, ailelerin çocuklarına olan ilgileri ile madde bağımlılığı arasında genel olarak bağlantı kursalar da farklı bakış açıları da tespit edilmiştir.

“Tabii etkiler, kabaca söylüyorum böyle zengin çocuğu da içer fakir çocuğu da içer. Ama bir doktorun çocuğu ne kadar içer ki anne ve babanın sosyoekonomik durumu ile farklı olduğunu düşünüyorum. Benim her aile çeşidinde arkadaşım var babası otoriter despot alkol sigara içmiş olabilir. Bizim çocukluğumuzda mahalle de bizim yanımıza gelmeyen çocuklar bizim oturduğumuz ortamda bizden çok çekinen çocuklar şimdi daha farklı konumdalar ben bunu ailelere bağlıyorum aileleri daha ilgilidiler”(E2, 2020).

E2, sosyoekonomik durum ile aile tutumunu kıyaslayıp, aile tutumlarından çok çocuk ile iletişimin önemini belirtmiştir.

E3 (2020), *“vardır tabii fazla baskıcı ailelerde yani tabii ki çocuklar daha meraklı olabilir. Çok değişiyor yani internetten gördüğüm kadarıyla da diyorum ya zenginler de kullanabiliyor sanatçılarla kullanabiliyor, fakir ailelerin çocukları daha çok kullanıyor tabii bakıyorsunuz zengin ailelerin çocukları çok uç bir şekilde yaşıyor.”* E3 baskıcı aileler de çocukların daha çok yönelebileceğini ama diğer bir taraftan sosyoekonomik durumu ne olursa olsun her bireyin madde bağımlısı olabilme ihtimali olduğu şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Madde bağımlılığında etkili olan aile, farklı değişkenlerle birey için yönelim nedeni olabilmektedir. Katılımcılar aile tutumlarında sosyoekonomik duruma vurgu yaparken onunla paralel olarak irdeleyebileceğimiz eğitim düzeyi de göz önüne getirilmiştir. Bununla ilgili olarak “Ailenineğitim düzeyi, madde kullanımına yönelmede etkili midir? Nasıl?” sorusu sorulmuştur.

Tablo 4. 5. Katılımcılara göre ailenin eğitim düzeyi madde kullanımı ilişkisi

	K1	K2	K3	K4	E1	E2	E3	E4	E5
Ailenin eğitim düzeyi etkili					✓		✓	✓	✓
Ailenin eğitim düzeyi etkili değildir	✓	✓	✓	✓		✓			

Tablo 4.5. katılımcıların verdiği cevaplar da dikkat çeken yönlerden biri de beş erkek katılımcının dördünün etkili olduğunu söylemesi, dört kadın katılımcının dördünde etkili olmadığını söylemesidir. Erkek katılımcılardan etkili olmadığını söyleyen E2, ailenin eğitim düzeyinden çok sevgi ile ilişkili olduğundan şu şekilde bahsetmiştir.

“Bence yok. Çocuğun bulunduğu ortamla daha ilgili. Bilinç biraz daha farklı ama birisinin sevgisini göstermesi aile sevgisini gösterirse çocuk onu hisseder. Sevgi ile bağlantısı olduğunu düşünüyorum. Ama çocuğunu çok sevip ilgilenen ailelerin çocuklarında kullanabilir” (E2, 2020).

Ailenin eğitim düzeyinin etkisinin çok düşük olduğunu söyleyerek, özellikle ergenlik döneminde de dışa yönelimin arttığı ve çevresel faktörlerin ne şekilde devreye girdiğini şu şekilde aktarmıştır.

“Etkisi olabilir belki, düşük bir ihtimal ama. Ben en çok arkadaş çevresinin etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü belli yaştan sonra çocuklar evden kopup gidiyor özellikle üniversite ortamında liseden sonra arkadaş çevresi oluyor hani onların özenti birlikte onlarla vakit geçirip aileden artık yavaş yavaş uzaklaşıyorsun. Yani ne kadar eğitilmiş de olsa herkesin başına gelebilir diye düşünüyorum. Anne babada eğitilmiş olsa da herkesin başına gelebilir” (K3, 2020).

E3 ve E5 ailenin eğitim düzeyinin çocuğun sosyal çevresi üzerinde etkili olacağı noktasına değinerek, soruya şu şekilde cevap vermişlerdir.

“Etkilidir tabi ki, yani birazcık çevresine bağlı kişi de çevresinden gördüğü kadarıyla kendi karakterini yaratıyor bu şekilde ama çoğunlukla fakir kesimde oluyor ya bildiğim

kadarıyla. Daha uygun olanlardan kullanıyorlar bonzai gibi” (E3, 2020). Ailenin eğitim düzeyinin çevreyi, çevrenin ise bireyi şekillendirme durumdan söz etmiştir.

Bunun yanında E5 eğitim düzeyi yüksek bireylerin madde bağımlılığı konusunda daha bilinçli olabileceğinden şu şekilde bahsetmiştir.

“Bence etkilidir eğitim düzeyi düşüklerde daha çok olur yani insanı o tür yerlere sürükleyebilir parasızlıktan. Okumuş bir insanla oturup kalkması ile okumamış cahil demeyeyim de bu şeylere yönelik insanlarla oturması arasında fark vardır. Okumuş insan her zaman bilinçlidir maddenin ne olduğunu ne yapması gerektiğinin, onunla oturup kalkarsa tabii ki kullanmayabilir. O tür insanlarla oturup kalkarsa tabii ki maddeye ulaşımı artabilir” (E5, 2020).

Ailenin eğitim düzeyinin etkili olduğunu söyleyen E1, farklı bir noktaya değinerek eğitim seviyesinin artıka madde kullanımının da artabileceği noktasına vurgu yaparak, şu şekilde açıklamıştır.

“Yani kimi insanda da şöyle bir şey vardır alt düzey ekonomik yapıda olan insanlar ya da lise düzeyi ortaokul mezunu ebeveynlere sahip olan bireylerde daha yüksek olacak diye bir kural yok. Tam tersi eğitim düzeyi yüksek olan aile bireylerin de bu oran daha yüksek görülüyor ilimiz anlamında değil ama ülke geneline baktığımızda eğitilmiş insanlar da madde kullanma oranı daha yüksek bireysel özgürlük boyutu tatmin boyutu şekillenmesi ve benzeri şeylerden kaynaklı daha yüksek olabilir” (E1, 2020).

“Madde bağımlılığı ve aile ilişkisini araştıran çalışmaların bir kısmı, ailedeki diğer bireylerin madde kullanım durumu üzerinde yoğunlaşmıştır. Böyle durumlarda ergenler, madde kullanan anne, baba ve diğer aile bireylerini model almaktadır” (Bircan ve Erden, 2011: 212). Madde bağımlılığında da ailedeki bireylerin kullanımının etkisi üzerine katılımcılara, “Aile de madde bağımlısı birinin olması madde kullanımına yönelmesine neden olur mu?” sorusu sorulmuştur. Katılımcıların bir kısmı etkili olduğunu söylemiştir.

“Büyük ihtimalle oluyordur genellikle anne baba kullanıyorsa çocuklarda eğilimli oluyor, kardeşler de birbirini etkiler” (E4, 2020). Aile de madde bağımlısı birinin olmasının bireyi etkileyeceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde etkili olabileceğini belirten diğer bir katılımcı;

“Bağlantı vardır nasıl vardır. Atıyorum örneğin babası aile bireylerinden bir tanesi kullanılıyor ise çocuğun da bir meyili olabilir. Babam kullanıyor ben bir deneyim, ağabeyim kullanıyor ben bir deneyim, kardeşim kullanıyor ben bir deneyim. Vardır illaki bir eğilimi vardır aile yapısından” (E5, 2020). E5 aile bireylerinden birinin kullanmasının diğer bireye etkisini, yönelim ve deneyimleme üzerine değerlendirerek açıklamıştır.

Madde bağımlısı yakını olan K1, diğer aile bireylerinden hiçbirinin kullanmadığını belirtip üzerindeki etkisini şu sözlerle ifade etmiştir.

“Bence olmaz çünkü biz daha bilincine vardık yani böyle bir şeyi nasıl kullanır falan, biz hepimiz çok üzüldük yani böyle bir şeyi nasıl kullanır” (K1, 2020). Aile de kullanan bir bireyin, diğer aile bireyleri üzerinde olumlu anlamda etkisi olabileceğini, bilinçlenmelerini sağlayabileceğini belirtmiştir.

Aile, birey için olumlu ya da olumsuz her türlü olguyu içselleştirdiği bir kurumdur. Bu kurumda yaşanan her türlü olay ya da durum bireye etki etmekte ve bireyin yönelimlerine neden olmaktadır. E1 bu soru ile ilgili olarak maddeye yönelimin aile içi iletişimi etkileme boyutuna göre şekillendiğine dikkat çekmiştir.

“Kişi eğer sürekli madde aldığı andan itibaren aile ilişkileri bozulmuyorsa günlük rutinini gerçekleştiriyorsa esrar kullanıyorsa bunu normalleştirmişse aile içi ilişkilerde sıkıntı yoksa şiddet yoksa olumsuz durumlar söz konusu değilse bu kişilerde olumlu bir etki yaratabilir, ancak kavga şiddet ortamı yaratıyorsa bir nefret oluşabilir” (E1, 2020).

Çalışmadaki katılımcılar aile de madde kullanan bir bireyin olmasının etkisi üzerine farklı ifadeler de bulunmuşlardır. Etkili olabileceğini söyleyen katılımcılar olumlu ve ya olumsuz etkisinden bahsederek irdelenmişlerdir. Bozkurt’un (2015: 89) madde bağımlısı bireylerin bağımlılık süreçlerine etkisi adlı çalışmasında katılımcıların büyük bir çoğunluğunun %69,8 ile ailesinde madde kullanımının varlığı tespit edilmiş ve örneklemin geri kalan %30,2’sinde ailesinde madde öyküsüne rastlanılmadığı anlaşılmıştır. Tüm bunlar gösteriyor ki aile de madde kullanımı olması bireyi etkilemekte ve maddeye kullanımına neden olmaktadır. Tarde’nin sosyal öğrenme kuramında yer verdiği gibi bireyler taklit yoluyla öğrenmelerini gerçekleştirmektedir.

4.5. Sosyo-Kültürel ve İnançsal Yapının Madde Bağımlılığına Etkileri

Toplumların zaman içerisinde oluşturduğu normları, değerleri ve inançlarını içeren yapıyı sosyo- kültürel yapı olarak tanımlayabiliriz. Toplumda yaşayan bireylerin davranışlarına etki eden kültürel yapı, başka toplumların karşı çıktıklarını doğru kabul edebileceği gibi, başka toplumlar tarafından doğru kabul edilen olguları ret edebilir. Madde bağımlılığının ülkeler arasında kabul edilebilirliği de sosyokültürel ve bağlamlarla ilişkili olarak değişiklik göstermektedir. Aynı ülkede farklı kültürel yapıdaki toplumlar arasında da aynı şekilde değişiklik görülmektedir. Bununla ilgili olarak katılımcılara yöneltilen “Sizce

içinde bulunduğunuz ilin sosyokültürel ve inançsal yapısının madde kullanımını etkisi var mı?" soru ile irdelenmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların çoğunluğu sosyokültürel yapının etkili olduğunu belirtmelerine rağmen inançsal boyutun etkisi olmadığını belirtmişlerdir.

"İnancın pek etkili olduğunu düşünmüyorum. Ağrıda falan alkol kullanmıyorlar. Ama ot içiyorlar ottur günahı yoktur diyorlar, Tuncelilerin inancı diğer illere nazaran biraz daha düşüktür sosyokültürel yapının rahatlığı vardır" (E2, 2020). İnanç yapısının farklı maddelerin kullanımının üzerindeki etkisinden bahsederek, kültürel olarak rahat bir ortamdan söz etmiştir.

K4 ise sosyal çevrenin yetersizliğinden söz ederek, yönelimin nedeni ile farklı bir fikirden şu şekilde bahsetmiştir.

"Yok bence o farklı inanç olarak yapmaz ekonomik sosyal kültürel olarak evet var her şeyden mahrumsun sen burada yani sosyal ve kültürel olarak hiçbir etkinlik yok bizim burada Tunceli de eğitime baktığımızda en düşük lise yani bir iş olmadığı için sosyal kültürel anlamda da sporda çok başarılılar etkinlik hiç bir şey olmadığı için çocuk kendini geliştiremiyor hiçbir şekilde" (K4, 2020).

E1'de madde kullanımına yönelim ve devam etme sürecinde, kültürel kabul edilebilirlik noktasına değinerek şu şekil de ifade etmiştir:

"Şöyle bir şey vardır madde tüketim noktasında biz eğer değerlendirirsek. Maddeye şöyle bir örnek vereyim alkol ilimizdeki alkol bana göre anormal bir durumun normalleştirilme sürecidir alkol eşittir bireysel özgürlük kavramı içerisinde şekillenme gibi bir durum söz konusu. Mesela bazen restoranlara şuraya buraya gideriz. Kutu Deresi şuradır buradadır atıyorum çocuk mesela yedi yaşındadır babası masaya bir alkol koyma ihtiyacı duyuyor mesela yani kişinin aslında toplumun alkol kavramına bakış açısı İslam dininde şey vardır ya haram ya da helal gibi bir düşünce vardır ya bizim sonra toplumumuz sonuçta Alevi olan bir toplumdur. Alevilikte de böyle bir süreç yok yani ailelerimiz çocuklar diyelim ki 18 yaş üstü bir yere gittiği zaman araba kullanacaksa bizim ailemiz şunu demiyor içme haramdır demiyor diyor ki alkol almışsın dikkat et diyorlar. Dolayısıyla evet sosyal yapı ve kültürel yapı noktasında bir destekleme var, sonuçta çocuk alkole yaklaştığı anda bir defa etsin ne olacak ki mantığı zaten bir teşvik sürecidir ya da anne ve babanın çocuğun yanında sürekli alkol tüketmesi yani bir bardak izin vermesi bile bir teşvik boyutudur" (E1, 2020).

Sosyokültürel etkenler göz önüne alındığında da, zaman içerisinde tabuların yıkılıp kabul edilebilir normlara dönüşmektedir. Toplum içinde karşı çıkılan birçok durum, zaman içinde toplumun bunu kabullenmesi ve normalleştirilmesi ile toplumun kabul ettiği bir duruma dönüşmektedir.

"Parker, yasadışı uyuşturucuların özellikle esrar, nitratlar ve amfetaminler ve eşdeğerde ekstazi kullanımının "normalize" hale geldiğini savunduğu teorik bir çerçeve geliştirmiştir. Bu uyuşturucuların rekreasyonel kullanımının, bazı gençler için boş zamanlarını ve zevklerini sürdürmelerini sağlamak için yaşamın sıradan bir özelliği olduğunu savunmuştur. Ayrıca, esrar ve bu uyuşturucuların kullanımının, popülasyonda birçok uyuşturucu kullanmayan kişi tarafından sosyal ve kültürel olarak kabul edildiğini ve giderek de bu kabulün daha da genişleyeceğini savunmaktadır" (Dağıstanlı, 2019: 27).

4.6. Yaş Faktörünün Madde Bağımlılığına Olan Etkileri

Maddeye başlama yaşı her geçen gün düşmekte ve madde kullanım oranlarında artış gözlenmektedir. Madde kullanımındaki bu artış her açıdan değerlendirilmektedir. Çözümde ulaşmakta başlangıç yaşı ve en yoğun kullanım yaşı yol gösterici olabilir. Bu nedenle toplumsal olarak yaş algısını tespit etmeye yönelik katılımcılara “Sizce hangi yaş grubunda daha fazla madde kullanımı vardır neden?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcıların hepsi ergenlik dönemini belirtmelerine rağmen farklı durumlardan söz ederek ergenlik dönemindeki kullanımın artmasını açıklamışlardır. Arkadaş çevresi ile iletişimin yoğun olduğu, buna bağlı olarak maddeye ulaşımın kolaylaştığını E4 şu şekilde aktarmıştır.

“17-20-28 yaş gençler maddeye ulaşmaları ortamlarından kaynaklı biraz daha kolay. Diğer kesimlere göre daha hızlı ulaşıyorlar. Gençliğin verdiği bir boşluk var diğer insanlar bir işle uğraşıyorlar ama gençler öyle değil arkadaş çevresi olarak çok sık görüşüyorlar biri yol gösterdi mi diğerleri arkadan zaten gidiyor. Bir şey arıyor aileye aslında mesaj vermeye çalışıyor çocuk” (E4, 2020)

Ergenlik dönemindeki hormonal değişimler bireyi tüm mekanizmalarını etkilemektedir. Buna bağlı olarak bu dönemdeki gençlerin karar alma durumunda daha çok risk aldıkları gözlenmektedir. Bunun yanında çevresel uyaranlara karşı duygusal durumlarda kargaşa ve tepki görülmektedir (Uzbay, 2009).

Ailenin etkisini yitirdiği ve hatta aileye cephe alınan bir dönem olan ergenlik dönemi, kendi iç dünyalarındaki birçok sorunu çözümsüz görmeleri nedeniyle bir arayış durumu yaratmaktadır.

K1(2020) bununla ilgili olarak; *“bence ergenlik çağından itibaren daha yoğun, kendi benliğini arıyor bir türlü çocuk o şeyde bocalıyor, bir sürü psikolojik olay yaşıyor, ona göre 14-15 yaşlarından itibaren bence, zaten öyle başlıyor bence yani benim gördüğüm” (K1, 2020).*

Hayatında en az bir kere madde kullananların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; 15-24 yaş grubu %35,4, 25-34 yaş grubu %30, 35-44 yaş grubu %18,3, 45-54 yaş grubu %7,8, 55-64 yaş grubu %8,5 olduğu görülmüştür. En yoğun yaş grubu 15-34 yaş grubudur (%65). Maddeyi ilk kullanım yaş ortalaması 19’dur (TUBİM, 2019). Katılımcıların verdiği yaş ortalaması ile yapılan araştırmanın verileri örtüştüğü görülmektedir.

Madde kullanımının yoğun olduğu yaş grubu olan 15-34 yaş aralığı farklı nedenlere bağlı olarak maddeye yönelmektedirler. K3 yaşlara göre yönelim nedenlerinden şu şekilde bahsetmektedir.

“15-30 yaş diyelim. Çünkü çocuklarda ergenlik döneminin ortaları hani o dönemler daha çok dışarıya yöneliyorlar. Bide gençlik üniversite dönemi yani o dönemlerde en büyük hatalar oluyor bence. Bunun yanında 25 yaş üstü için de hayata adım atılan dönem, işsizlik maddi sıkıntılar sebep oluyor bu dönemde de” (K3, 2020).

BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) Dünya Uyuşturucu Raporunu 26 Haziran 2018 tarihinde açıklanmıştır. Uyuşturucu kullanımının en erken 12-14 yaşlarında başladığına dikkat çekilen Raporda; 18-25 yaş aralığının madde bağımlılığında doruk nokta olduğuna işaret edilmiş (Bakanlığı, K., 2018), başlangıç yaşı ile ilgili olarak katılımcılar daha çok ergenlik dönemini belirtirek 15 yaş üzerini söylemektedirler.

4.7. Ebeveynlerin Madde Bağımlılığı ile İlgili Bakış Açıları ve Kaygıları

Ebeveynlerin çocukları için kaygı duydukları en önemli konulardan biri olan maddeye başlama, bazen aileden kaynaklı bazen çevresel etmenlerden kaynaklı olarak çocukların yönelimine neden olmaktadır. Bilinçli hiçbir ebeveyn çocuğunun maddeye yönelimine bilerek ve isteyerek desteklememektedir. Ellerinde olmayan nedenler olarak adlandırabileceğimiz bir kısım sorunlar nedeniyle ve elinde olduğu halde yeterli bilinç düzeyine sahip olmamasına bağlı olarak çocuk maddeye yönelebilmektedir. İşte bu nokta da ebeveynin öncelikli olarak madde kullanan aile bireyi ile ilgili olarak neler hissettiklerini anlamak amacıyla katılımcılara “Aile bireylerinden biri madde kullansaydı nasıl hissederdiniz ve davranırdınız?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcıların hepsi farklı bir noktadan hissettikleri ve tavırları ile ilgili söz etmişlerdir. E1 bireysel özgürlükten bahsederken yaş noktasını da şu şekilde belirtmiştir.

“18 yaş üstü yakınımda olsa insanların seçme özgürlüğü olduğuna inanırım seçme özgürlüğü vardır, madde noktasında beklentisini karşılamam, herkes sonuçta biyolojik bir sonu yaşayacaktır. Eğer bu süreçte bunu yaşıyorsa yapacak bir şey yoktur tedavide cesaretlendirebilirim destekleyebilirim” (E1, 2020)

K2 (2020) ise; *“üzgün hissederdim. Çok çevrenin bilmesini istemezdim. Sanırım biraz da çaresiz hissederdim kendimi.”* Şeklinde yanıt verirken aslında madde bağımlısı

bireyin ailesi olarak etiketlenmekten çekindiğini ve çoğu ebeveynin yaşadığı çaresizlik duygusundan bahsetmiştir.

Madde bağımlısı bireylerin aileleri bağımlılıkla ilgili yeterli bilgi ve becerilere sahip olmamalarının yanı sıra, tedavi süreciyle ilgili de bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Bu aileler daha geleneksel yöntemlerle bu durumdan kurtulabileceklerini düşünmektedirler. Çocukları üzerinde baskı kurmakta ve hatta bazen dayağa başvurmaktadırlar. Bu kriz durumunu daha çıkmaza sokmakta ve sorunun büyümesine neden olmaktadır (Başkurt, 2003).

Katılımcılar durumu anlamaya yönelmek yerine sorgulamaya ve daha çok kızgınlık hissebileceklerinden söz etmişlerdir. Burada dikkati çeken noktalardan biri hiç biri yönelimin nedeni üzerine düşünmemiştir.

“Nasıl davranırdım ilk önce bir maddenin kötü yönlerini bahsederdik. Yine onunla baş edemiyorsak doktor eşliğinde tedavisine bakardık. Bu arada kızardım öfkelenirdim olur mu öyle şey ben değil benim ailem de kimse kullanmıyor Onun da kullanmasına izin vermezdim olsa yani” (E5, 2020).

Ailesin de bu durumda bir bireyin oluşunu kabullenemeyeceğini ve çözüm arayışına girse de ona tepkili olacağını belirtmiştir. En son da kurduğu cümle de izin vermeme durumu, kullanan aile bireyi tarafından böyle bir izin almanın zaten söz konusu olmadığı ve bu konuda en çok yapılan hatalardan kontrolü elinde tutmaya çalışan ebeveyn tipini sergilemiştir.

Ailesin de madde bağımlısı bir birey olan K1 yaşadığı olayı anlatarak soruyu şu şekilde cevaplamıştır.

“Üzüldüm onun haline konuştum vazgeçmesini söyledim o da bıraktım dedi ama pek inandırıcı değil yani. Kolay kolay bırakılmıyor. Bakış açım değişti güven güven güvensizlik. Kesinlikle suçlamadım ama çok güvenim kırıldı. Sürekli yalan söylemek zorunda kaldı. Kendi hayatını mahvetti diye üzüldü” (K1,2020).

Madde bağımlısı bireylerin aileleri tarafından öğrenildiği süreçten sonra güvensizlik oluşumunu belirterek, bağımlı bireyin hayatına dair kaygılarından bahsetmiştir.

Ergenlik dönemi aileden kopuş, arkadaş çevresine yönelimin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde birey arkadaş çevresindeki normları, değerleri daha ön plana almakta ve aileye karşı tavır almaktadır. İşte tam da bu kriz durumun da ebeveynlere birçok sorumluluk düşmektedir. Birçok ebeveyn bu durum karşısında neler yapılması konusun da bilgi sahibi olmadığı için çocuğunu kazanmaya çalışırken yaptıkları ile kaybetmektedir. Çalışma da

katılımcılara yöneltilen “(Çocuğunuz var mı sorusuna evet diyenler) Çocuklarınız için kaygılanıyor musunuz? Nasıl bir yol izliyorsunuz ya da izlersiniz? ve ya (Çocuğunuz var mı sorusuna hayır diyenler) Sizce Neler yapılmalı? Çocuğa nasıl yaklaşılmalı? ” sorusu ile kaygı düzeyleri ve çocukla iletişim konusunda bilinç düzeyleri hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılması hedeflenmiştir.

Katılımcılardan beş tanesi çocuk sahibidir. Çocuk sahibi olan katılımcılar çocuklarının arkadaş çevrelerini kontrol altında tutmak için yapılması gerekenlerden bahsetmiştir, çocuk sahibi olmayan diğer katılımcılardan bazıları ise daha anlayışlı bir ebeveynlikten söz etmişlerdir.

Çocuk sahibi olan E2 çocuğunun daha çok küçük olmasından dolayı bu konuda kaygılanmadığını söyleyerek, ilerisi için düşüncelerinden şu şekilde bahsetmiştir.

“Daha şimdilik öyle bir kaygım yok çünkü daha küçük, O ortama sokmamak için uğraşırım ortama girdikten sonra zordur. Öncesinde uyarırım mesela sigara içip içmediğini bilirsin öncesinde uyarırsın zararlarını anlatırsın”(E2, 2020).

Ailelerin aşırı korumacı tavırları ile çocuklarına koydukları engeller, merak duygularının artmasına neden olmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde çevrenin etkisi, bireyin bu tür yönelimlere yatkınlığını arttırmaktadır. Tamamen koruma içgüdüğü ile yapılan bu davranışlar çocuk için birçok olumsuzluğa neden olabilmektedir.

K1 (2020), aşırı korumacı bir ebeveyn olduğunu dile getirerek, kaygıları ile tutumları arasında yaşadığı çelişkeden söz etti ve bu konu da yeterli bilgiye sahip olmadığını süreçte şu şekilde anlatmıştır.

“Çok çok fazla. Elimden geldiği kadarıyla onları korumaya çalışıyorum. Tek başına dışarı bırakmıyorum ama çok doğru bir şey değil ama. Özgüvenli de olsun istiyorum hem, biraz karışık duygular onlar. Doğru yolu göstermeye çalışıyorum aslında”(K1, 2020).

Ergenlik döneminde aileleri ile çatışma durumunda olan çocuklar, her türlü iletişime kendilerini kapatabilirler. Fakat aile içinde kendilerini rahatlıkla ifade edebilecekleri bir ortam bulmaları da dışarıya yönelimi azaltabilir.

Uzby (2009) riskleri düşürmeye yönelik olarak; bireylerin kendilerini rahatça ifade edebilecekleri ortamların oluşmaması durumunda dışarıda arayışı girilmektedir. Buna bağlı olarak bağımlılık yapıcı maddeye kullanmaya yönelen bireyler ortaya çıkmaktadır. Bu konu da yapabilecek en doğru çözüm çocukların aile ortamında kendini rahatça ifade edebilmesi sağlanmalıdır. Kendini bulunduğu ortamda rahatça ifade eden birey dışarıda bir arayışa girmeyecektir, şeklinde ifade etmektedir. K2 bu durumla ilgili olarak şunları aktarmaktadır.

“Şu an ortaokulda bir kızım var, oğlum küçük. Ama ileride nasıl yapabilirim diye düşündüğümde; birçok konu da çocuklarımla arkadaş gibi olmayı, onlarla birçok ortamda beraber olmayı düşünüyorum. Belki bu şekilde onlara anlayışlı davranırsam farklı yönlere kaymalarını engellerim diye düşünüyorum” (K2, 2020).

Çocuklarla olan iletişim de en büyük sıkıntıları doğuran baskıcı ve kontrolcü bir aile ortamı, birey bu baskıdan ve kontrolden kurtulmak için kendini daha özgür hissedebildiği ortamlara yönelmektedir. E3 (2020) bu durumlardan kaçınılması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir.

“Baskın şekilde bunu bırakacaksın değil, akışına bırakır yani. Olabildiğince vakit geçirmeye çalışırdım. Onu takip işte böyle gizli saklı şeyler yapmazdım. Takip etme gibi, arkadaş çevresini sorgulama onlarla iletişime geçme gibi. Olabildiğince yardımcı olmaya çalışırdım” (E3, 2020).

Aydoğdu ve Çam tarafından 2013 yılında yapılan çalışmada;

“Anne baba tutumlarından kabul ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol denetleme arttıkça, madde kullanımı görülme sıklığı artmaktadır. Bunun yanında madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin aile, arkadaş ve toplam sosyal destek algısı düşüktür. Araştırma da madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin, aile destek alt boyutundan aldıkları puanlar, madde kullanım bozukluğu olmayan ergenlere göre, daha düşük bulunmuştur” (Aydoğdu ve Çam, 2013:142).

Katılımcıların verdikleri cevaplar ile yapılan araştırma verileri aynı noktayı göstermektedir.

4.8. Madde Bağımlılarının Topluma Kazandırılmasıyla İlgili Çözümsel Bakış

Madde bağımlılığının çözümü için öncelikle maddeye yönelim nedeni bulunmalıdır. Bireyi etkileyen nedeni ortadan kaldırmaya yönelik çalışmaların ardından, tedavi sürecine girilerek bireyler yeniden kazanılabilir. Bu süreç bireylerin desteğe ve ilgiye daha fazla ihtiyacı olduğu bir dönemdir. Bunun yanında bireyin madde kullandığı çevreden uzaklaştırılması, maddeyi hatırlatıcı etmenlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Toplumsal olarak bireylerin kabul edilmesi ve desteklenmesi önemlidir. Toplumun bu bireyleri kazanmaya yönelik düşüncelerini öğrenmek için katılımcılara “Madde kullanan bireyler sizce geri kazanılabilir mi? Nasıl?” sorusu sorulmuştur.

Katılımcıların hepsi bireylerin yeniden kazanılabileceğini ifade ederek, farklı çözüm önerilerinden bahsetmişlerdir. Katılımcıların bazıları madde kullanan bireyin geri kazanılması için bunu bireyin istemesi ve dönüm noktası üzerine düşüncelerini belirtmiştir.

E2 (2020) çevresindeki bir arkadaşının durumundan yola çıkarak şu şekilde ifade etmiştir.

“Tabi ki de, kişinin biraz kendi istemesine de bağlı, bir arkadaşım vardı karşıydı arkadaşları işse izin vermezdi sonra kendisi başladı evlenince düzelmedi. Eşi ayrıldı bırakmadığı için eşi ayrılmasaydı belkide devam edecekti bir dönüm noktası olmalı.”

E3’ün (2020) ifadesi ise sosyal medyadan edindiği bilgilerine dayanarak örnek bir olayla cevaplandırmıştır.

“Tabi ki kazanılabilir. Yani ben belgesellerden izlediğim kadarıyla bu yaşayan insanlardan öğrendiğim kadarıyla, çok deniyorlar, çocuk yapan bile var. Çocuğumla bırakacağım sonra tekrardan devam ediyor falan ne bileyim çok ufak insanın kafasında bitiyor öyle diyorlar. Dönüm noktası var ufak yani çok küçük. Adamlın birisi anlatıyor işte youtube de izledim bir yerden bir kart bırakmışlar ben baygınken işte bir liman resmi gördüm bir gemi resmi gördüm. Bende gemileri çok severdim mesela diyor onun derneğine gittim bana yardımçı oldular ve orada bıraktım. Bunun gibi olaylar insanı etkileyip bıraktıran.”

Madde bağımlılığının tedavisinde birey boşlukta kaldığı zamanlarda daha çok maddeye yönelmektedir. Bu nedenle bireyin zamanın en iyi şekilde planlanarak, maddeyi unutturacak etkinliklerle şekillendirilmesi faydalı olacaktır.

E5 (2020) bireyleri geri kazanmaya yönelik yapılan bir çalışmadan bahsetmiştir.

“Tabii ki geri kazanma bilir yani devletimiz şu anda bakıyorlar atıyorum sosyal etkinliklerle genelde sosyal etkinlik olarak şey yapıyorlar geri kazanıyorlar. Yani mesela madde bağımlısı çocukları toplayıp kitap okuma gezme atıyorum futbol böyle sosyal etkinlikler oluşturarak geri kazanmaya çalışıyordu diye gördüm ben yani.”

K4 (2020) gençlerin maddeye yönelimlerini engellemek ve yeniden kazanmak adına yapılacakları şu şekilde ifade etmiştir.

“Sosyal ve kültürel anlamda gençleri kazanabilirler. Mesela çünkü daha ortaokul lise düzeyindeki öğrenciler olduğu için, okula gittikleri zaman çocuk öğretmenleri bilir yani neye eğimli olduğunu spordamı başarılı müzikte mi başarılı gençleri kazanabilirler. Bu genç geri dönebilir tedavisi var yani her şeyin çözümü var çözümsüz hiçbir şey yok ki.”

Katılımcıların bahsettiği ve önerdiği tedavi yöntemlerinin çoğu birçok bakanlığın işbirliği ile yürütülmektedir. Bağımlılık yapıcı maddelerin aralarında geçiren olması, uyuşturucu ile mücadele çalışmalarında en üst düzeyde güçlü işbirliğine ihtiyaç duyulması gerekçesiyle mevcut kurullar 9 Aralık 2017 tarihli 2017/23 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile “Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kurulu” adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Daha önce sekiz bakandan oluşan Bağımlılıkla Mücadele Yüksek Kuruluna Gıda, Tarım ve Hayvancılık Maliye ,Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanları ilave edilmiştir. Bu

değişiklikle UMYK'nın kapsamı genişletilmiş, Başbakan Yardımcısı Başkanlığında 11 bakanın (Adalet Bakanı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Gençlik ve Spor Bakanı, Tarım ve Orman Bakanı, Ticaret Bakanı, İçişleri Bakanı, Hazine ve Maliye Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Sağlık Bakanı ve Ulaştırma ve Altyapı Bakanı) katılımı sağlanmıştır. Böylece hem birey hem toplum açısından maddi ve manevi kayıplara sebep olan tütün, alkol, uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımını ve ayrıca teknoloji bağımlılığı, kumar gibi kötü alışkanlıkları kararlı politikalar ve multidisipliner yaklaşımlarla önlemek için yürütülen çalışmaların bütüncül bir yaklaşımla güçlendirilmiştir. Bununla ilgili olarak On Birinci Kalkınma Planında yer alan tedavi merkezlerinin verileri şu şekildedir..2014'den 2017'ye kadar geçen süre içerisinde AMATEM ve ÇEMATEM merkezlerinde ayakta tedavi merkez sayısı artmıştır. Ayrıca aynı merkezlerde yataklı tedavi merkezleri ve yatak kapasitesinde de önemi sayıda artış sağlanmıştır. 2014'de AMATEM'de 2, ÇEMATEM'de 1 olan Ayakta Tedavi Merkezi 2017 yılı sonu itibariyle AMATEM'de 44'e ÇEMATEM'de 10'a yükselmiştir. 2014'de Yataklı Tedavi Merkezi AMATEM'de 2 iken 48 2017'de 39'a ÇEMATEM'de 3 iken 2017'de 9'a çıkarılmıştır. 2014'de AMATEM'de 664 olan yatak kapasitesi 2017'de 942, ÇEMATEM'de 48 olan yatak kapasitesi 2017'de 103 olmuştur. Tedavi Merkezi sayısının tüm sağlık bölgelerini kapsayacak şekilde artırılmasına devam edilmektedir. 2020 yılı verilerine göre 28 merkezde 732 yatak kapasitesi ile AMATEM, ÇEMATEM ise 7 merkezde 100 yatak kapasitesi çalışmaktadır. 2021 yılı hedeflerinde 19 ilde 34 adet AMATEM ve ÇEMATEM yapılması, toplam yatak sayısı bin 782'ye yükselmesi heeflenmektedir. AMATEM ve ÇAMATEM bulunan il sayısı ile bunların sayıları yıllara göre devamlı bir artış göstermiştir. Aynı şekilde Tedavi Merkezlerinin sayısında ve bu merkezlerin bulunduğu il sayısında da yıllara göre önemli bir artış söz konusudur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel bir sorun olan madde bağımlılığı, tüm ülkelerin mücadele ettiği bir durumdur. Bireylerin farklı nedenlere bağlı olarak başladıkları madde kullanımı, zaman içerisinde bireyin kontrollüden çıkmaya başlamakta ve bireyi esir duruma düşürmektedir. Madde bağımlılığı beraberinde psikolojik, toplumsal ve ekonomik sorunları da getirmektedir. İşte bu süreç madde bağımlılığı tanımının özeti niteliğindedir.

Madde bağımlılığın da sosyolojik, psikolojik ve biyolojik olarak bireyi bağımlılığa sürükleyen bir neden muhakkak bulunmaktadır. Toplumsal olarak madde kullanımına başlama nedenleri için farklı yorumlar yapılsa da genel olarak ortaya çıkan psikolojik neden olarak algılanmaktadır. Bireyler bazen ailevi, bazen ekonomik ve bazen de kişisel sorunları nedeniyle psikolojik olarak rahatlamaya ihtiyaç duymakta ve bunu sağlayacak olan çevrenin oluşması ile maddeye yönelimin arttığı görülmektedir.

Madde kullanan bireyler bazen merak duygusu ya da başka etmenlerle başladıkları maddeyi geçici olarak düşünmekte fakat bağımlılık oluştuktan sonra birçok sıkıntıyla baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Madde kullanan bireyler toplumsal olarak onaylanmamakta

ve bazen dışlanmaktadırlar. Toplum olarak çevrelerindeki madde bağımlılarına yardımcı olmak istense de, etiketlenme korkusu yaşanmaktadır. Etiketlenme tabi ki sadece madde kullanan birey için değil, ailesi ve çevresi içinde sorun teşkil etmektedir. Madde kullanan bireylerin ailesi genelde ilgisiz ve sorumsuz aile olarak tanımlanmakta ve suçlanmaktadır.

Aile toplumu şekillendiren en küçük yapı olmasına rağmen, toplumun bütününe etki edebilecek gücü de sahip bir yapıdır. Aile içindeki doyum ya da doyumsuzluk bireyin hayatını etkilemekte ve tercihlerine şekil vermektedir. Aile ortamında aradığı sevgiyi ve ilgiyi bulamayan bir birey dışarıya yönelecek ve dış çevrenin etkisi altına girecektir. Maddeye yönelimin yoğun olarak belirtildiği yaş grubuna denk gelen ergenlik döneminde ailenin etkisinin önemli olduğu tespit edilmiştir. Aile olgusu da kendi içinde aile tutumları, eğitim seviyeleri, madde kullanım durumları gibi bazı değişkenleri barındırmaktadır. Baskıcı ve aşırı serbest aile tutumlarında maddeye yönelimin daha fazla olduğu düşünülmektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki benlik kavramının etkin olduğu ve koyulan kuralların bireyi baskı altında hissettirdiği bu dönemde, aile tutumlarının kararlı, bireyi kabullenen ve ona kendini rahatça ifade edebilmesine olanak sağlayacak şekilde olması gerektiği kanısına varılmaktadır. Anne babanın eğitim seviyesinin etkisinin çok düşük olduğu onun yerini ailenin tutumu ve çocukla olan ilişkisinin aldığı görülmektedir. Madde bağımlılığında, aile de madde kullanan birisinin olmasının diğer bireyler üzerindeki etkisi, bağımlı kişinin aileye yansıtma durumuna göre değişik gösterdiği görülmektedir. Aile bireyleri üzerinde olumsuz sonuçları olan bağımlı birey, diğer aile bireylerinin maddeden kaçınmasına neden olurken; olumlu olarak teşvik içeren ortamlar ve durumlar yönelimlere neden olabilmektedir.

Madde bağımlılığında etki oranı açısından çevresel etkenler en yoğun olarak dile getirilen değişkendir. Özellikle ergenlik dönemindeki bireyler de, arkadaşlıkların ön plana çıktığı ve aileye karşı tepki adına yapılan davranışların arttığı bu dönemde daha da etkisini gösterdiği görülmektedir. Çevresel etkenler sadece ergenlik dönemindeki değil, diğer yaş gruplarını da etkilemektedir. Ergenlikte daha çok sosyal öğrenme ile madde kullanımı görülürken, ilerleyen yaşlarda psikolojik olarak çıkmaza girilmesi durumlarına bağlı olarak maddeye yönelim olduğu belirtilmiştir.

Bireyler sadece arkadaş çevrelerinde değil içinde buldukları sosyokültürel yapıdan da etkilenmektedir. Kültürel olarak toplum tarafından normalleştirilen maddeler birey tarafından daha rahat ulaşılmakta ve kullanılmaktadır. Dini inanç boyutu ise inançsal yapının koyduğu kurallarla göre değişim göstermektedir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde problem teşkil eden madde bağımlılığı, sadece bireyi değil içinde bulunduğu çevreyi ve toplumu da etkilemektedir. Madde bağımlılığı ile mücadele de birçok kurum faaliyet göstermektedir. Maddenin ulaşılabilirliğini azaltmak maalesef mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle madde ile ilgili daha çok bilgi sahibi olmak, zararları ile ilgili riskli gruplar başta olmak üzere bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Madde bağımlılığı ile ilgili olarak toplumsal bilinç düzeyinin hala yeterli olmadığı ülkemizde, yeniden kazanabileceğimiz bireyleri bile kaybetmekteyiz. Bu nedenle madde kullanan bireylerle ilgili etiketlemeleri ne kadar alt düzeye çekebilirsek ve toplumsal olarak kazanmaya yönelik yapılan çalışmalara destek olursak o kadar hızlı ve kalıcı çözümler sağlanacaktır.

6. KAYNAKLAR

- Arslan, H.**, 2016. Ankara ili polatlı ilçesindeki aile içi ilişkiler temelinde 13-18 yaş madde bağımlılığı. *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, 129s.
- Avila Navarrete, V.C., Leon Catachunga, Y., Gutierrez Tamayo, C.A.**, 2019. Relación entre el consumo de sustancias psicoactivas y violencia filiofamiliar en adolescentes. *Drugs and Addictive Behavior*, 4(2):290-303.
- Aydın, B.**, 2016. Toplumsal dışlanma ve aidiyet kısılcığında bağımlı gençlik: Konya örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 308s.
- Aydın, S.**, 2019. Bağımlılık damgalanmasını etkileyen sosyo-demografik değişkenlerin normal popülasyonda incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi, İzmir, 85s.
- Aydınalp, H.**, 2010. Sosyal çatışma ve din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2:187-215.
- Aydoğdu, H., Çam, M.O.**, 2013. Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin bağlanma stilleri, anne baba tutumları ve sosyal destek algıları yönünden karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4(3):137-144.
- Aytaç, S.**, 2000. İnsanı anlama çabası. Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 324s.

- Babaoğlu, A.N.**, 1997. Uyuşturucu ve tarihi bağımlılık yapan maddeler. Kaynak Yayınları, İstanbul, 264s
- Bahar, A.**, 2018. Uyuşturucu madde kullanımının nedenleri ve bağımlılık oluşum sürecinde iletişimsel yaklaşımların rolü ve önemi: Polis kayıtları üzerinden olgusal bir inceleme. *Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 55:1-36.
- Bakanlığı K.**, 2018. On birinci kalkınma planı (2019-2023). Yayın no: 3024, Ankara.
- Bakanlığı S.**, 2018. Uyuşturucu ile mücadele ulusal strateji ve eylem planı (2018-2023). Ankara.
- Başkurt, İ.**, 2003. Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları: Psiko-sosyal bir yaklaşım. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8:73-114
- Bilgen, R.İ.**, 1998. Uyuşturucu maddelerin arzı ile mücadele. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul üniversitesi, İstanbul, 132s.
- Bircan, S., Erden, G.**, 2011. Madde bağımlılığı: aile ile ilgili olası risk faktörleri, algılanan ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 18(3):211-222.
- Birliği, A.P.**, 2002. Ruhsal bozuklukların tanısall ve sayımsal elkitabı, (DSM-IV-TR 2000). 4. Basım, (çev.: Ertuğrul Köroğlu), Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 345s.
- Boys, A., Marsden, J., Strang, J.**, 2001. Understanding reasons for drug use amongst young people: A functional perspective. *Health Education Research*, 4:457-469.
- Bozkurt, R.**, 2019. Madde bağımlılığının demografik özelliklerle olan ilişkisi: Adana/Seyhan örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 122s.
- Bozkurt, O.**, 2015. Madde bağımlısı bireylerin bağımlılık süreçlerinde ailenin etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 181s.
- Can, Y.**, 2004. Durkheim ve Merton'ın anomie kuramları bağlamında cemaatten cemiyete Türk toplumu. *Muhafazakar Düşünce*, 2:96-105.
- Ceylan. Ö.**, 2019. Madde bağımlılığı ile mücadelede sivil toplum kuruluşları. *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, 125s.
- Coşkunol, H., Altıntoprak, E.**, 1999. Alkol kullanımının genetik yönleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2:222-229.
- Çalışkan, B.Ö., Akca, M.**, 2017. Damgalama algısı ve sapma davranışı ilişkisinde kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü. *International Journal of Academic Value Studies*, 13:357-369.

- Çetin, Y.**, 2013. Madde bağımlılığı ve Yalova ölçeğinde madde bağımlılığı algısı. *Yüksek Lisans Tezi*, Yalova Üniversitesi, Yalova, 205s.
- Çetinöz, E.**, 2013. Türkiye’de ve dünyada uyuşturucu ile mücadele. Polis akademisi rapor no:28, Ankara.
- Dağıstanlı, G.E.**, 2019. Normalizasyon kavramı bağlamında esrar kullanımında ülke politikaları: Karşılaştırmalı bir analiz. *Yüksek Lisans Tezi*, Başkent Üniversitesi, Ankara, 108s.
- Ersöğütçü, F.**, 2015. Madde bağımlılığı tanısı almış bireylerde sosyal işlevsellik ve benlik saygısı. *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 83s.
- EGM, KOMDB**, 2004. 2003 Yıllık raporu, Ankara
- EGM, KOMDB**, 2001. Kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele 2000. Ankara
- Kara, İ.**, 2014. Şiddete dayalı suçlarda bağımlılık ve bağımlılık merkezlerinin iyileştirmedeki rolleri: İzmir örneği. *Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi, İzmir, 287s.
- Koçak, D., Atan, M.**, 2017. The evaluation with multi criteria decision model of substance abuse in high school youth. *Alphanumeric Journal*, 1:55-70.
- KOM**, 1998. Uyuşturucu madde olayları genel değerlendirmesi. Evren Yayıncılık. Ankara.
- KOMDB**, 2006. 2005 raporu. <https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/kom/YAYINLARIMIZ/T%C3%9CRK%C3%87E/2005%20RAPORU%20T%C3%9CRK%C3%87E.pdf>. 18 Aralık 2020.
- Köknel, Ö.**, (1998). Bağımlılık alkol ve madde bağımlılığı. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 319s.
- Koçum, E.**, 2012. Bağımlılık yapan maddeler ve etkileri. *Bitirme Ödevi*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 72s.
- Kurupınar, A.**, 2012. Ortaöğretim öğrencilerinde görülen madde bağımlılığı alışkanlığı ve yaygınlığı. *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 160s.
- Kutlu, Y.**, 2011. Kadının madde kullanımı ve bağımlılığı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2):90-93.
- Oğuz, F., Özçelik, A.D.Ö.**, 2018. Ergenlerde algılanan anne baba tutumu ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 58:535-543.
- Oktay, İ.**, 2017. Lise öğrencilerinde uyuşturucu madde bağımlılığının sebepleri: Bursa ili Mustafa Kemal Paşa ilçesi örneği. *Yüksek Lisans Tezi*, Aksaray Üniversitesi, Aksaray, 92s.

- Ögel, K.**, 1997. Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 128s.
- Ögel, K.**, 1999. Madde kullanıcılarının özellikleri: Türkiye’de çok merkezli bir araştırma (ikinci aşama). http://www.ogelk.net/Dosyadepo/asama2_rapor_3p.pdf, 15 Kasım 2020
- Ögel, K.**, 2010. Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: Tanı tedavi ve önleme Yeniden Yayınları, İstanbul, 412s.
- Özpoyraz, N., Taman, L., Şentürk, A.**, 1998. Alkol ve madde kullanım bozuklukları. *Galenos Psikiyatri*, 1(8):58-66.
- Polat, H., Kök, B.**, 2019. Toplumda madde bağımlılığı algısı: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 20(3):119-132.
- Raporu, M.A.K.**, 2008. Uyuşturucu başta olmak üzere madde bağımlılığı ve kaçakçılığı sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi. Yasama yılı, 3, Ankara.
- Roberts, R. E., Roberts, C. R., Xing, Y.**, 2007. Comorbidity of Substance Use Disorders and Other Psychiatric Disorders Among Adolescents: Evidence from an Epidemiologic Survey. *Drug and Alcohol Dependence*, 88: 4-13.
- Şahin, M.**, 2007. Madde bağımlılığı konusunda Türkiye’de yapılmış olan lisansüstü tezler üzerine bir değerlendirme. *Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi*, Ankara Üniversitesi, Ankara, 108s.
- Tekin, H.H., Tekin, H.**, 2006. Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13):101-116.
- Tosun, M.**, 2008. Madde bağımlılığına genel bakış. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Mart 2008, s. 201-220.
- TUBİM**, 2019. Türkiye uyuşturucu raporu. EGM Yayın No: 703, Ankara
- TUBİM**, 2020. Türkiye uyuşturucu raporu, eğilimler ve gelişmeler. EGM Yayın No:712, Ankara
- UNODC**, 2020. İlaç arzı. <https://wdr.unodc.org/wdr2020/en/drug-supply.html>. 22 Aralık 2020.
- URL-1**, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105> . Örgün eğitim istatistikleri. 10 Aralık 2020
- URL-2**, 2017. <http://libidodergisi.com/id-alt-benlik-ego-benlik-super-ego-ust-benlik/>. İd, Ego, Süperego. 12 Kasım 2020

- URL-3**, 2020. <https://ourworldindata.org/illegal-drug-use#prevalence-of-drug-usedisorders>. Uyuşturucu kullanım bozukluklarının yaygınlığı. 15 Aralık 2020
- URL-4**, 2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.765.pdf>. Türk ceza kanununun yürürlükten kaldırılmış hükümleri. 24 Aralık 2020.
- URL-5**, 2020. <https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/tarihce>. Yeşilay tarihçesi. 18 Aralık 2020.
- Uzby, İ.T., Yüksel, N.**, 2003. Madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı. İçinde psikofarmakoloji, s. 485-520, ed., Yüksel, N. 2. Basım, Çizgi Kitapevi, Ankara.
- Uzby, İ.T.**, 2009. Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Mesleki Sürekli Eğitim Dergisi*, 21-22:5-33.
- Uzby İ.T.**, 2015. Beyni anlamak sadece nörobilim ile mümkün mü? Beyin yüzyılında nörolojik bilimlerden sosyal bilimlere yeni açılımlar, yeni yaklaşımlar. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1:119-155
- Yaman, Ö.M.**, 2016. Apaçi gençlik: Gençlerin toplumsal davranış ve yönelimleri; İstanbul'da "apaçi" alt kültür grupları üzerine nitel bir araştırma. Bir Yayıncılık, İstanbul, 477s.
- Yıldırım, A., Şimşek, H.**, 2008. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. 6. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 366s.
- Yıldırım, E.**, 2008. Uyuşturucu kullanımının sosyolojik boyutu uyuşturucuya yönelik talep azatlımı. *Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 117s.
- Yüksel, A., Mil, B., Bilim, Y.**, 2007. Nitel araştırma: Neden, nasıl, niçin?. Detay Yayıncılık, Ankara, 268s.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Özlem SEVİNÇ
Yabancı Dil: İngilizce
Doğum Yeri ve Yılı:
E-Posta:

Eğitim Geçmişi:

- 2017-2021Munzur Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- 2010-2014, Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
- 2004-2008, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü

Mesleki Geçmişi

- 2016-, Tunceli/Merkez Atatürk Anaokulu
- 2011-2016, İzmir/Menderes Nene Hatun Anaokulu, Okul Öncesi Öğretmenliği
- 2008-2011, İzmir /Menderes Karakuyu İlkokulu, Okul Öncesi Öğretmenliği.

EKLER

EK 1: Mülakat Soruları

Katılımcının Demografik Verileri

Cinsiyet:

Tarih:

1. Kaç yaşındasınız?
2. Eğitim durumunuz nedir?
3. Medeni durumunuz nedir?
4. Çocuklarınız var mı (varsa kaçtane)?
5. Mesleğiniz nedir?
6. Dini inancınız nedir?

Madde Kullanımına İlişkin Sorular

1. Geçmişte hiç madde kullandınız mı?
2. Madde bağımlılığına başlama ve devam etmede en büyük etken nedir?
3. Çevrenizde madde kullanan var mı?
 - Çevrenizde madde kullananlar genellikle hangi maddeyi ve ne sıklıkta kullanıyorlar?
 - Çevrenizde madde kullanan bireylere yaklaşımınız nasıl? İlk Öğrendiğinizde tepkiniz ne oldu? Sizin üzerinizde etkileri neler?
4. (Yoksa)Çevrenizde madde kullanan biri olsaydı nasıl davranırdınız?
5. Ailenin tutumları ile madde kullanımını arasında sizce nasıl bir bağlantı var?
6. Aile de madde bağımlısı birinin olması madde kullanımına yönelmesine neden olur mu?
7. Aile bireylerinden biri madde kullansaydı nasıl hissederdiniz ve davranırdınız?
8. Ailenin eğitim düzeyi ; madde kullanımına yönelmede etkili midir? Nasıl?
9. Madde bağımlısı bireylerin aileleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

10. (Çocuğunuz var mı sorusuna evet diyenler) Çocuklarınız için kaygılanıyor musunuz? Nasıl bir yol izliyorsunuz?
(Çocuğunuz var mı sorusuna hayır diyenler) Sizce Neler yapılmalı? Çocuğa nasıl yaklaşılmalı?
11. Sosyal çevre madde kullanımında etkili mi? Nasıl?
12. Sizce içinde bulunduğunuz ilin sosyokültürel ve inançsal yapısının madde kullanımını etkisi var mı?
13. Sizce hangi yaş grubunda daha fazla madde kullanımı vardır neden?
14. Madde kullanan bireyler sizce geri kazanılabilir mi? Nasıl?
15. Sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Teşekkürler...

